

# ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἔτος ΙΑ΄. 1935

ΑΠΡΙΛΙΟΣ—ΜΑΪΟΣ

## ΤΗΣ ΤΡΙΧΑΣ ΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ

Εἰς ὄλους σχεδὸν τοὺς λαοὺς ἐπικρατεῖ ἡ δεισιδαιμονία ὅτι, διὰ τὰ διατηρηθῆ ἔν ἄψυχον οἰκοδόμημα, δένδρον κ.λ., πρέπει γ' ἀποκτητῆ ψυχῆν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς θυσίας ἀνθρώπων, ἢ ζῴων, ἐπὶ τοῦ χυθέντος αἵματος τῶν ὁποίων—ἢ καὶ πολλάκις ἐπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων—τίθεται ὁ θεμέλιος λίθος. Ἡ ψυχὴ τοῦ τοιοῦτοτρόπου θυσιαζομένου ἐμφύχου γίνεται τὸ στοιχεῖο τῆς οἰκοδομήματός, ὁ ἄγρυπνος φρουρὸς αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος τὸ προφυλάττει ἀπὸ τῆν ἐπήρειαν πικρὸς ἄλλο δαίμονος (πρὸς Ν. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα τόμ. Α. σελ. 30). Ἡ δεισιδαιμονία αὕτη φαίνεται, ὅτι ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς πολὺ παλαιοῦς χρόνου. Ὁ μ. καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Χρ. Τσουντας εἰς τὸ σύγγραμμά του «Προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέοσκλου» ἀναφέρει, ὅτι παρὰ τὴν ἐστίαν εὐρέθησαν ὀπλί, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ἦσαν οἱ ξύλινοι στυλοὶ, οἱ ὁποῖοι ὑπεβάσσεζον τὴν στέγην καὶ ἐντὸς τούτων εὐρέθησαν κόκκαλα προβάτων ἢ αἰγῶν, τὰ ὁποῖα προήλθον ἀπὸ τὰ ζῴα, τὰ ὁποῖα ἐθυσιάσθησαν κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν στύλων, διὰ τὸ στοιχειωμὰ τοῦ ὄλου οἰκοδομήματος, περὶ τὸ 2500 π.χ. (π.ρ.β. Κ. Π. Χατζηγεωργίου, Δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, ἔτος Θ, τεύχος Α΄, σελ. 7, Κ. Χρονικῶν).

Ἡ θυσία τοῦ Κόδρου χάριν τῆς πατρίδος του γίνεται ἀφορμὴ γὰ παύσθων οἱ Δωριεῖς τὰς ἐναντίον τῆς πατρίδος του ἐπιχειρήσεις, διότι τὴν προστατεύει πλέον τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐκουσίως ὑπὲρ αὐτῆς θυσιαζθέντος θεμιλέως τῆς. Κάτι παρόμοιον φαίνεται, ὅτι συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας, ἡ ὁποία γίνεται δι' ἐξασφάλισιν οὐρίων ἀνέμων (Αἰσχύλου Ἀγαμέμνων στ. 214), διότι ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος, ὡς στοιχεῖο, τρόπον τινά, τοῦ ὄλου ἔργου, θὰ καθύσθωνεν, ὡς ἰσχυρὸν πνεῦμα, τὸν πλοῦν αὐτῶν (π.ρ.β. Ν. Πολίτου, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλλ. λαοῦ μέρος Βον σελ. 100).

Τοιαῦτα παρὰδειγμαθ θυσιῶν ἀναφέρονται καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Εἰς τὸ 40ον στίχον τοῦ κατωτέρω δημοτικοῦ



τραγουδιού αναφέρεται ότι: θυσιάζονται τρεις αδερφές, διά τὸ στοιχειώμα τριῶν γεφυριῶν:

«ἢ μιά χτίσεν τὸδ Δούναβην τζ' ἢ ἄλλη τὸν Ἀβράτην  
τζ' ἢ τρίτη, ἢ καλλιττερη, τῆς Τρίχας τὸ γιοφῦριν...».

Εἰς τὰ «Ἐκτόλ-λόγια» ἐπίσης εἰς τὸ δεύτερον στίχον:

«τζ' ἐχτίστην τὸ τετράποον, ὁποῦ βαττῆ τὸν κόσμον...»

φαίνεται ὅτι κάτι τοιοστών ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον τὴν ἀρχὴν ἀνάγει εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Κιβωτοῦ χρόνους. Ἐπίσης εἰς τὸ συναξάριο τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀναφέρεται περὶ τινος βλαναίου ἐν Ἐρέτρῃ: «Ἐνέκει δὲ καὶ τῷ λουτρῷ τούτῳ δαίμων τις ἀγριος, ὃς τρίτον τοῦ ἐνικυτοῦ ἐπιγεν ἔϊδον νεανίσκον ἢ νεάνιδα... ἠνίκα γὰρ ἐκτίζετο, διορτυμένω τῷ θεμελίῳ, νεανίσκον καὶ νεάνιδα τούτῳ ἐνέδακον, κζιττερη ἢ τρικύτη μιαιφονία ἤρξατο γίνεσθαι...» (π.ρ.β. Ν. Πολίτου Μελέτη. Β' σελ. 1113).

Καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ Ἀνιμαῖτι τοῦ Σαδάγκ, ὅτι θέλωσι νὰ κτίσωσιν οἰκίαν ἀνοίγουσι λάκκον, εἰς τὸ ὅποιον ῥίπτουσι δοῦλον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου, ζωντανὸ ἀκόμη, ἐπιθέτουσι τὸ πρῶτον θεμέλιον πᾶσχαλον τῆς οἰκίας, διὰ νὰ στερεωθῇ αὕτη.

Εἰς μερικὰ χωρία τῆς Κύπρου, ἀκόμη καὶ σήμερον, διὰ νὰ στοιχειώσουν νερό, ὅταν κατὰ πρῶτον τὸ εὐρίσκουν εἰς ἀνοιγόμενα φρέατα σφάζουν πετεινὸν ἐντὸς τοῦ φρέατος, διὰ ν' ἀποτελέσῃ ἢ ψυχὴ τοῦ θυσιαζομένου ζῆου τὸ στοιχείο, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποῖου θὰ στερεωθῇ τὸ νερό. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν θὰ θέσουν τὸν θεμέλιον λίθον οἰκίας. Ὁ γαμβρὸς ἐπίσης, ἀμέσως μετὰ τὴν στέψιν, ὅταν εἰσέρχεται μαζί με τὴν νύμφην εἰς τὴν αὐλόθυραν τῆς οἰκίας του, πρέπει νὰ σφάξῃ πετεινόν, διὰ νὰ στοιχειώσῃ τὴν ἰδρυομένην οικογενειακὴν του ἐστία.

Βραδύτερον τὸ στοιχειώμα γίνεται δι' ἀνιμαμάκτου, τρόπον τινά, θυσίας, διὰ τῆς ἐπιθέσεως δηλ. τοῦ θεμελίου λίθου ἐπὶ τῆς σκιάς διερχομένου ἐκεῖθεν διαβάτου, συνήθως γέροντος, ὁ ὁποῖος ἐντὸς ὀλίγου, σύμφωνα μετὰ τὴν δεισιδαιμονίαν τούτην, θ' ἀποθάνῃ, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἢ ψυχὴ του εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν οἰκοδόμημα καὶ ν' ἀποτελέσῃ τὸ στοιχείο του.

Ἐντὶ τῆς σκιάς, εἰς πολλὰ μέρη ἐντειχίζουσι τὸ μέτρον τοῦ σώματος ἢ τῆς σκιάς ἢ τοῦ ἴχνους τοῦ ποδὸς τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἤθελον νὰ ἐντειχίσωσι καὶ τὸ ὅποιον λαμβάνουσι διὰ νήματος ἢ βέβδος.

Ἐπὶ τοιοῦτου μέτρον τοῦ σώματος, ληφθέντος διὰ νήματος, γίνονται ἐν Κύπρῳ, αἱ γητεῖαι διὰ τὴν θεραπείαν μερικῶν ἀσθενειῶν λ. χ. τοῦ περναριῦ (=σταφυλοκόκκου) τῶν βρεφῶν, τοῦ ντζανιῦ (=ικτέρου) καὶ ἐπὶ ξυλίνου ὁμοιώματος, αἱ γητεῖαι διὰ τὸ «κάρφωμα» μισητοῦ τινος προσώπου εἰς τὴν καρδιάν, εἰς τὸ στομάχι καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος.

Τοιαύτην τινὰ πρᾶξιν ἔχει ὡς ὑπόθεσιν καὶ τὸ κατωτέρω ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸ στοιχειώμα τοῦ γιοφυριῦ τῆς Τρίχας, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὰς δημῶδεις δοξασίας, εὐρίσκεται εἰς τὸν Κάτω Κόσμον (π.ρ.β. Ν. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλλ. λαοῦ, Προλεγόμενα εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 29 ποίημα). Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος λείπει ἢ κατὰ τῆς κόρης ἢ ὁποῖα ἀναφέρεται εἰς ἄλλας παραλλαγὰς πλὴν, φαίνεται, ὅτι ἐλησημονήθη ὑπὸ τῆς διάσωσάσης τὸ ποίημα κ. Εἰρήνης Χ. Σοφοκλέους, ἐκ Πυργᾶς, Μεσαορίας, διότι ἄλλα ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἠκουσάν τὸ ποίημα, μοῦ εἶπον, ὅτι ἐνθυμοῦνται: «πὼς εἶδεν τζ' ἄλλο».

Γ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ.

### Τῆς Τρίχας τὸ γιοφῦρι.

Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στὲς πέντε βρύσες,  
γιοφῦριν ἔμ ποὺ κτίζασιμ με δώδεκα καμάρες·

Ἄλλημερὶς τὸ κτίζασιν τὸ βράδυν ἔμ ποὺ χάλαν.

Ἐβήφη φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ τζ' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα

5 «Ἄδ δέβ βάλης ποὺ τὸ γένος σοῦ, γιοφῦριν ἐν-ι-κτίζεις·

Ἄβ βάλης τὴμ μανοῦλλασ σου, μανοῦλλαν ἐν-ι-βρίσκεις,

Ἄβ βάλης τὸν τζυροῦλλισ σου, τζυροῦλλιν ἐν-ι-βρίσκεις

Ἄβ βάλης τὸ ἀέρφισ σου, ἀέρφιν ἐν-ι-βρίσκεις,

Τζ' ἄβ βάλης τὴν καλίτσασ σου, καλλιττερην ι-βρίσκεις,

10 Χαπάργκα τζαὶ μηνύματα στήμ Μαρουλλοῦν τζαὶ πᾶσιν.

«Ἐλα νὰ πᾶμεμ Μαρουλλοῦ, τζ' ὁ μάστορας σὲ θέλει»

«εἶντα με θέλ' ὁ μάστορας τζ' ἐμήνυσεν νὰ πάω;

ἐν τὸ ξέρει, πὼς ἐγὼ τωρὰ ἔχω τα ζυμωμένα;»

«Ἐσοῦ ἔμ ποὺ τὰ ζύμωσες ἄλλ' ἐν νὰ τὰ φουρνίσῃ».

15 «Ἄμ με θέλη γιὰ μαεῖρεμαν νὰ πκιάσω τὰ μαδαίργκα

ἄμ με θέλη γιὰ τὸ γέμωσμαν νὰ πκιάσω τὰ λαήνγια».

«Ἐλα νὰ πᾶμεμ Μαρουλλοῦ, τζ' ὅ, τι τζ' ἄθ θέλης πκιάσε».



Πού πάνω φόρεσε γρουσά, πού κάτω γρουσταλλένια,  
τέλεια πού κάτω φόρεσεν τὰ μαρκαριταρένια.

20 Πκιάννουσιν τζείνον τὸ στρατίν, τζείνον τὸ μονοπάτιν,  
τὸ μονοπάτιβ βκάλλει τους στοῦ μάστορη τὴμ πόρταν.

«Είντα με θέλεις μάστορη τζ' ἐμήνυσές μου νά 'ρωτω;»

«'Η ἀραβῶνα μῶππεσε στήμ μεσατζήγ (1) καμάραν».

«'Ασ σῶππεσε στήμ μεσατζήγ καλλιττερησ σου κάμνω».

25 «Καλλιττερη δέθ θέλω... μόνον τὴν ἀραβῶναμ μῶμ  
[πού θέλω»

Παιίννουσι στοῦ τσαεράν(2) τζαί φέρονουμ μιὰ τσαέραν

Παιίννου τζαί στοῦ ψαλλιάν τζαί φέρονου μιὰ ψαλλιάν

νά κόψουν τὰ μαλλάτζια της, τὰ 'ξηνταπιχαμάτα (3).

Καχίσκουσιν τὴμ Μαρουλλοῦν πάνω εἰς τὴ τσαέραν

30 Τζαί κόφκουν τὰ μαλλάτζια της, τὰ 'ξηνταπιχαμάτα·

Δήννου τμη πού τὲς κοξοῦλλές (4) της τζαί κάτω τὴγ

[κατεβάζουν...

Παρατηρᾶ ποτζεῖ παρατηρᾶ ποά, ἀραβῶναν ἐν-ι-βρί-

[σκεῖ...

«Τραῦα με πάνω μάστορα, τζ' ἀραβῶναν ἐν-ι-βρίσκω...»

«Σκόπα καλά, βρά Μαρουλλοῦ, τζαί πέρκιμου (5) τὴν

[εὔρης»

35 Σκοπᾶ ποτζεῖ, σκοπᾶ ποά, μὰ πάλε ἐν-ι-βρίσκεῖ...

«Τραῦα με πάνω μάστορα τζ' ἀραβῶναν ἐν-ι-βρίσκω...»

«Φέρτε χαλίτζια τζαί πηλόν, τὴμ Μαρουλλοῦν νά χτίσω

τζ' ἄς ἔδη τὸ ἀνάθθεμαν ἡ μάνα της, ἡ τρισκαταραμένη·

Τρεῖς κόρες ἔμ πού ἔκαμεν τζ' οἱ τρεῖς γιοφύρκα 'χτίσαν·

40 ἡ μιὰ 'χτίσεν τὸδ Δούναβην τζ' ἡ ἄλλη τὸν 'Αβράτην

τζ' ἡ τρίτη, ἡ καλλιττερη τῆς Τρίχας τὸ γιοφύριν...

.....

Τζείνης πρέπει μακάριση τζ' ἐμέναν τὸ 'ς πολλὰ τε

ζωὴν τζαί χρόνια νά 'χετε τζ' ἐσεῖς πού τ' ἀγροικᾶτε...

\*Ερμην. σημ. (1)=μεσαία, (2)=κρεκλοποιός, (3)=τὰ ἔχοντα  
μῆκος ἔξῃντα σπιθαμῶν, (4)=μέση, ὄσφύς, (5)=ἴσως.

## ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΠΑΔΚΙΑΣ

### I. 'Η ἀρώσκεια τῆς παπαδκιᾶς. (α)

'Η παπαδκιᾶ εἶδεφ φίλον(1). 'Ο παπάς ἐν τῆς ἐποθάρεμ (2)  
μὲ μέραμ μὲ νύχταν τζ' ἐν ἐμποροῦσεν νά κάμνει τὰ (δ)ικὰ της (3).  
'Ητουν νά σπάσει πού τὸ μαράζιν της. 'Επαιξεν (4) τζαί τζείνη  
τὸν ἀρωστάν (5). Μὲ δικιεδαστικὰ ἐκολλήσαμ πάνω της, μὲ για-  
τρικὰ. Μιὰν ἡμέραν σὰν ἐπεφτεν, εἶπεν τοῦ παπᾶ πὼς εἰς τὰ  
Τριθῆλλουρα (6) ἔδει ἕναγ γιατρικὸμ πού μπορεῖ νά τὴγ γειά-  
νει. 'Ο παπάς ἀναγκάστηκε νά πάει νά φέρει τὸ γιατρικὸμ πού  
τοῦ εἶπεν.

'Εκαβαλλιτζεψεν τὸγ γάαρόν του τζ' ἐλάμνισεν. (7). Σὰν ἐ-  
πήλαινεν ἡδρεν ἕνα ξενοχωρίτην τζαί πού λόον τοῦ λόου εἶπεν  
του πού ἔμ πού πάει. 'Ο ξενοχωρίτης εἶπεν τοῦ παπᾶ πὼς ἡ πα-  
παδκιᾶ του ἔδει φίλους τζαί περιπαίξει τον, ἀμμὰ ὁ παπάς ἐν ἐ-  
πίστευκεν. 'Ο ξενοχωρίτης λαλεῖ του: «ἄς σοῦ τὸ ἀποδείξω εἰντα  
μοῦ διας (8) παπά;»

—«Διῶ σου τὸγ γάαρόν μου», λαλεῖ του ὁ παπάς.

'Εστραφήκαν πίσω τζ' οἱ δυό. Πρὶν κοντέψουν τοῦ χωρκοῦ  
ὁ ξενοχωρίτης ἔβαλεν τὸμ παπᾶν μέσ' τὸ σατζίν τζ' ἐφόρτωσεν  
τον πᾶ' στοῦ γάαρον. 'Αμα ἔφτασε στοῦ σπίτιν τοῦ παπᾶ, ἐπαρ-  
κάλησεν τὴμ παπαδκιᾶν νά τὸν ἀφήση νά πεζέψει (9) ἔσσω της  
τὴν νύχταν. 'Η παπαδκιᾶ ἐδέχτηκεν.

Τὴν νύχταν ἔσφαξεμ μιὰν ὄρνιθαν τζ' ἔσασεν τὸ τραπέζιν. 'Ο  
ξενοχωρίτης ἐκατέδασεν τὸ γομάριν του μέσ' τὴγ γωνιάν τοῦ  
σπιδικιοῦ, ἔσασεν τὸ χτηνόν του τζ' ἔκατσεν νά πνᾶσει. (10) 'Αμα  
ἔσυγράδκιασεν (11), νάσου τὸφ φίλον τῆς παπαδκιᾶς τζαί κατε-  
(δ)αίνει.

'Εκάτσα στοῦ τραπέζι τζ' ἐκαλέσαν τζαί τὸ ξένον. 'Αμα ἐ-  
φάαν τζ' ἡπκιαν, ἐπροτείναν τοῦ ξενοχωρίτη νά τραγουδήσει.

(α) Ἀκολουθεῖται πιστῶς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Πιτσιλιᾶς,  
ὁπόθεν καὶ παρελήφθησαν οἱ ἱστορίες.



Τζείνος είπεν τους πώς πρέπει πρώτα νά τραουδήσουν οι νοικοκυ-  
ροι (12) τζ' ύστερα οι ξένοι. 'Η παπαδικιά έστουρέν τημ πάνω (13):

— «Παπάς μου στα Τριβήλλουρα τρέσει τζαι παντουρί-  
[ζει (14)

τζ' έμεις ί-ξηφαντώννομεν (15) όρνιθαμ με τó ρύζιν».

Πολοῶτσι (16) τζ' ó φίλος της τζαι λαλει :

— «'Εγώ τó τρώω τρώει με, τó πίνω καταλυει με  
γιατι φρουμαι ó παπάς ποῦ τó σατζίθ θωρει με».

Πολοῶτσι τζ' ó ξενοχωρίτης τζαι λαλει :

— «Παπά μου σακκοτζοίμιστε, παπά σακκοδημμένε,  
τζαι με τ' άμμάδικια σου θωρεις τζαι με τά φκια σ' ά-  
[κούεις».

Άμα έτέλειωσεν τó τραούδιν του ó ξενοχωρίτης έσηκώστηκεμ  
πάνω τζ' εξαπόλυσεν τó σατζίν. 'Ο παπάς άρχίνησεν ζύλον της  
παπαδικιάς τζαι του φίλου της, τζ' ó ξενοχωρίτης έπκιασεν τóγ  
γάαρον τζ' έφουεν.

## II. Τρεις πᾶσιν τζ' ένας έρκεται. (α)

'Η παπαδικιά είδερ φίλον τζ' ó παπάς για νά τόν ί-τρακκώ-  
σει (17) έπαιξεν τó στραόν (18). Είπεν της παπαδικιάς πώς έту-  
δλώθην άξιππα (19) τζ' (δ)έν άμβλέπει τά δκυό του νύσια (20).

(α) Σημ. Κ. Χ. Κατά παραμῦθιν όμοιον, άποτελοῦν παραλλα-  
γην τούτου, ή παπαδικιά έπήγε κάποτε εις την έκκλησίαν του χω-  
ρίου της και σταθείσα πρό της εικόνας της Θεοτόκου μετά ζέ-  
σεως παρεκάλει νά τυφλωθῆ ό παπάς της λέγουσα : «Παναία  
μου τζαι νά 'στραώθην ό παπάς μου: Παναία μου τζαι νά 'στρα-  
ώθην ό παπάς μου». Τυχαιώς εύρισκόμενος εις τó ιερόν ό παπάς  
και άκούσας κάποιαν φωνήν όμοιάζουσαν προς την της παπα-  
δικιάς του, ήλθε πλησιέστερον και προσέξας ήκουσε την παρά-  
κλησίαν της νά τυφλωθῆ. 'Υποπτευθείς και θελήσας νά έχη την  
βεβαιότητα, όταν βραδύτερον έπέστρεψεν εις τó σπίτι του, προ-  
σεποιήθη ότι δέν έβλεπε πλέον.

Πού τó χάραιαν τού φου ώς την νύχτην έκρά(τε) μιὰδ θέρκην  
τζ' εκάθετουν στο κατώδλιον της πόρτας τζ' επένταν (21) τες όρ-  
νιθες νά μεν ί-μπάινγουν έστου. "Άμα έμπαινεν ή παπαδικιά, έδί-  
αν (28) της με τήθ θέρκην πά' στα πόδικια τζ' άμα του λάλεν  
γιατι της άχτυπα έλάλεν της : «'Αροῦ (δ)έθ θωρω κουτζίμ (22)  
παπαδικιά μου' είντι νά σοῦ κάμω :»

'Η παπαδικιά έπίστεψेम πώς ó παπάς της έτυδλώθημ που τά  
καλά (23) τζαι μιάν ήμέραν εκάλεσεν τού φίλον της νάρτει. "Ε-  
θαλει λουκάνικα που την κούμναν (24), έτηνίσέν τα με τ' άδικά  
τζ' έσασεν τó τραπέζιν. "Άμα ήρτεν ó φίλος της, εκέφτην νά  
τὸλ λούσει πρώτα τζ' ύστερα νά κάτσουν εις τó τραπέζιν. Νερὸν  
είσε δρακτὸν που πλύνισκεν τζαι τó πιθάριν του λομμάτου ήταχ  
χαζίριν (25) ποκά' στο στηάδιν (26).

Τήν ώραμ που επήεν νά μπῆ έσσω ó φίλος της παπαδικιάς,  
ó παπάς εκάθετου στο κατώδλιον της πόρτας τζ' έ(δ)ωκέν του  
δκυό - τρεις πά' στα πόδικια με τήθ θέρκην, άμμά (δ)έν είπελ λέ-  
ξιν. Πού έδκηκεν έζω πάλαι έ(δ)ωκέν του πά' στα πόδικια με  
ούλλην του τήθ δύναμιν τζ' εφώναζεν : «Πού νά ψοφήσετε. (Δ)έδ  
διατε άμάνταν (27) σήμερα». 'Ο φίλος έδραξέν τες (28) άμμάν'νταν  
νά κάμει. (Δ)έν έτρούγκρισε. Τά ίδια εκμεν τζαι της παπαδικιάς.

'Ο φίλος επῆε στο στηάδιν, έδκαλεν τά ρουχά του τζ' έμπην  
μέσ' τó πιθάριν. 'Η παπαδικιά σάν έπεριπικιέτουν (29) νά του γύ-  
ρει νερόμ με την κολόκην (30), άκουσεμ μιάν γειτόνισσαν νά της  
φωνάζει τζ' εδούρησε στο ζωπόρτιν της αὐλής νά δ' είντανμ που  
τήθ θέλει. Πέ τζαι νά πῆς, 'πέ τζαι νά πῆς, (δ)έν έτελειώνναν.  
Τό νερόμ μέσ' τó χαρτζίν (31) έγερνεν κούκκουλλους (32), ó φί-  
λος καρτερά τίτσηρος (33) μέσ' τó πιθάριν τζ' ή παπαδικιά που  
νάρτει. Τό κοκκωσώρεμν (34) (δ)έν έτέλειωνεν. Σηκώννετσι τζ'  
ó παπάς γιάλι - γιάλι (35), άρκάσσει την κολόκην τζαι γύρνει κα-  
πάλιν (36) νερόμ μέσ' τó πιθάριν. "Υστερα μπαίννει μάνι - μάνι (37)  
έσσω, άρκάσσει τζ' έναν κομμάτιλ λουκάνικων τζαι μπῆει το μέσ'  
τὸ στόμχ του φίλου της παπαδικιάς τζαι πάει τζαι κάθεται στηθ'  
θέσιν του πώς (δ)έν έδει χαπάριν.

Στρέφεται ή παπαδικιά τζαι πάει νά γύρει νερόν του φίλου



της. Ἄμα τζαί θωρεῖ τομ με τὸ λουκάνικο στὸ στόμα λαλεῖ του : «Ἄ γιέ μου! (δ)ἐν ἐπαιρνες νάκκομ (38) πομονήν τζ᾽ ἐπῆες νά μπουκκώσεις τὸ λουκάνικο νά πνιεῖς ποὺ τὸ ἀρσιλλίκκισ (39) σου ;» Συντυχάννει του, (δ)ἐσ συντυχάννει. Ταράσσει τον, (δ)ἐν ταράσσει. Ποὺ τὸφ φόον της ἔτρεμεν τζαί λαλεῖ τοῦ παπᾶ κρυφά :

—«Παπά μου! φονικό!» —«Παπαδικιά μου ποντικό ;»—

—«Παπά μου! φονικό!» —«Παπαδικιά μου ποντικό ;»—

—«Παπά μου ἔδει ἔναμ πεθαμμένον μέσ' τὸ πιθάριμ μας.

Σκέφτου εἰντα νά κά(μ)ομεν νά μὲν ἰ-μπερτέφομεν». Ὁ παπᾶς ἐ-παρὰντζειλέν της νά τὸθ βάλει μέσ' τὸ σατζῖν τζαί νά πάει νά τὸν πετάξει σ' ἔνα κρεμμὸν κοντὰ στὸ χωρκόν. Ἡ παπαδικιά εἶπε του πὼς φοᾶται νά πάει μανησῆ της τζαί πρέπει νά πάει τζαί τζεῖνος γιάλι-γιάλι γιὰ νά τὸν ἰ-μνημονεύκει σὰμ πηαίνουν. Ὁ παπᾶς ἐδέχτην. Σὰν ἐπηαίνουν ὁ παπᾶς ἐλάλεν :

«Τρεῖς πᾶσιν τζ᾽ ἕνας ἔρκεται [ Τρεῖς πᾶσιν τζ᾽ ἕνας ἔρκεται.

Ἡ παπαδικιά φορτωμένη, ἐλάλεν του : «Ἄμμά παπά, πρῶ-τηθ βολάν (40) ἀκούω ἔτσι μνημόνεμν. Εἰντα πᾶ' νά πεῖ : «τρεῖς πᾶσιν τζ᾽ ἕνας ἔρκεται ;»—«Ἄλλο-λλίον ἔνα τὸ καταλάβεις», ἐ-λάλεν της ὁ παπᾶς. Ἄμα ἐφτάσιν στὴν ἄκραν τοῦ κρεμμοῦ, τὴν ὠραμ ποὺ ἐμάσσετον (41) ἡ παπαδικιά νά πετάξει τὸν πεθαμμένον, διὰ της μιὰν κουγκιὰν (42), ἐπῆαν τζ᾽ οἱ δοκὺ κάτω. Τωρᾶ, λα-λεῖ της, ἐκατάλαβες εἰντα πᾶ' νά πεῖ : «Τρεῖς πᾶσιν τζ᾽ ἕνας ἔρ-κεται ;» τζ᾽ ἐστράφημ μοναχὸς του ἔσσω.

### III. Ὡσπου νά διδινίσουν τ' ἀπάρκα.

Ἡ παπαδικιά εἶδεφ φίλον τζαί τὸν τζαιρόν τοῦ ζευκαρκου εἶδεσ οὐστημαν νά πααίννει στα χωράφκια νά τὸν ἡβρίσκει. Τζεῖν' τὲς ἡμέρες ἔνα κοπέλλιν ἐπῆε στὸμ παπᾶν τζ᾽ εἶπεν του νά τὸμ πκιάσει μισταρκόν. Ὁ παπᾶς ἀρώτησέν τον πόσα θέλει τζαί τζεῖ-νος εἶπέν του : «Νά μοῦ (δ)ώκεις τρακόσια ρηάγια τζαί νά μείνω κοντὰ σου νά σοῦ (δ)ουλεύω ὥσπου νά διδινίσουν (43) τ' ἀπάρ-

κα ἔσσω σου». Ὁ παπᾶς ἐδκιαλοῖστηλ (44) λίον τζ᾽ ἐδέχτην γιὰτὶ εἶπεμ με τὸν νοῦν του : «Ἄμα θέλω (δ)ἐσ διδινίζουν ποττέ ἀπ-πάρκα ἔσσω μου».

Ὁ μισταρκὸς ἐπκιασεδ δουλειάν. Ὁ φίλος τῆς παπαδικιάς εἶδεν ἕναδ βοῦν ἄσπρον.

Μιὰν ἡμέραν ὁ παπᾶς με τὸμ μισταρκὸν ἐπῆαν στὸ χωράφι. Σὰν ἔκαμνε ζευκαρίν, ὁ μισταρκὸς λαλεῖ τοῦ παπᾶ : «Παπά, ὁ βοῦς μας ὁ μέλι-στος (45) ἐν' νάκκο ἀρωστος τζαί πρέπει νά μαντίσομεν (46) τῆρ ράδιν του μ' ἕνα σεντόνιν νά μὲρ ριᾶ» (47). Ὁ παπᾶς εἶπεν του νά κάμει ὅπως ἡξέρει τζ᾽ ὁ μισταρκὸς ἐ-μάντισεν τὸδ βοῦν με τὸ σεντόνιν. Ὁ παπᾶς ἐπῆεν τζ᾽ ἕκατσεν ποκᾶ' στὴν ἐλιάν.

Ἡ παπαδικιά πόσσω, ἔκοψεν ὁ νοῦς της νά σράξη μιὰν ὄρνι-θαν τζαί νά πάει στὸ χωράφιν νάβρη τὸφ φίλον της. Σὰν ἐπήκιν-γεν, θωρεῖ ποὺ μακκιά τὸδ βοῦμ με τὸ σεντόνιν τζαί θαρκέται (48) πὼς ἐν' ὁ φίλος της τζ᾽ ἐτράθησεν ἴδια κατὰ τζεῖ. Ἄμα ἐκόντε-φεν ἐκατάλαβέν το πὼς ἐγελάστην, ἀμμά ἂν ἐμπόρειεν νά στραφεῖ. Γιὰ νά μὲμ παραξενευτεῖ με ὁ παπᾶς, με ὁ μισταρκὸς, λαλεῖ τους : «Στραδάραν τζαί δουλειάν ἀπούπαθα σήμερ. Ἐπῆα νά παντήσω τὲς ὄρνιθες τζ᾽ ἐσκότωσα μιάν. Εἰντα νά κάμω τζ᾽ ἐγίω, ἔσφαξά την τζ᾽ ἔφερά την νά τῆφ φᾶμεν νά μὲχ χαθεῖ». «Καλὰ ἔκαμες παπαδικιά, λαλεῖ της ὁ παπᾶς. Ἐμεῖς νάμαστειν καλά».

Πρὶν νά κάτσει τὸ καλάθιχ χαμαὶ ἐδιάστην (49) τὸφ φίλον της καρτζῖν (50) τζ᾽ ἦταν νά φάει ποὺ πάνω της. Πρὶν νά κά-τσου νά μεσομερκάσου' ἡ παπαδικιά λαλεῖ τοῦ παπᾶ : «Νά φω-νάξομεμ, παπά μου, τζαί τζεῖν' τοῦ γειτόνου μας νά μεσομερκά-σει μιτᾶ (51) μας. Ἐτο (52) ἔχομεφ φαῖμ παραπάνω, τζαί τζεῖνος πέρκει (53) νά μὲν ἔφερεμ με μεσομερκάτικο».

—«Νά πάω νά τοῦ πῶ νάρτει», ἐπολόθην ὁ μισταρκὸς, τζ᾽ ἐλάμνισεν. Εἶδεν τὸν κόρρον του γεμάτον καρύδκια τζαί κάθε λλίον τόπον ἐρίδκεν ἕνα χαμαί. Ἄμα ἐπῆεν κοντὰ του λαλεῖ του : «Βρὲ κουμπάρε. Ὁ παπᾶς ἔμαθέν τα οὔλλα, τζ᾽ ἄς σὲ κόψει πούποτε (δ)ἐν τζαί ννά γλιτώσεις πούλλόου του». Ἐστράφηκεν τζαί λαλεῖ τους : «εἶπα του ἀμμά ἂν ἔρκεται».



—«Νὰ πᾶεις ἐσού, παπά,» εἶπεν ἡ παπαδικιά. «Ἐπεφες τὸμ μισταρκόν, ἔρχεται καλό;» Ὁ παπάς ἐσηκώστην τζ' ἐλάμνισεν. Σὰν ἐπήκινεν ἐθῶρεν τὰ καρούδκια τζαὶ κάθε λλίον ἐθῶκεν τζ' ἐσύνανεν τὰ τζ' ἐβαλλέν τὰ μέσ' τὸν κόρπον του. Ὁ φίλος τῆς παπαδικιάς ἐθῶρεν τον, τζ' ἄμα εἶδεμ πὼς πᾶει κατὰ πᾶνω του, ποζέγει (54) τὰ θούδκια τζαὶ λαμνίζει. Φωνάζει του ὁ παπάς νὰ πομείνει (55) τζαὶ θέλει τον, τίποτε. Βιτσίαν (56) τῶθ θουδκιῶν. Εἶντα νὰ κάμει ὁ παπάς ἐστράφημ πίσω.

Ὁ μισταρκὸς γιὰ νὰ φάει μανηχὸς του τὴν ὄρνιθαν, λαλεῖ τῆς παπαδικιάς: «Θικιά παπαδικιά, ὁ γείτοσ μας (δ) ἐν τζαὶ νιᾶρ-τεῖ γιὰτι φοᾶται μέμπα τζαὶ παραξ(γ)ήσει τον ὁ παπάς. Κάτι ἐφουφουρίσαν τοῦ παπα τζ' ἔννα σὲ παραξ(γ)ήσει τζ' ἐσέναν. Καλλιττερα νὰ φύεις νὰ πᾶεις ἔσσω».

Ἡ παπαδικιά ἄμα εἶδεμ πὼς ὁ φίλος τῆς ἐπόζεξεν τζ' ἔφουεν, ἔφουεν τζαὶ τζείνη τζ' ἐπῆεν ἔσσω. Ἄμα ἤρτεν ὁ παπάς τζ' (δ) ἐν τὴν ἤθρεν, ἐπαρᾶξενεύτηκεν. Ἀρωτᾶ τὸμ μισταρκόν γιὰτι ἔφουεν ἡ παπαδικιά τζαὶ λαλεῖ του: «Εἶντα ζέρω παπα ἄμα ἐν καμμιάν τέγγνην ποῦ μᾶς παίζουσι τοῦτοι. Εἶπεμ πὼς ἐξήχασεν (57) τὴμ πόρταν ποκλειώτην (57) τζ' ἔφουεθ θουρώντα».

—«Νὰ πᾶω ταπισόν (58) τῆς νὰ δῶ» εἶπεν ὁ παπάς. «Πολλά καλὰ κάμνεις», λαλεῖ του ὁ μισταρκὸς.

Ἄμα ἔφουεν ὁ παπάς, ὁ μισταρκὸς ἔκαττεν τζ' ἔφραμ μανη-χὸς του τὴν ὄρνιθαν. Τὸ δειλῆς ἐσκόλασεν. Σὰν ἐπήκινεν ἤθρε στοῦ δρόμο ἔναμ ποῦ ποῦλεμ μέλιν. Λαλεῖ του: «Ἄθ θέλεις νὰ πουλήσεις εὐκολα τὸ μέλισ σου, νὰ πᾶεις πόξω ποῦ τὸ σπίτιν τοῦ παπα—τζ' ἐπαρᾶντζεῖλέν του το—τζαὶ νὰ φωνάζεις: ψακὸ-μελοοο (59). Ἄμα φωνάζεις ἔτσι: ἔννα ἔκει ἡ παπαδικιά νὰ τὸ γόρασει: οὐλλομ μὲ τὴν κούζαν». Ἐτσι: ἐ(γ)ίνην. Ἡ παπαδικιά ἄμα τζ' ἄκουσε ψακὸ μελοοο, ἐπετάχτη, στήμ πόρταν τζ' ἐγόρασεν το οὐλλον.

Ὁ παπάς (δ) ἐν ἐκτιλάει, τίποτε. Τῆ, εἶντα, ἡμέραν σὴν ἴτου σὲ χωρίζε λαλεῖ του ὁ μισταρκὸς: «Κατα, πὼς ἡ παπαδικιά ἔννα μᾶς κάμει πιδίες (60) μὲ τὸ μέλι. Ἄμα φᾶμεν τζ' ὕστερα νὰ παίζομεν τζ' οἱ δκυὸ τὸμ πεθαμμένον τζ' ἔννα δεῖς

ἔνα σπουδαίον πράμαν. Νὰ κάμεις ὅμως ὅ,τι σοῦ πῶ. Νὰ βάλομεν πῶναν κόμματιλ λαρτιν (61) στοῦν κόλομ μας γιὰτι μπορεῖ νὰ μᾶς λ-μπήξουν σουδλιγ γιὰ νὰ σιουραριστοῦν (62). Ἐξ' ἐννοϊαν ὅμως μέμπα τζαὶ σαλέφεις τζείν' τὴν ὥραν. Τζ' ἄμ πο-νήσεις, νὰ κρύψεις τζαὶ νὰ μέσ σαλέφεις».

Τὴν νύχταν ὅπως εἶπεν ὁ μισταρκὸς ἔτσι: ἐ(γ)ίνην. Ἄμα ἐφᾶν τὲς πιδίες μὲ τὸ μέλιν ἀρκίνησεμ πρῶτα ὁ μισταρκὸς φωνές πὼς τὸν ἐπκίασεν ὁ πόνος, ὕστερα τζ' ὁ παπάς, τζ' ἐπέεσαν τζ' οἱ δκυὸ χκαὶ πεθαμμένοι.

Ἦστερα ποῦ κάμποσην ὥραν νάου τοῦ φίλον τζαὶ κατε-αίνει. Ἡ παπαδικιά τζ' ὁ φίλος τῆς ἄμα ἐσιουραριστήκαν, ἐξηγ-τυθηκᾶν τζ' ἀρκίνησαν νὰ καρκαλιούν (63) ὁ ἔνας τὸν ἄλλον. Χί, χί, χί! ἀρκίνησεν ἡ παπαδικιά. Χί, χί, χί! ὁ φίλος τῆς. Ὁ μισταρκὸς ἐποτυλίχτηκεν τζαὶ λαλεῖ τοῦ παπα: «Ἄνου (64) πα-πα. Ἄκου τ' ἀππάρκα ποῦ διδινίζουσι ἔσσω σου. Δόμ μου τὰ τρα-κόσια ρηᾶλια τζ' ἔννα φύω».

## ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

1) φίλον=ἐρωμένον.—2) ἐποθάρεν=ἄφινε μόνην. ἐν. ποθαρῶ, ἄορ. ἐποθάρησα. Ἐν χρήσει ἐπὶ λεχῶνων καὶ νηπίων ἀδακτίστων.—3) Τὰ δικά της=τὰ θελήματά της, πάντοτε ἐπὶ κακῆς ἐννοίας.—4) ἐπαιξεν=προσποιοήθη.—5) Τὸν ἄρωσταν=τὸν ἄρρωστον, πάντοτε ἀναποσπάστως μὲ τὸ ρῆμα παίζω (προσποιοῦμαι) καὶ εἰς πτ. αἰτ. τοῦ ἐν.—6) Τρεβήλοουρα=τοποθεσία ἀνύπαρκτος, πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ὁποίας ὁ παπάς νὰ δαπανήσῃ πολλὰς ἡμέρας καὶ νὰ περιπλανηθῇ τῆδε κα-κεῖσε. Κατὰ τινὰς τοποθεσία παρὰ τὴν Γαλιούσαν.—7) ἐλάμνισεν=ἐξεκίνησεν λαμνίζω ὡς ἱστορικὸς ἐνεστ. καὶ λάμνω=προχωρῶ καὶ ἐνοχλῶ διὰ λόγων: ἐλαμνά τον τόσον τζαῖρον τζ' (δ) ἐμ μ' ἄκουσε—μὲλ λάμνεις ὡ λά(ν). προστ. λάμνε. παράγ. λάμνισμαν (τὸ)=ἀφετηρία—διάβασις.—8) διᾶς=δίδεις. Ἀπαντᾶ καὶ δκιῶν, δκιᾶς, δκιᾶ, δκιούμεν, δκιᾶτε, δκιούν. Παρᾶτ. ἐδίουν καὶ ἔδκιῶν, ἄορ. ἐ(δ)ωκα καὶ ἐ(δ)ωσα. Προστ. δός, (δ)ῶκε καὶ (δ)ῶσε: Δός μου δκυὸ σελίγια δανεικά, (δ)ῶκε (ἢ (δ)ῶσε) τζ' ἐσοῦ τὸπ' πᾶίς σου (μερίδιόν σου).—9) νὰ πεξέψει=νὰ σταθ-



μεύση. Ἐνεστ. πεζεύκω, παρατ. ἐπέζευκα, ἀόρ. ἐπέζεψα, προστ. ἐν. πέζευκε και ἀόρ. πέζα και πέζεψε, μετ. πεζεμένος. Ταυτόσημον πρὸς τὸ κόνεύκω=σταθμεύω ἐν οἰκίᾳ.—10) νὰ πνάσει=νὰ ἀναπαυθῆ, νὰ ξεκουρασθῆ. Ἐνεστ. πνάζω, παρατ. ἐπναζα, ἀόρ. ἐπνασα, προστ. ἐνεστ. πνάζε, ἀόρ. πνάσε, μετ. πνασμένος και πναστός (συνηθέστερον). — 11) ἐσυγράδικιασεν=ἔσκοτείνιασεν, ἤρχισε τὸ σκότος τῆς νυκτός. Οὐσ. συγράδιν (τὸ) και συγράδικια (τὰ). Ταυτόσημον πρὸς τὸ ἐσουρούπιασεν.—12) Οἱ νοικοτζυροὶ=οἱ οἰκοδεσπότες. Εἶναι ἔθιμον, εἰς τὸ σπίτι ποῦ γίνεται διασκεδάσις, ν' ἀρχίζῃ νὰ τραγουδῇ πρῶτος ὁ οἰκοδεσπότης (ἢ ἐν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του) παρέχων οὕτω τὴν ἀδειαν εἰς τοὺς συνδαιτυμόνας νὰ τραγουδοῦν στὸ σπίτι του. Συνηθως ἀρχίζει ὁ οἰκοδεσπότης μετὰ τὸ ἐξῆς δίστιχον :

Καλῶς ἦρταν οἱ ξένοι μου τζ' ἀπὸ τοὺς ἐκαρτέρουν  
γρουσᾶ μου ἐγρωστούσασιν τζ' ἦρταν νὰ μου τὰ φέρουν.

13) ἔσυρεν τὴ μ π ἄ ν ω, δηλ. τὴν φωνὴν τῆς. Φράσις συνήθης διὰ κάθε ἓνα ποῦ ἀρχίζει νὰ τραγουδῇ.—14) παντοῦ ρίξει=ἀναζητεῖ περιπλανώμενος εἰς μεγάλην ἔκτασιν (παντοῦ γυρίζει) και : πασπατεύκω=ψάχνω εἰς περιωρισμένην ἔκτασιν. 15) ξηφαντώνω=διασκεδάζω. Οὐσ. ξηφάντωμαν (τὸ) και πληθ. ξηφαντώματα.—16) πολοᾶται=ἀνοίγει τὸ στόμα και ὀμιλεῖ, ἀπαντᾷ, εἴτε εἰς πεζόν, εἴτε εἰς στίχους.—17) νὰ τὸν ἰτσακκώσει=νὰ τὸν συλλάβῃ ἐπ' αὐτοφώρῳ.—18) στραὸν (τὸν)=τὸν τυρλόν. Κατάρα : νὰ σὲ δῶ στραὸν τζαὶ νὰ μὲν ἀμπλέπεις : ρῆμα : ἐγὼ στραώννω τζαὶ πουλῶ, ἐσοῦ ἀμπλεπε τζαὶ ἴγώραζε. Ἐστράωσες τὸ χωράφιν, τὸ ρόυχο, τὸ ξύλο κλ. Ἄπαντᾷ και τὸ στραβός. Ἐπὶ ἐντάσεως : θεόστραος και θεόστραβος και συλλόστραβος. Παροιμ. : Ἄλ λείψουν οἱ στραβοὶ (δ) ἐν ἰ-ζιοῦν οἱ ἀμπλεπούμενοι. Ἐν χρήσει και τὸ : τυβλὸς (δ) διὰ τοὺς ἐν τῇ πραγματικότητι τυφλοῦς.—19) ἄξιππα=ἔξαφνα, αἰφνιδίως, ἀποτόμως. Εἰππάζω=ξαφνίζω και ξιππάζομαι=ξαφνίζομαι.—20) (δ) ἐν ἀμπλέπει τὰ δκυτό του νύσια : =φράσις συνήθης ἐπὶ τελείας τυφλώσεως ἢ ἐπὶ πυκνοτάτου σκότους.—21) ἐπένταν=ἔδιωχνε. ἐνεστ. πεντῶ μούγιες, πεντῶ τοὺς στρούθους. Παρατ. ἐπέντουν, ἀόρ. ἐπέντησα, προστ. πέντα και παραγ. ἀπεέντητος ἢ ἀπεέντηστος (δ) = ὁ μὴ ὑπακούων ἢ συμμορφούμενος (ἐπὶ προσ.).—22) κουτδὶν=καθόλου, ὀλότεια.

23) ποὺ τὰ καλὰ=στ' ἀλήθεια, ἐν τῇ πραγματικότητι, ὄχι στ' ἀστεία.—24) κούμναν (τὴν) = πῆλινον δοχεῖον ὁμοιον πρὸς μικρὸν πῆλον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ τοποθετεῖται κατὰ τὴν Ταικνοπέφτην ἢ τὸ Ταικνοσάδβατον (ἐβδ. τῆς Ἀπόκρως) τὸ χοίρειον λίπος, κομμένον εἰς τεμάχια μετὰ τοῦ δέρματος καθὼς και τὰ λουκάνικα (ἀλλάντες), οἱ λουντζες (σαρκῶδες κρέας τοῦ χοίρου καπνιστόν) και τὰ πατδκια (πλευραὶ τοῦ θώρακος τοῦ χοίρου ἐπίσης καπνισταί). Τὰ μόνα μέρη τοῦ χοίρου ποῦ δὲν τοποθετοῦνται εἰς τὴν κούμναν εἶναι τὰ χοιρομέρια, ἢ ποσυρτῆ=μέγα τριγωνικὸν τεμάχιον λίπους μετὰ τοῦ δέρματος ἀποχωριζόμενον ἀπὸ τὴν κοιλίαν, ἀλατιζόμενον και ἀναρτῶμενον ἀπὸ τῆς στέγης, τὸ ποκούζιν=λιπῶδες τῆς κοιλίας μέρος πολὺ παχύ, και οἱ τσαγκανάδες=τὸ παχὺ ἐντερον τοῦ χοίρου, τὸ ὁποῖον κόπτεται εἰς τεμάχια, ἄτινα πλένονται, ἀλατίζονται και ἀναρτῶνται ἐντὸς τῆς τσιμινιάς (καπνοδόχου) μαζί μετὰ τὰ λουκάνικα ἕως ὅτου ψηθοῦν (στεγνώσουν). Κούμνα λέγεται ἐπίσης και τὸ πῆλινον δοχεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ φυλάττεται τὸ ἔλαιον (λαδόκουμνα) ἢ αἱ ἐλαῖαι (ἐλιόκουμνα) ἢ τὰ χαλλούμια (χαλλουμόκουμνα). Ὅταν τὸ δοχεῖον εἶναι κάπως μικρὸν λέγεται κουμνίν.—25) χαζίριν=ἔτοιμον, χαζίρικον (τὸ) και χαζίρικα (τὰ) (τρώμεν ποῦ τὰ χαζίρικα, ἢ χαζίρικα τὰ καρτεράτε).—26) στηάδιν (τὸ)=μικρὸν ὑπόστεγον εἴτε εἰς τὴν αὐλήν, εἴτε ἔξω εἰς τὰ ἀμπέλια, χρησιμεῦον ὡς καταφύγιον ἐν ὄρᾳ βροχῆς. Εἰς τὰ ἀμπέλια ἐὰν μὲν εἶναι κτισμένον τριγύρω διὰ ξηροτοίχου λέγεται στηάδιν, ἐὰν δὲ εἶναι ἀνοικτόν, καλύφῃ. Εἰς τὰ στηάδικια ἢ στέγη ἀποτελεῖται ἀπὸ βολίκια και κλήματα ἢ φρύγανα τοποθετημένα ἄνωθεν ἐν ἀφθονία εἰς δὲ τὰς καλύβας ἀντὶ βολικίων χρησιμοποιοῦνται οἱ νεαροὶ κλάδοι θάμνου τινός (τρημιθιάς=τερεβίνθου) ἢ λατζιάς (=δρυὸς τῆς κληροφύλλου). Ἐπὶ τῶν κλάδων τούτων ρίπτονται πολλὰ κλήματα ἢ ἄλλα φρύγανα, ὅποτε οἱ νεαροὶ κλάδοι ἀναγκάζονται ὑπὸ τοῦ βάρους νὰ ἀναπτύσσωνται ὀρίζοντως. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ θάμνου σκάπτεται και ἰσοπεδοῦται τὸ ἔδαφος και ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος προστίθενται νέα φρύγανα ἢ κλήματα και ἐπεκτείνεται ἢ καλύβη ἀναλόγως τῆς ἐπεκτάσεως τῶν κλάδων.—27) ἀμάνταν=ἡσουχίαν : τὰ κοπελλούδικια, τὰ χτηνά (δ) ἐδ διοῦν ἀμάνταν. Κατάρα : ποῦ νὰ μὲν εὔρει ἀμάνταν ἢ ψυδῆ σου μετὰ δᾶ (ἐδῶ) μετὰ τζεὶ πὸν νὰ πᾶεις.—28) ἔβραζέντες (δηλ. τὰς ξυλιές), εἰρωνική φράσις διὰ τὸν ξυλοκοπούμενον. Τὸ βράζω=θερμαίνομαι, ἀλλὰ και : βράζω σου τὸ μπάτσον τζαὶ πᾶεις στὸμ παλιά-



τσον (παιδική φράση). "Έννα σοῦ θράσω· καμμιάν τζ' ἔννά σοῦ μείνει. "Έβρασέν του τες τζ' ἔκατσεν ἦσουχα. "Η : ἄσ σοῦ φέξω καμμιάν ἔννά· μὲν ἤξέρεις ποῦ νά πά' νά σταθεῖς 29) ἐπεριπκιέτουν=ἠτοιμάζετο. περιπκιέται νά λαμνίσει. εἰμάστην ἀπερίποιτό· κόμα.—30) κολόκαν=νεροκολοκύνθη φέρουσαν ἀνοίγμα ἐπὶ τοῦ ἐξώγκωμένου μέρους. "Όταν τὸ ἀνοίγμα εδρίσκειται ἀγωθεν τοῦ λαίμου λέγεται βλαδίν καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς δοχεῖον νεροῦ ἢ οἴνου ἀποῦ προηγουμένως πιστωθῆ ἔσωθεν.—31) καρτζίν (τὸ)=εἶδος λέθηςτος ἐκ χαλκοῦ ἀπαραίτητος εἰς κάθε γεωργικὴν οἰκίαν.—32) ἔγερνεν κοῦκκουλλοῦς εἰς τὸ χωρίον. Ψιμολόφου καὶ κουκκουλλᾶ=ἀναθρύζει ἐκ τοῦ ἐδάφους κατὰ κήνησιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ κοχλάζοντος ὕδατος, κοχλάζει. Κουκκουλλοὶ τῶν ἀμμαδικῶν=αἱ προσεχθαί τῶν βολῶν τῶν ὀφθαλμῶν, τὰ ἀνω βλέφαρα.—33) τίτσηρος (ὁ)=κατάγυμος. Πουλλιν τιτσήριν, τὰ παιδικὰ του ἐν' τιτσηρκα τζ' ἀνυπόλητά. Γάρος τίτσηρος.=ξεσαμάτωτος. Τιτσηροζάμπης=ἐν' ἤρσει διὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον. Τιτσηρὸν τζαὶ φτώσιαμ πολλήν.—34) κοκκωσώρεμαν (τὸ) κουκκουσουρκόδν=κουτσομπολιό. Κοκκουσουρά=γυναῖκα ἔχουσα τάσιν πρὸς τὴν κακολογίαν, τὸ κουτσομπολιό.—35) γιάλι, γιάλι=σισιγά.—36) καπάλιν=ἀδιακόπως, ἐργολαθικῶς (ἔδωκεν τὰ σπιδκία του νά τοῦ τὰ χτίσουν καπάλιν)—37) μάνι—μάνι=γρήγορα-γρήγορα.—38) νάκκον καὶ νάκκουρὶν=ἀλίγον. 39) ἀρσιλλίκιν (τὸ) =λαίμαργία, ἀρσίζης =λαίμαργος καὶ ἀρσίζος ἢ ἀρσίζαρος=ὁ εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν λαίμαργος.—40) βολάν=φορὰν καὶ περιγραμμάτικα φολάν (Μιάμ βολάν τζ' ἔναν τζαιρόν.....). —41) ἐμάσετουν=κατεγίνετο.—42) κοῦγκιάν=σπρωξιάν. βήμ. κουντῶ (καὶ κουντοῦμαι: σπάν. εἰς ἐνεστ.)=σπρώχνω ἀλλὰ καὶ προδίδω τινὰ εἰς τὰς ἀρχὰς διὰ παράθεσιν νόμου. —43) δισινίσουν=χρεμετίσουν, δισινισμαν (τό). —44) ἐδικιαλοῖστην=ἐσυλλογίσθη. δικιαλοῖζομαι, δικιαλοῖσμένος=σύννοος καὶ δικιαλοῖ (ποῦ τὸ μαράζιμου τζαὶ τῆδ δικιαλοῖ μου (ὁ) ἐν ἔξερα ποῦ ἤμουν). —45) βοῦς μέλισσος=ὁ ἔχων χρῶμα μελίσης, μελισσίν (τὸ) καὶ μελισσιὰ (τὰ) ἀμμαδικία. —46) μαντίσομεν=νά σκεπάσωμεν. μαντισμένος, μάντισμαν. —47) νά μέρριᾶ=νά μὴ

κρούνη. ριόν (τὸ) : ἐπικιασέν τον τὸ ριόν=ρίγος ἐπικίασαν τον τὰ ριὰ τοῦ χάρου (εἰς περίπτωσιν μεγάλου φέδου). —48) θαρκέται=θαρρεῖ, νομίζει, ἀπαντᾷ καὶ : θαρεύκεται. —49) ἐδιάστην τον=τὸν εἶδε μιὰ ματιὰ, χωρὶς νά ἔχη ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ τὸν ἔβλεπε.—50) καρτζίν=ἀπέκταντι, ἀντικρού. καρτζίν καρτζίν ἔννά σὰς φέρω νά δῶ πκοιὸς λαλεῖ ψέματα. "Έννα σὰς καρτζιλατίσω (καὶ ἐπὶ προσώπων καὶ ἐπὶ ζώων καὶ πραγμάτων). Καρτζιλαμάς (ὁ)=χορὸς Κυπριακὸς ὀνομαζόμενος καὶ πρῶτος. —51) μιτά μας=μαζί μας. —52) ἐτ ο=ἰδοῦ, νά ποῦ. 53) πέρκει=ἴσως, πιθανόν. 54) ποζέχνει=λύει ποῦ τὸν ζυγὸν τὰ εἴδια. —55) πομείνει=νά περιμένῃ. —56) Βιτιάν=κτυπᾷ διὰ ράβδου λυγισούσης, ἧτις λέγεται βιτζα(ῆ). Τὸ βιτζοῦν ἢ τὸ βιτζίν τοῦ Πίτσιλλου ἔ' ὄκυ' ὀκκάες τζαὶ κάτι ὀρέμια (εἰρωνικῶς). —57) ποκλείωτην=ἐκλείδωτην. —58) ταπισὸν=ξοπίσω, κατόπιν τῆς.—59) ψακόμελον=μέλι: περιέχον ψατζίν=δηλητήριον. (Δὲν ἔχομε ψατζήν ἔσσω μας ἄθερον (ἐπὶ παντελοῦς ἐλλείψεως πράγματός τινος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ζητεῖ δανεικὸν κάποιος ἐκ τῶν γειτόνων) εἶδος ὄρκου πρὸς θεθαίωσιν. 60) πιθίεε=πίττες. "Ανοίγεται τὸ ζυμάρι εἰς φύλλα κυκλικὰ τὰ ὅποια ψήγονται εἰς ζεστὸν λάδι ἢ λίπος χοίρου, ἀρτύονται μὲ ζάχαρην ἢ περιλούονται μὲ μέλι (ἀσπρόμελον=μέλι: τῆς μέλισσας, τερατσόμελον=μέλι: ἐκ κερατίων, ἢ ἔψημον=μέλι ἐκ γλεύκους σταφυλῶν). —61) λαορτίν (τὸ) =λίπος χοίρου ἄθραστον ἀλατισμένον. —62) νά σιουραριστοῦν=νά θεθαίωθῶν, σίουρος=βέβαιος, σιούρου=βέβαια : νά γενῶ σιούρου=νά ἔχω θεθαλιότητα. "Αμμά σιούρου ;=μὰ βέβαια ; —63) καρκαλιοῦν=γαργαλίζου. —64) ἄνου=σῆκου ἀπάνω.

Λευκωσία, 3 Μαΐου 1935.

N. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

διδάσκαλος.



## Ἱστορίες τῆς Παπαδικιάς.

Ἡ μακρὰ δουλεία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων διετέλεσε σχεδὸν διηνεκῶς ἡ Κύπρος, συνέβαλεν ὥστε νὰ ὑστερήσῃ μεγάλως ὁ Κύπριος γενικώτερον ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν. Ἐξαιρέσειν, ἐννοεῖται, αἰσθητὴν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ὁ κληρὸς, ὁ ὁποῖος κατ' ἀνάγκην ἐλαμβάνετο ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ ἀμαθοῦς λαοῦ, κατὰ προτίμησιν συνήθως τοῦ ἥθους καὶ τοῦ χαρακτήρος του μᾶλλον παρά τῆς μορφώσεώς του, ἥτις ἂν ὑφίστατο δὲν διέφερε σπουδαίως παρά σπανίως. Ἡ ἀπαιδευσίς αὕτη καὶ τὸ ἀμόρφωτον τοῦ κλήρου ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν δημιουργίαν εὐτραπέλων πειραγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων σατιρίζονται, κάποτε μὲ πολὺ δηκτικὸν τρόπον, οἱ κληρικοὶ ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ ἀξιώματος, τινὰ τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύσαμεν εἰς προηγούμενον τεύχος τῶν «Κυπριακῶν Χρονικῶν» (τόμ. Η'. 1931 σελ. 203, κέξ).

Πλὴν τῶν σκωμμάτων ὅμως τούτων εἶναι γνωσταὶ ἀνά τὸ παγκύπριον καὶ διάφοροι εὐτραπέλοι διηγήσεις, ἐνδιαφέρουσαι τὸν καθόλου κληρὸν, ἰδιαιτέρως ὅμως τὸν παπᾶν ὑπὸ τύπον δὲ παραμύθιου λεγόμεναι. Εἰς αὐτάς ἐπιχαρίτως καὶ μὲ πολὺ πνεῦμα πολλὰκις σατιρίζεται πρὸ παντός ἡ καλοκαγαθία τοῦ παπᾶ καὶ τὸ εὐπιστον αὐτοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πονηρίαν συνήθως καὶ τὸ πολυμήχανον τῆς παπαδικῆς ὡς πρὸς τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς. Ἀπαίδευτος καὶ ἀμόρφωτος ὁ παπᾶς, καλὸς τὸν χαρακτήρα καὶ ὑπερβολικὰ ἀγαθὸς, προσόντα εἰς τὰ ὁποῖα οφείλεται ἡ προτίμησις του διὰ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, φέρεται πάντοτε τρέφων πρὸς τὴν παπαδικὴν του ὑπερβολικὴν στοργὴν καὶ ἀγάπην δυναμένην νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ταύτης ἀποθησκούσης οἱ ἱεροὶ κανόνες δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ τὸ δεύτερον εἰς γάμου κοινωνίαν. Τὴν ἀδυναμίαν αὐτὴν τοῦ παπᾶ καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν στοργὴν ὁ λαὸς ἐκφράζει διὰ τῆς παροιμίας, ἀγαπᾶ με σγιὰν ἀγαπᾶ ὁ παπᾶς τὴν παπαδικίαν του καὶ ἔτι ἐκφραστικώτερον ἀκόμη διὰ τῆς ἄλλης παροιμίας,

«ἔξει τῆσ, σὰν ἔξει ὁ παπᾶς τὴν παπαδικίαν του, τζ' ὁ θεὸς τὸ γ κόσμον του».

Ἐκ τούτου εἶναι εὐνόητος ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ σπουδὴ του νὰ τολμήσῃ καὶ ὑποστῇ τὰ πάντα ἀρκεῖ ὡς ἀποτελεσμα καὶ ἐ-

πιστέγασμα τῆς αὐτοθυσίας του νὰ εἶναι ἡ θεραπεία καὶ ἡ διάσωσις τῆς πολυαγαπημένης του παπαδικῆς. Ἡ παπαδικὴ ἐξ ἄλλου, τυγχάνουσα ἀπροκαταλύτως ἐξαιρετικῆς στοργῆς καὶ ὑπερμέτρως λιβανίζομένη ἀπὸ τὸν παπᾶν, εἶναι φυσικὸν νὰ ἐπηρεασθῇ καὶ διαφθαρῇ τὸν χαρακτήρα, καὶ εἰς τὸ τέλος νὰ ἐπιβληθῇ καὶ κυριαρχήσῃ τοῦ παπᾶ ἐκμεταλλεομένη τὴν ἀδυναμίαν του πρὸς ἴδιον ὄφελος.

Αἱ εὐτραπέλαι αὐταὶ διηγήσεις εἰς βάρος τοῦ παπᾶ δὲν ὀφείλονται βέβαια ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀπαιδευσίαν του ἀλλ' οὔτε καὶ λέγονται, μὲ σχετικὰς τοπικὰς παραλλαγὰς, ἐν Κύπρῳ μόνον, ὅσαι βασικῶς γνωσταὶ καὶ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, στερεὰν καὶ νήσους, ὅσον καὶ παγκοσμίως (Λαογρ. ΙΑ'. σ. 278). Ὑπάρχουσι διάφορα παραμύθια διὰ τὸν παπᾶν καὶ τὴν παπαδικὴν ἐνδιαφέροντα. Περισσότερον ὅμως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διήγησις τῆς πονηρίας τῆς παπαδικῆς προσπάθουσης, πρὸς ἀνεύρεσιν φαρμάκων διὰ τὴν ἀσθενίαν της τάχα, νὰ ἀπομακρύνῃ σκοπίμως τὸν παπᾶν τῆς διὰ τὴν εὐκολύνη συνάντησίν της μὲ τὸν ἐρωμένον της. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς σπεύδομεν νὰ δημοσιεύσωμεν τὰ δύο σχετικὰ παραμύθια, διὰ νὰ ὑπάρχῃ, κατ' ἐκφρασθεῖσάν ἐπιθυμίαν, καὶ ἡ σχετικὴ Κυπριακὴ διήγησις πρὸς μελέτην καὶ σύγκρισιν. Εὐχαρίστως δὲ θὰ ἐδημοσιεύετο καὶ πᾶσα σχετικὴ παραλλαγή διευθυνομένη πρὸς τὰ «Κ. Χρονικά».

Τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα (Α καὶ Β) παραμύθια ἔχομεν ἀπὸ ἐγγράμματον κυρίαν ἀκούσασαν ταῦτα ἀπὸ 90οῦτιδα ἐκ Λάρνακος ἀγράμματον ὑπηρέτριαν, πρὸ τεσσαρακονταετίας περίπου ἀποθανούσαν. Τὸ παραμύθιον Α εἶναι ἡ πληρεστέρα, ἀφ' ὅσας ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας, διήγησις τοῦ γνωστοῦ μύθου, καταλήγουσα εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ δόλου τῆς παπαδικῆς καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτῆς καὶ τοῦ φίλου της ἀπὸ τὸν παπᾶν, ὅστις ἀπομακρύνεται ἐκπατριζόμενος.

Τὸ παραμύθιον τοῦτο παρέσχε ἀφορμὴν νὰ δημιουργηθῶσι αἱ ἐξῆς παροιμίαι:

1) Τὰ σκατὰ, σκατὰ ἔνι, τζ' ἀποῦ τὰ φᾶ κακὰ ἔνι.

Δηλαδὴ κακὴ πρᾶξις ἢ ἀτυχία μικρὰ ἢ μεγάλη εἶναι ἐξ ἴσου δυσάρεστος καί,

2) Ἐν εἶμαι ὁ παπᾶς ποῦ τὸ σατδὶν,

ἐρωτηματικῶς καὶ μὴ, μὲ τὴν σημασίαν: δὲν εἶμαι κουτός. Πολὺ συνηθισμένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἴδιᾶ τῆς Λάρνακος ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ παγκύπριον εἶναι ἡ παροιμία,



3) "Ατε βρέ σακουλλοτζοίμιστε, ή : "Ες σακουλλοτζοίμιστος.

με την σημασίαν : είναι κουτός, αποβλακωμένος. Η λέξις σάκκος, σακούλα είναι ταυτόσημος, με την λέξιν σακτίν, τὸ. "Η μόνη υφιστάμενη διαφορά των είναι ή ποιότης και προέλευσις των. Τὸ σακτίν κατασκευάζεται ἐν Κόνια ἄτὸ μάλιν προβάτου, είναι συνήθως ἕγχρωτον εἰς τὸ ἄκρον, στερεόν και στιχίζει ἀκριβῶς. "Η σακούλλα ή ὁ σάκκος εἰσάγονται ἕξωθεν, είναι εὐθυνότερα και καταστρέφονται τὸ ταχύτερον. "Ωστε δὲν ὑπάρχει διαφορά μεταξὺ σακουλλοτζοίμισμένο και σακκοτζοίμισμένο, πὸ ἄπαντ εἰς τὸ θιστικόν, τῶ Μηλιώτη. "Η παροιμία προφανῶς προέκυψεν ἀπὸ τὸ παραμῦθιν τοῦ πικῆ, ὅπως και ή προηγουμένη, τῆς ὁποίας εἶναι παραλλαγή, λεγομένη πρὸς ὅσους είναι ἀπαθείς, ἀναίσθητοι, βράδεις τὸ πνεῦμα, κουτοὶ και βλάκες.

"Υπάρχει τάχα και τετάρτη ; Διότι λέγεται και ή παροιμία :

Πειράζει τον τὸ σακκόδημα,

ἀμφιβάλλομεν ἕμως ἀνιπροέκυψεν ή ἀν σχετίζεται με τὸ ὡς κατωτέρω παραμῦθιν.

Πολὸ παλαιὸν ἐπίσης φαίνεται και τὸ παραμῦθιν Β. Τοῦτο διαδηλοῦ, ὅχι μόνον ή πηγὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἠντλήθη, ἀλλ' ἐπιπροσθέτως και ή φρασεολογία τῆς ὁποίας γίνεται χρῆσις ἀπὸ τὸν παπᾶν, ὁ ὅποιος, ἀγοράσας τὸ τρίτον ἤδη χίνα διὰ νὰ φάγη, μετέφερεν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀφ' οὔ την ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἄκρον ἐνὸς καλάμου και, διὰ νὰ ἀποστομῶση με ἀποδείξεις τὴν γυναῖκά του, ἔβαλε καθ' ὄλον τὸ διάστημα τοῦ δρόμου «μαρτυρκές τζαι πρόφεςες». "Η λέξις πρόφεςες δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὸ λεξιλόγιον τοῦ Σακελλαρίου οὔτε εἰς τὸ παράρημά του διὰ τὰς σπανίας ξενικὰς λέξεις. "Επίσης δὲν είναι ἐν χρῆσει σήμερον, καθὸσον γινώσκωμεν. "Ενθυμούμεθα μόνον ὅτι ἄλλοτε ἠκούσαμεν τὴν λέξιν εἰς παραμῦθια. "Η λέξις προέρχεται ἐκ τοῦ ἱταλικῶ professare, τὸ ὅποιον σημαίνει ὁμολογᾶ δημοσίως, δηλῶ. Νομίζωμεν ὅτι τὸ παραμῦθιν είναι ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς "Ενετοκρατίας, τόσοσν διὰ τὴν σπανίαν λέξιν πρόφεςες ὅσον και διὰ τὴν ἐπίσης χρησιμοποιουμένην και μὴ περιλαμβανομένην εἰς τὸ λεξιλόγιον τοῦ Σακελλαρίου εἰς τὴν φράσιν «ὥσπου νὰ βάλω τραπέζι τζαι νὰ τὰ κουμουδικίσω, οὔλα». "Η λέξις κουμουδικίζω, σημαίνουσα ἐτοιμάζω, ἐροδιάζω, χρησιμοποιεῖται παγκυπρίως, ἰδίως μετὴν ἔγνοιαν τοῦ «μεταλαβημένος, ἐφοδιασμένος μετὴν θεῖαν μεταλήψιν, προέρχεται ἐκ τοῦ ἱταλικῶ ac|comodare. Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης και εἰς ἄλλας περιπτώσεις μετὴν ἔγνοιαν τοῦ ἐτοιμάζω, ἐροδιάζω ἀλλὰ σπανιώτερον, λεγομένη πολλοῦ και κουμεδικίζω, κουμεδικιασμένος.

Ν. Γ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ

## Α. Τὰ Κουρκουδόσκατα.

Εἶσεμ μιὰν φορὰν ἐνκμ πικῆν τζαι μιὰμ παπαδικίαν. "Η παπαδικιά εἶδεν φίλον. "Επλοουτὸ ἔρηκσεν τὴν Τζερλατζήν ὁ πικῆς τζ' ἔρκετον γιλιάλι ἔσσω του. "Η πικηδικιά, πὸ ἔδρασελ λαζάρους, τζαι μετὸ ζουμίν τους ἔδραψεν τζιτρινην τὴμ μουτσοῦναν της, ἀμχ τὸν ἐνοιωσε πῶς ἔρκετον ἔσσω, ἔππεσεν τζ' ἐσακουλλίστην, τζ' ἀρκίνησεν νὰ πικουρίζη.

Εἶντα πόσης, πικηδικιά μου ; — "Εν νὰ πεθάνω, πικῆ μου. — Τζαι μὴ κακόσ σου πικηδικιά μου. Εἶντᾶν τὸν τὰ λόγια πὸ μού λαλεῖς. Μὰ εἶντα πόσης ; — Πόνοφ φέρρον πικῆ μου. "Εν νὰ πεθάνω ! Κουπάνισ' μου λλια σικτὰ ξερά, τζαι βάρ' τχ μέσ' τὴρ ρατζῆν νὰ πῶ, νὰ μού περάση. — Πάει ὁ γέρημος φέρνει της τχ. Τζαι γεῦτου παπᾶ μου νὰ δῶ εἶντα' λοῆς ἐμ. — Γεύκετχι τχ ὁ πικῆς τζαι λαλεῖ της : «Αἱ παπαδικιά μου. Τὰ σικτὰ σικτὰ ἐνι, τζ' ἀπὸ τὰ φά' κάκκα ἐνι». — "Εν τχ θέλω, δῶνωσ' τχ. "Α, Πικηδικιά μου, τζ' ἐν νὰ πεθάνω, παπᾶ μου ! Συγχώρω μου τζ' ὁ θεὸς συγχωρήση σου πικῆ μου. "Εκλαιὲν ὁ πικῆς. Τζαι μὴ κακόσ σου, παπαδικιά μου. Τζ' εἶντα νὰ κάμω νὰ σοῦ περάση ; — «"Επαρηντζελαμ μου» λαλεῖ του, «κουρκουδόσκατχ γὰ τὰ χοχλάσω μεσ' τὸ κρατῆν γὰ τὰ πικῶ, νὰ μού περάση». Τζαι πὸν' νὰ τᾶδρω, παπαδικιά μου ; — Μέσ' τοὺς κάμπους δρίσκουντχι. Πάσκισε γὰ μού εὔρης γιατί ἐν νὰ πεθάνω. Ποδαίρετῶ σε, πικῆ μου. "Εσηκώθην ὁ πικῆς τζ' ἐπικασεν τὴσ στράτχιν νὰ πῆν νᾶδρη. "Αμε τζαι νὰ πᾶς, ἄμε τζαι νὰ πᾶς, ἔσουρούπικασεν. "Ετσι σὸν ἐπήκινεν ἔρκετον ἐντς Μηλιώτης. "Ωρα καλή, θκειὲ παπᾶ. — Κάλως τον. — Πὸ πᾶεις ἄθ θέλῃ ὁ θεός ; — Γιέ μου εἶντᾶν γὰ σοῦ πῶ : "Η πικηδικιά ἐν ἄρρωστη πολλὰ τζαι πῶ νὰ τῆς εὔρω κουρκουδόσκατχ νὰ πῆν, γιατί ἐν νὰ πεθάνῃ. — Στράφου, θκειὲ πικῆ, τζ' ή πικηδικιά σου με πόνον ἔσει με τίποτε. "Εῖει φίλον. — Μούλλωσε, γιέ μου, τζ' ἐν νὰ στράψῃ ὁ θεός τζ' ἐν νὰ μᾶς κάψῃ. "Εν ἀντρέπεσαι ; — Βάλλουμεν ἀστοίσημαν. "Ασ σοῦ τὸ παρρησιάσω πῶς ἔσει φίλον νὰ μού διας τὸν γάδαρόσ σου μετὸ σικτίν, εἶδεμὴ νὰ σοῦ διῶ τὴμ μούλασ



σελλογαλινωμένην ὅπως ἰ-δρίσκειται. Ἐδέχτην ὁ παπᾶς, τζ' ἐπιάσασιν τῆσ στράταν νὰ πᾶσιν ἔσσω τοῦ παπᾶ. Ὅσπου νὰ φτάσουν ἐνόχτωσεν καλὰ τζ' ἐπικιάσαν τζαί κάτω ἄλλια ψυχάδκια. Βάλλει ὁ Μηλιώτης, τὸμ παπᾶμ μέσ' τὸ σατσίν τζαί δῆννει τον τζαί φορτώννει τον πᾶσ' τῆμ μούλαν, τζαί πάει ἴσια ὄσσω τοῦ παπᾶ τζαί φακκά, τῆμ πόρταν. Ἡ παπαδικιά ἐπολοήθη τζ' ἀρώτησεμ πκοιδῆς ἐνι. — Ἄνοιξε, τζυρά μου, ἐγιώ εἶμαι ὁ κακόσορτος. Εἶμαι ξένος τζ' ἐν εἰξέρω κανένα τζαί λάμνουμ τζαί τὰ ψυχάδκια, τζαί τὸ χτηνόμ μου ἐφ φορτωμένομ μετᾶξιν ἀφεντικόν, τζ' ἐν νὰ πελογρατήσω, κατύση μου. — Ἄνοιξεν ἡ παπαδικιά τζ' εἶπεν του : Ἐλάσσω, ξένε μου. Καλῶς ὄρισες. Βάρ' τὰ χτηνά σου ὄσσω. Ἐλα φέρε τζαί τὸ μετᾶξισ σου μέσ' τὴν τσάμπραν νὰ μὲν τρώη τὰ νερά, τζαί κάτωσ κοντά μας. Ἡ παπαδικιά ἐκάθετους στὸ τραπέζι με τὸφ φίλον της τζ' ἐτρώασιν ὄρνιθα παραγεμωστήν τζαί πελάφιρ ρύζιν τζαί κρασίμ πού τὸ καλόν. Ἡ παπαδικιά λαλεῖ του : Κόπιπασε, ξένε μου, νὰ πάρης γάκκομ μεζέν τζαί νὰ πιῆς τζαί μιὰμ πιγνιάν. — Εὐχαριστῶ, τζυρά μου. Πολύχρονη. Μὰ ἔχω μιτὰ μου ψουμῖ τζαί ρέγκα. Νὰ πιῶ μανηχὰ μιὰμ πιγνιὰγ κρασίγ, γιὰ νὰ δράσω. — Τζαί νὰ μᾶς πῆς, χαρῶ, τὸξ ξένομ μου, τζ' ἔναν τραούιν ἔτσι ὁμορφον. — Τζ' ὁ Μηλιώτης εἶπεν της :

τὸ βάρὸς τῆς κληματαρκᾶς, ἡ :

τὸ κλημασ στήν κληματαρκᾶν οἱ στύλλοι τὸ βαστοῦσιν τζ' ἄμ μεμ πούν οἱ νοικοτζυροί, οἱ ξένοι πῶς νὰ πούσιν;

Νὰ πῆς πρῶτα ἡ ἀφεγκιά σου. Τζαί ἀρκίνησεν ἡ παπαδικιά,

Παπᾶς μου στὰ τριβίλλουρα, γυρίζει παντουρίζει

ἡ: Παπᾶς μου εἰς τὰ βόρτανα πᾶ τζαί παντογυρίζει.

Τζ' ἐμεῖς ἰ-ξηφαντώνουμεν ὄρνιθαμ με τὸ ρύζιν.

Κατόπιμ εἶπεν ὁ φίλος της :

Ἐγὼ τὸ τρώω τρώει με, τὸ πίνω καταλυεῖ με

Θαρρῶ ὁ θκειός μου ὁ παπᾶς, μέσ' τὸ σατσίν θωρεῖ με(1)

(1) «τζαί ὁ παπᾶς μέσ' τὸ σατσίν φούμαι τζαί θωρεῖ με».

Ἄ ξένος τὸρὰ λαλεῖ :

Ἄνου, παπᾶ, σακκοπαπᾶ, τζαί σακκοτζοιμισμένε

Ἐπῆρα σου τὸν γάδαρον τζαί τὸ σατσίν καῦμένε.

ἡ: ἐπῆρα σου τὲς μούλες σου σακκοστρατουρκασιμένες.

Σηκώνεται ὁ παπᾶς, θαίνει πού τὸ σατσίν : «Ἐν νὰ πεθάνης, βρά χαμένη γυναῖκα, νὰ πᾶ νὰ σοῦ φέρω κουρκουδόσκατα νὰ γιάνης ;» Τζ' ἔδωσεν της κάμποσον ραβδίν. Τζαί πκιάννει τζαί τὸφ φίλον της πού τὰ μαλλιά, τζ' ἔδωκέν του κάμποσες κλωτσιές τζ' ἀφῆκέν τους κακά τζαί μαῦρα τζ' ἔφυν τζαί πού τὸ χωρκόν τζαί πού τῆχ χώραν. Ὁ Μηλιώτης ἐπκίασεν τὸν γάδαρον τζαί τὸ σατσίν τζ' ἐπῆεν ἔσσω του.

## Β. Ὁ παπᾶς πού τῆσ ὄηνα.

Μιὰφ φορᾶν εἶδεν ἕνα παπᾶν τζαί μιὰμ παπαδικιάν. Ἡ παπαδικιά εἶδεν φίλον. Ὁ παπᾶς ὁ μαυρόσορτος χαπᾶριν ἐν τὸ εἶδεν. Ἐναν πωρῶν ξυπνᾶ ὁ παπᾶς : «Ἄ, παπαδικιά μου, ἐπεθύμησα ὄηναν τζ' ἐν νὰ πᾶω στὸ παζάρι ν' ἀγοράσω μιάν». — «Καλόμ παπᾶ μου. Δικιάλεξέ την νάνι παδείᾶ, καλή». Ἐπῆεν ὁ παπᾶς τζ' ἔφερεμ μιάν ὄηναν τζ' εἶπεν της, νὰ τὴν κάμης χογλαστήν τζαί στὸ ζουμίν της νὰ κάμης μάκαρούνια γᾶρτω νὰ φᾶμεν. Σηκώνεται ἡ παπαδικιά, μαθικᾶ τῆσ ὄηναν, μαειρεύκει την, πάει φέρνει τὸν φίλον της τζ' ἐκάτσεν τζ' ἐφᾶν την. Ἐρχεται ὁ παπᾶς τὸ μεσημέρι : «Ἄτε παπαδικιά, βάλε τραπέζι». — «Ἐἶντα

κατὰ μῦθον ἀπὸ τὴν Ἄχναν, ὡς σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ καθητοῦ κ. Κ. Π. Χατζηγιάννου, καθ' ὃν ἀντὶ γαϊδάρου ὁ παπᾶς εἶχε μούλες, ὡς τὸ τραγοῦδι :

Παπᾶ μου σακκοτζοίμιστε, τζαί σακκοτζοιμισμένε,

Ἐπῆσιν οἱ μούλες σου, φτωσέ μου καημένε.

Ἐπᾶρχει καὶ ἡ ἐξῆς παραλλαγή :

Παπᾶ μου σακκοτζοίμιστε, παπᾶ σακκοδημμένε  
ἐπῆρα σου τῆμ μούλασ σου, φτωσέ μου καῦμένε.



τραπέζι νά σου βάλω, ἀρῶ τίποτε ἐν ἔφερες;» — «Εἶντα τῆς δῆναμ, παπαδικιά, πού σουφερα πούν την». — «Τῆς δῆναν; Εἶντα δῆναν; Ἐπέλλανες τζ' ἐν τὸ νοιώθης σίουρα. Ἐπεθύμησές δῆναν τζ' ἐθάρρειες πῶς τὴν ἔφερες τζ' ὄλας, τζαί γιά τοῦτον ἀφηκές μὰς ἀμαίρευτους». Ὁ παπᾶς ἦταν νὰ χάσῃ τὸν νοῦν του, «Μὰ ἀρῶς ἐπῆξ στὸ παζάρι τζ' ἐγόρασά την, εἰντάρκεται νὰ πῆ. Ἀλώπως ἐν ὁ ὄζωπουδαχαμαί τζαί πειράζει με». Ἐφάσιν ἀκόψ ψουμιν, νάκοχ χαλλούμιν τζ' ἐπεράτσιν.

Ἐπιγυρισόντα μέρας πού τὸ πρῶτ σηκόνεται ὁ παπᾶς, μὲ φύνει μὲ κατκπίνναι, πάει δουρῶντα στὸ παζάρι, γοράζει μιάσ δῆναν τζαί φέρνει τὴν τῆς παπαδικιάς. «Ἐλα παπαδικιά μου, ἔφερά σου δῆναν». — «Τορὰ πού ἔφερες μπορῶ νά σου πῶ πῶς ἐν ἔφερες;» Σηκώνεται μαθικιά την, κάμνει τὴν ὀρτήν, πάει φέρνει τὸφ φίλον της, ἐφάχν την. Ἐρκεται ὁ παπᾶς τὸ μεσημέρι. «Ἄτε παπαδικιά, φέρ' τῆσ δῆναν νὰ φᾶμεν». — «Τῆσ δῆναν; Εἶντα δῆναν; Στραβάρα μου ἐπέλλανεν ὁ παπᾶς μου; Ἐχασεν τὰ φρένα!» — «Παπαδικιά, τζ' ἐν ἔφερα τὴν δῆναν τζ' εἶπες μου τορὰ πῶφερες μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἐν ἔφερες; Τζαί τορὰ λαλεῖς πῶς ἐν ἔφερα;» — «Ἐλαώθηκες τέλεια, ἐπέλλανες, ὄξα ἀστρονόμησες πῶς ἔφερες δῆναν.» Τζ' ἀρκεφεν κάμποσες φωνές τζαί καυκάδες ἢ παπαδικιά τζ' ὁ γέρημος ὁ παπᾶς ἐσιώπησαν. Οὔλην νύχταν ἐν ἐκάμμυσε πού τῆσ συλλοήν. Ἦταν νὰ χάσῃ τὸν νοῦν του. Ξυπᾶ πού τὸ πωρνόν, πάει στὸ παζάρι, γοράζει μιάσ δῆναν, πικιάννει τζ' ἔναγ καλάμιψ ψηλὸν δῆννει τημ πάνω, τζ' ἔδαλεμ μαρτυρκές τζαί πρόφεςες, τζ' ἐφώναζε: «Βάλω σας μαρτύρους πῶς πέρνω τῆς παπαδικιάς μου δῆναν», τζ' ὁ κόσμος ἐγέλαν τζ' ἐψουφούριζεν πῶς ὁ παπᾶς ἐπέλλανε, γιά ἐμέθυσε. Πάει ἔσσω. «Ἐλα, παπαδικιά. Ἐγόρασά δῆναν, τζ' ἔδαλα τζαί μαρτυρκές τζαί πρόφεςες πῶς σοῦ την ἔφερα.» Σηκώνεται ἢ παπαδικιά, μαθικιά τημ, πλυνίσκει την, μαειρέθει την. Πάει πάλε φέρνει τὸφ φίλον της τζ' ἐφάχν την τζ' ἐκάμαν ζέρκιν. Ἐρκεται ὁ παπᾶς τὸ μεσημέρι τζαί φέρνει δκυὸ ξένους νὰ φᾶν τῆσ δῆναν τζαί λαλεῖ της παπαδικιάς, ἔλα, ἔφερα τζαί μκακρύνια τζαί χορταρικὰ γιά τῆσ σαλά-

ταν, τζαί κάμε γρήορα νὰ τὰ χᾶς; ρέψης. — Καλόλ, λαλεῖ του, ὠστου νὰ βάλω τὸ τραπέζι τζαί νὰ τὰ κουμουδικιάσω οὔλα, λάμμε τζ' ἐτοῦ πίκιννε σὸλ λάκκιν τζαί πότις τὰ ζᾶ. Πάει ὁ παπᾶς στὰ χτηνά του. Ἐρκεται τζ' ἢ παπαδικιά τζαί χμαί πούταν οἱ ξένοι μένα γδίν τζαί μὲ τῶ γδοῦέρι τζ' ἐκουπνίξेम μπροστά τους. «Εἶντα πού κουπνίξεις, τζουρὰ παπαδικιά;» — Κουπνίξω σκόρτον νὰ βάλω στὸν κῶλον σας. Ἐττι σύστημαν ἔχουμεν ἐμεῖς. Ὁποκοῖς ξένος ἔρτη στὸ σπῆτιμ μὰς δάλλουμέν του σκόρτον στὸγ κῶλον». — Ἄγρυ, βρὲ, νὰ φύουμεν. Ἐμ μεινίταν ἐγὼ νὰ μου βάλου σκόρτον. Βούρα νὰ φύουμεν. Ἐσηκωθήκαν τζ' ἐφύασιδ δουρῶντα. Μπικίνει ὁ παπᾶς. Ἄτε παπαδικιά, φέρ' τῆσ δῆνα. — Τὴν δῆναν; Ἐπιάσαν τὴν οἱ ξένοι σου πούφερες τζαί πούσκα δουρῶσιν. Πικιάννει τζ' ὁ παπᾶς τὸ δουρῶς, τζαί δουρὰ τζαί νὰ δουρήσῃς. Δόστε μου, βρὲ κοπέλλια, ἐναν κομμάτι πού τὸγ κῶλον. Οἱ ξένοι πάλε, δουρὰ τζ' εἶν νὰ μὰς βάλῃ σκόρτος στὸγ κῶλον. Ἐπῆχεν τζ' ἐχαθῆκαν. Ἐρκεται τζ' ὁ παπᾶς ἔττω κατσκοτωμένος πού τὰ δουρὰ δουρὰ, ἔρκεν πεντέξη μκακρύνια ξερά, τζ' ἐπῆεσ στηδ δουλειάν του. Ἐφερα τρεῖς δῆνες ὁ μκυρογέρημος τζ' ἐν ἔφα μῆτε ἐνα κομμάτι πού τὸγ κῶλον!

### Λεξιλόγιον.

- Ἄλώπως, ἐπίρ. ἴσως.  
 Ἄμε τζαί νὰ πᾶς. Ἄμε, προστ. τοῦ ἄγω. περπάτα περπάτα.  
 Ἄρτσέψαν. Ἄρτσεύκω, ἄρτσευκα, ἄρτσεψα. Ἀρχίζω.  
 Ἄρτσίνησε, ἄρτσινῶ, ἄορ. ἄρτσίνησα. Ἀρχινῶ.  
 Ἄφεντικόν, τὸ. Ὁ ἀνήκων εἰς τὸν ἀφέντην, βασιλικός.  
 Βούρος, τὸ, πληθ. τὰ βούρη. Τρέξιμον.  
 Βουρῶντας. Βουρῶ, ἐβούρουν, ἐβούρησα. Τρέχω ταχέως.  
 Γιαλιάλι. Σιγὰ σιγὰ, ἀγάγια, ἀγάγια.



- Γυρισόνταμερας**, επίρ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν.
- Ἐκάμμουσε**. Καμμύζω καὶ καμμῶ. Ἐκάμμουν ἢ ἐκάμμουσα, ἐκάμμουσα. Κλείω τὰ μάτια, κοιμοῦμαι.
- Ἐκάτσαν**. Καθίσκω, ἐκάθισκα, ἔκατσα. Καθίζω, κάθομαι.
- Ἐλάσσω**. Ἐλα ἔσσω, εἴσελθε.
- Ἐλαώθηκες**. Λαόννομαι, ἐλαόννουμουν, ἐλαώθην καὶ ἐλαώθηκα. Θυμώνω.
- Ἐπαούριζε**. Ἰδ. Παουρίζω.
- Ἐπολοήθην**. (Ἀ)πολοοῦμαι, ἀπολοοῦμουν, ἀπολοήθηκα καὶ ἀπολοήθην. Ἀπαντῶ.
- Ἐπολουτούρκησε**. Πολουτουρκῶ. Τελειώνω τὴν λειτουργίαν.
- Ἐσκουλλίσθην**. Σκουλλίζω καὶ σκουλλόννω, ἐσκουλλίζα καὶ ἐσκουλλόννα, ἐσκουλλίσα καὶ ἐσκουλλῶσα, Καλύπτομαι, σκεπάζομαι τελείως.
- Ἐσουρούππωσε**. Σουρουππόννω. Ἐγίνε σουρουπόν, ἐβράδυασε.
- Ἐψουψούρισε**. Ψουψουρίζω καὶ ψουψουρῶ. Ψιθιρίζω.
- Ζέφκιν**, Τουρκ. Zenk. Γούστον, τέρψις.
- Καμπόσον**. Πολύ, ἀρκετόν.
- Κάτσε**. Ἰδε ἐκάτσαν.
- Κατύση**, επίρ. Κακὴ τύχη.
- Κόπιασε**. Κοπιάζω, κουράζομαι. Ἐνταῦθα σημαίνει πρόσελθε, ὄριστε.
- Κουμουδικιασμένος**. Κουμουδικιάζω, καὶ Κουμεδικιάζω. Ἐτοιμάζω, διορθώνω, ἐφοδιάζω. Ἐκ τοῦ ἰταλ. ac) comodare. Ἀπαντᾷ εἰς πολὺ παλαιὰ τραγούδια ἢ λ. κουμεδικιασμένος πρὸς δηλώσιν ἐπιτελέσεως τῶν τελευταίων θρησκευτικῶν καθηκόντων δι' ἐτοιμοθάνατον, (εὐχέλαιον, μετάληψις).

- Λάξαρος** Ἐτήσιον χρυσάνθεμον.
- Λάμνω**. Ἐκκινῶ, πηγαίνω. Λάμνουν τὰ ψιχάδια= Βρέχει σιγανά.
- Λοῆς** Εἶντα λο(γ)ῆς. Κατὰ ποῖον τρόπον.
- Μαθκιᾶ**. Μαθκῶ. Μαδῶ.
- Μιτά**. Μετὰ, μαζί. Μιτά μου, ἀλλὰ καὶ μιτά μας.
- Μουλλόννω**, ἄορ. ἐμούλλωσα. Σιωπῶ.
- Νάκκον**, επίρ. καὶ νακκουρίν. Ὀλίγον.
- Ὄξωπουδαχαιμαί**, ὁ Διάβολος.
- Παουρίζω**, καὶ βαουρίζω, ἐπαούριζα, ἐπαούρισα. Φωνάζω σὰν τὸν σκύλλον δυνατά.
- Πασκίζω**, ἄορ. ἐπάσκισα. Προσπαθῶ, φροντίζω.
- Πελογρατίζω**. Ἐνοχοποιοῦμαι, μπερδεύω. Τουρκ. Belaya uğratmak.
- Πιννιά**, ἢ. Κέρασμα, ποσιὰ.
- Πολοοῦμαι**. Ἰδε ἐπολοήθην.
- Ποσαίρετῶ**. Α)ποχαιρετῶ.
- Πρόφεςες**. Δηλώσεις, ὁμολογίαι, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ professare, ὁμολογῶ δημοσίως, δηλῶ.
- Ρατζή**, ἢ. Ρακή.
- ἔενώνω**, καὶ ἔιονόννω, ἄορ. ἔένωσα, π. ἄορ. ἔενώθην, ἔενώστην. Χύνω.
- ἔήνα**, ἢ. Χήνα.
- Σιουρα**, επίρ. Ἀσφαλῶς, βεβαίως, ἰταλ. sicuro.
- Τσάμπρα**, ἢ. Τὸ δωμάτιον, γαλ. chambre.
- Φακκῶ**, ἐφάκκουν, ἐφάκκησα. Κτυπῶ.
- Φτύννω**. Πτύω. Μὲ φτύννει μὲ καταπίννει=Τάχιστα χωρὶς νὰ χάσῃ καιρόν.
- Χαζιρεύκω**, ἐχαζίρευκα, ἐχαζίρεψα. Κάμνει χαζίριν (τουρκ. Hazir) ἔτοιμον, ἐτοιμάζω.
- Χαλλούμιν**, τὸ. Εἶδος τυροῦ. Τουρκ. Hellim.
- Χέμα**, επίρ. Ἐπίσης, ἐκτὸς τούτου. Τουρκ. Hem.
- Χογλαστη**, ἢ. Νερόβραστη, βραστή.



## Ὁ Λαμαρτίνος ἐν Κύπρῳ.

Πρὸ ἐνὸς περίπου αἰῶνος ὁ ἐκ τῶν διασημοτέρων τῆς Γαλλίας διανοουμένων Lamartine ἐπεσκέπτετο δις τὴν Κύπρον, ὑπὸ δυσμενεῖς ὁμῶς συνθήκας τότεν δι' αὐτὸν ὄντι καὶ διὰ τὴν Κύπρον. Κατὰ τὸ θέρος δηλαδὴ τοῦ 1832 εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπομακρυνθῆ τῆς Γαλλίας καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ πολυχρόνιον πλοῦν μέχρι τῆς ἀπέναντι ἡμῶν ἀκτῆς, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ πραγματοποιηθῆ δι' ἐξοχὴν χρόνον τινὰ εἰς τὸν Λίβανον χάριν τῆς σοβαρῶς κλονισθείσης υγείας τῆς θυγατρὸς τοῦ Julia. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Lamartine κατὰ τὴν μικρὰν του ἡλικίαν εἶχε προσβληθῆ ἐκ πνευμονικῆς φυματικώσεως, ἡπείρας μορφῆς καὶ θραδείας ἐκτυλίξεως, ἣ ὁποία, μετὰ τοῦ χρόνου τὴν πάροδον καὶ τὴν ἀγαθὴν ἐπίδοραϊν διακόρων λόγων, ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς στασιμότητος μετέβη εἰς τὸ τῆς σχετικῆς ἰάσεως. Καὶ ἐφείσθη μὲν ἡ ἀσθένεια τῆς υγείας καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Lamartine ἐπληξεν ὁμῶς θαυράτα τὴν στοργὴν του ὡς πατρὸς. Διότι εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ μεταδώσῃ τὸ τρομερὸν του νόσημα εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Julia, ἣ ὁποία δεινῶς κατατροχομένη ὑπ' αὐτῆς ἀπέβλησεν εἰς τὸν Λίβανον, ὅπου ἡ πατρικὴ στοργὴ μετὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἰάσεως καὶ διασωσέως τῆς τὴν ὠδήγησε(1)

Ἄλλ' οὐτε τῆς Κύπρου ἦσαν εὐμενέστεραι αἱ συνθήκαι, ὅταν μετὰ μακρὸν πλοῦν ὁ Lamartine ἠγκυροβόλοι καὶ ἀπεβίβάζετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Λάρνακος, ὅπου ἐτύγχανε λίαν προθύμου καὶ ὑποχρεωτικῆς φιλοξενίας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Bottu, προξένου τῆς Γαλλίας ἐν Κύπρῳ. Διότι νυκλώσας ὁ Lamartine τὴν 20ὴν Ἰουνίου διὰ μέχρι τῆς Ἀνατολῆς πλοῦν τὸ πλοῖον Alceste, κυβερνόμενον ἀπὸ τὸν πλοίαρχον Leblanc, ἀνεχώρει ἐκ Μασσαλίας τὴν 11 Ἰουλίου μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Julia καὶ ἐφθανεν εἰς Μάλταν τὴν 22 Ἰουλίου, τὴν 9ην δὲ Αὐγούστου εἰς Ναύπλιον. Εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου κατέπλευσεν ἡ Alceste τὴν 20ὴν Αὐγούστου, συνήντησε τὸ κυβερνητικὸν πλοῖον Sphinx τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐπεσκέπη τὴν Κύπρον διαρκούσης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, καὶ ἐπληροφόρηθη τὴν ληφθεῖσαν ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως ἀπόφασιν νὰ ἀποστείλῃ μοῖραν στόλου τῆς κατὰ τῆς Κύπρου, μετὰ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατάληψιν αὐτῆς. Πράξεις ἐχθρότητος τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὴν Τουρ-

(1) Βλέπε J. de Cognets, La vie interieure de Lamartine (p. 459)

κίαν εἶχον δεδαιώς σημειωθῆ καὶ προηγουμένως, ὡς λ.χ. πρὸ εἰκοσαετίας, ὅτε κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1813 ὁ στόλος τοῦ καπετὰν πασᾶ, ἐξ ὀκτώ ἀποτελούμενος πλοίων, ἐβλάστη ἀπὸ πυροβολητᾶς εἶτα ἀπὸ ἐπικουρικᾶ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἀπέστειλεν ὁ Mohamet Ali τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἀγᾶ τῆς Λαοδικείας. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1831 ὑφίστατο σοβαρωτέρα κατάστασις, ἀκήρυκτος πόλεμος μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου τῆς Τουρκίας Μαχμουτ καὶ τοῦ ὑποταλοῦ τοῦ ἀντικασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Ἡ πτώσις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἀκρῆς, ἣ κήρυξις ὡς ἀποστάτου καὶ προδότου τοῦ Mohamet Ali καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ibrahim ἐπισημοποιεῖ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ συνέβηλλε εἰς τὸ ἐκπλοῦν ἐκ τῶν Ἀρδανελίων μὲν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν καπετᾶν πασᾶν, τοῦ αἰγυπτιακοῦ δὲ τοιοῦτου ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὁσμάν πασᾶ. Τὸ περιεργὸν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι ὅτι, καίτοι οἱ δύο στόλοι, χρόνον τινὰ μετὰ τὸν ἐκπλοῦν των, συνηντήθησαν εἰς ἀπόστασιν βολῆς καὶ ἔπλεον μετὰ τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας, δὲν ἤλθον εἰς ἐχθροπραξίας. Ἴσως, ἐκ μέρους τῆς Αἰγύπτου, διὰ περισωθέντα λείψανα σεδατμοῦ πρὸς τὴν κυρίαρχον Δύναμιν.

Ἐπειδὴ, ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, πολὺς κρηλίθη χρόνος χωρὶς νὰ ληφθῆ πληροφόρησις περὶ αὐτοῦ ὁ Mohamet Ali, εὐλόγως ἀνησυχῶν, ἠναγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Minaut, γενικὸν τῆς Γαλλίας πρόξενον ἐν Αἰγύπτῳ, νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸ Sphinx, ἠγκυροβολημένον εἰς τὸν λιμὲν τῆς Ἀλεξανδρείας, νὰ ἐκπλεύσῃ διὰ σχετικᾶς πληροφορίας. Τοῦτο εἶχεν ἀποστείλῃ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ ὕδατα διὰ νὰ παραλάβῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Γαλλίαν τὸν δεβελισκὸν τῆς Αἰγύπτου, ὅστις κοσμεῖ σήμερον τὴν πλατεῖαν de la Concorde τῶν Παρισίων. Ὁ πρόξενος εἶχε προθύμως συγκατανεύσῃ εἰς τοῦτο, καίτοι ἡ Γαλλία εἶχε ἤδη δηλώσῃ οὐδετερότητα. Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔντασις τῶν σχέσεων καὶ ἡ ἐχθρότης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου ἔθεσε τὴν Κύπρον εἰς κίνδυνον καταλήψεως τῆς ὑπὸ τῆς τελευταίας. Διότι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ἀποπρασιθῆ ἡ ἀποστολὴ μοίρας τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ἡ κατάληψις τῆς Κύπρου, ἐστερημένης παντὸς μέσου ἀμύνης καὶ προστασίας, ἦτο ἐπιχειρήσις πλέον ἢ εὐκόλος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἶχε ἐφοδισθῆ ἡ Νῆσις μετὰ πολεμοφόδια καὶ στρατὸν ἀλλ' εἰς τοιαύτην ποσότητα καὶ ποιότητα, πού ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ παρουσία των δὲν προσέθετε οὔτε ἡλλοίωνα τὴν κατάστασιν



αίσθητώς. Κατά τὰς 30 Ἰουλίου ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος εὐρίσκειτο ἐν ὄψει τῆς Κύπρου. Ἄλλ' ἡ κατάληψις τῆς Νήσου δὲν ἐπράξατο ποιοιῆθη, διότι ἀνεστάλη ἰσως ἡ δοθεῖσα διαταγή.

Εἰς τὸ προξενικὸν τῆς Γαλλίας ἀρχεῖον, πού μέχρι πρὸ διετί-  
ας διετηρεῖτο ἐν Λάρνακι, οὐδεμία ἐπιστολή ἢ σημεῖωμα ἐσώζε-  
το σχετικῆ μετὰ τὴν ἐν Λάρνακι κατὰ τὸ 1832 ἀφίξιν τοῦ La-  
martine μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ μετὰ τὴν φιλοξενίαν του εἰς  
τὸν προξενικὸν τοῦ Bottu οἴκον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία τίς ὅτι  
ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐπληροφόρησε λεπτομερῶς τὴν κυβέρ-  
νησίν του περὶ τῆς ἀφίξεως καὶ διαμονῆς τοῦ Lamartine ἐν  
Κύπρῳ, πολὺ πιθανὸν μάλιστα νὰ εἶχε γράψῃ σχετικὰ καὶ πρὸς  
ἄλλους. Τὸ ὅτι οὐδὲν διεσώθη δὲν εἶναι ἐκπληκτικόν. Διότι ἐκ  
τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τὰ ἐκ τοῦ προξένου προερχόμενα ἦ-  
σαν σχεδιάσματα ἀνταποκρίσεως ἄνευ υπογραφῆς, ἐπὶ τῇ θέσει  
τῶν ὁποίων ἐγράφετο ἢ ἐπίσημος ἀλληλογραφία, τοῦ δνόματος,  
τοῦ γράψαντος προξένου ὑπονοουμένου ἐκ τῆς χρονολογίας τοῦ  
ἐγγράφου. Πολλῶν δὲ ἐπιστολῶν, περὶ ὧν ὑπάρχει ἀπόλυτος θε-  
όρησις ὅτι ἐγράφησαν, δὲν εὐρέθησαν τὰ ἀντίγραφα, παρ' ὅλην τὴν  
ἐπιμονὴν μας ἀναζητήσιν. Ἀσφαλῶς θὰ ὑφίστανται, ἀπρόσιτα δι'  
ἡμᾶς, εἰς τὸ κεντρικὸν ἐν Γαλλίᾳ ἀρχεῖον. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐλ-  
λειπεῖς αἱ ἐκ τῆς ἐν Κύπρῳ διαμονῆς τοῦ Lamartine καὶ τῶν  
ἐντυπώσεών του πληροφορίες.

Ἡ Κύπρος ἔχει τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν ἀπὸ τὰς ἄλλας νήσους  
τῆς Μεσογείου, ὅτι ἐκίνησεν εἰς μέγαν θαθμὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν  
διανοουμένων ἰδιῶν. Αἱ σταυροφορίαι, πού πάντοτε σχεδὸν εἶχον  
τὴν Κύπρον ἕνα ἀπαραίτητον ἐκ τῶν σταθμῶν των, οἱ περιηγη-  
ταὶ καὶ οἱ διάφοροι ἐπισκέπται τῆς Κύπρου, πού ἐγράψαν δι'  
αὐτήν, ἐξύμνησαν αὐτῆς τὸν πλοῦτον, τὰς καλλονὰς καὶ τὰς πε-  
ριπετείας ἰδίως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Λουζινιανῶν, τῶν Ἐ-  
νετῶν κλπ., ἢ ἐν τῇ Μεσογείῳ θέσις τῆς, ἡ ἱστορία καὶ ὁ κα-  
θόλου πολιτισμὸς τῆς συνέβαλλον νὰ διεγερθῇ ἡ φαντασία καὶ νὰ  
σχηματισθῇ ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ὑπῆρχε μαγευτικὴ νῆσος, ἀληθῆς  
δασις εἰς τὸ μέσον αὐχμῶδους συμπλέγματος νήσων τοῦ ἑλληνι-  
κοῦ ἀρχιπελάγους.

Ἡ εἰς Κύπρον ἔλευσις τοῦ Lamartine συνετελέσθη ὑπὸ δυ-  
σμενεῖς συνθήκας. Ἡ σοβαρὰ ἀσθένεια τῆς θυγατρὸς του, ὁ πολυ-  
χρόνιος καὶ ἐξαντλητικὸς πλοῦς του, ἢ εἰς Λάρνακα ἀφίξις του  
κατ' Αἰγύπτου, δὲν ἦσαν βέβαια στοιχεῖα προάγοντα εἰς ἐνθου-  
σιασμόν. Ἡ Λάρναξ ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν Σκάλαν ἀπὸ ἑκτασιν γῆς

ἀκαλλιεργήτου καὶ ἀδένδρου. Αἱ χιλιάδες δένδρων, πού κατέστη-  
σαν πολὺ ὑποφερτὸν τὸ καλοκαίρι σήμερον καὶ τέρπουσαι τὴν ὀ-  
ρασιν, δὲν ὑπῆρχον τότε, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι ἡ  
πνιγνρὰ ἐξ ὑγρασίας καὶ ζέστης ἀτμόσφαιρα τοῦ Αὐγούστου ἀ-  
φήκεν αὐτὸν ἀπογοητευμένον. Ἡ ἐν Λάρνακι παραμονή του ὑ-  
πῆρξε βραχυχρόνιος, τριήμερος μόνον, διὰ τὴν ἀνάγκην πού ἐ-  
πρόβαλλε νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον εἰς Λίβανον χάριν τῆς θυγα-  
τρὸς του, τῆς ὁποίας ἡ ὑγεία, ἀπὸ τὰς κακουχίας τοῦ πλοῦ, ἐ-  
κλονίσθη σοβαρότερον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αἱ πρῶται του  
δυσμενεῖς μᾶλλον διὰ τὴν Κύπρον ἐντυπώσεις θὰ διεσκεδάζοντο,  
ἂν ἢ πρὸς τὸν Bottu ἐκδηλωθεῖσά ἀπόφασίς του νὰ ἐπισκεφθῇ  
κατὰ τὴν ἀνοιξιν τὴν Κύπρον καὶ νὰ παραμείνῃ ἕνα ἕως δύο  
μῆνας διὰ νὰ περιηγηθῇ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς, ἐπραγματοποιεῖτο.  
Ἡ ἐπιδείνωσις τῆς υγείας τῆς θυγατρὸς του καὶ πρὸς παντὸς ὁ  
ἐπακολουθήσας θάνατός τῆς ἐματαίωσε τὴν ἀπόφασίν του αὐ-  
τῆν. Ἡ πρὸς τριετίας συμπλήρωσις τῆς πρώτης ἑκατονταετηρί-  
δος τοῦ εἰς Ἀνατολὴν πλοῦ τοῦ Lamartine ἔδωσεν ἀφορμὴν  
νὰ γραφῇ μᾶκρὰ μελέτη ἐκ τῆς ὁποίας ἀναδημοσιεύομεν ὅτι  
κυρίως ἐνδιαφέρει τὴν Κύπρον κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ γαλλι-  
κοῦ.

Πλὴν τοῦ Lamartine τὴν Κύπρον ἐπεσκέφη τὸ 1855 ὁ  
ἀρχιδούξ τῆς Αὐστρίας Λουδοβίκος(2), συμπληρωματικὸν τῆς ἐ-  
πισκέψεως τοῦ ὁποίου ἐγγραφὸν δημοσιεύεται περαιτέρω, ἀνε-  
μένετο δὲ τὸ 1859 καὶ ὁ Alex. Dumas(2). Μεταξὺ δ' ἄλλων  
ἐπεσκέφη τὴν Κύπρον κατὰ τὸ 1865 καὶ ὁ συγγραφεὺς Renan.  
Τὸ βραχὺ σημεῖωμά του ἐν Λεμεσῷ προξενικοῦ τῆς Γαλλίας  
πράκτορος Γ. Ἀκάμα περὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ πρίγκηπος  
Louis de Beauvain Craon καὶ τῆς ἐκδηλωθείσης ἐπιθυμίας του  
νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ Τρόδοξ πιθανῶς δὲ καὶ τὴν Λάρνακα, εἶναι  
μία ἐπι πλέον ἀγνωστὸς καὶ ἐνδιαφέρουσα τὴν ἱστορίαν τῆς  
Κύπρου πληροφορία.

Ν. Γ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ.

\*  
\*\*

28 Αὐγούστου 1832(3) Ὁραία, ἀλλὰ τρικυμιώδης ἡ θάλασσα,  
Μεγάλα κύματα ἀπὸ δυσμῶν ἐρχοῦνται καὶ κυλοῦν μεγαλοπρεπῶς.

(2) Βλέπε «Κ. Χρονικά» τόμ. Η. 1931 σ. 161 κέξ.

(3) Alp. Lamartine «Souvenirs...d' un voyage en Orient»  
1r tom. Bruxelles 1836 (p. 136). 2e tom. Paris 1836.



κάτω, από την πρόμνην μας και ρίπτουν, επί τρία τόρα ημερόνυκτα, πότε πρὸς τὸ ἓνα καὶ πότε πρὸς τὸ ἄλλο πλευρὸν τὸ πλοῖον. Ἄνυπόφορον μαρτύριον κινήσεως χωρὶς ἀποτέλεσμα. Κύλισμα τῆς πέτρας τοῦ Σισύφου! Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἀντικρύσαμεν τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Κύπρου. Μιά ἡμέρα περνᾷ σὲ ταξειδί ἀκτοπλοῖας τῆς νήσου, καὶ τὴν πρωτὴν τῆς ἕκτης ἡμέρας ἀγκυροβολοῦμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Λάρνακος.

Ὁ κ. Βοττι, πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Κύπρῳ, ἀναγνωρίζει τὸ πλοῖον ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ξέρει ὅτι ἐπεβίβασθήκαμεν. Ἀποστέλλει εἰς τὸ πλοῖον ἓνα ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ προξενείου του διὰ νὰ μας προσκαλέσῃ νὰ ἀποβιβασθῶμεν καὶ δεχθῶμεν φιλοξενίαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἶχαμε δικαίωμα ἄλλο ἀπὸ τὴν ὑποχρεωτικότητά τῆς καὶ τὸ ἀξιαγάπητόν της. Δέχομαι. Ἀποβιβάζομεθα. Θαυμασία ὑποδοχὴ τῆς κυρᾶς καὶ τοῦ κ. Βοττι. Οἱ κ.κ. Perthier καὶ Guillois τοῦ προξενείου μᾶς πληροῦσι φιλοφρονήσεων. Ξενιζόμεθα καὶ δεχόμεθα ἐπισκέψεις, παρουσιάσεις, καφέ, κρασί τῆς Κύπρου πού ἀπέστειλεν ὁ κ. Mattei εἰς ἐκ τῶν προυχόντων τῆς Κύπρου.

31 Αὐγούστου. Δύο ἡμέραι παρῆλθον ἐν Κύπρῳ. Ἀπόλαυσις ξεκουράσματος κατόπιν μακροῦ ταξειδίου. Περιποίησις φιλοξενίας ἀπὸ τὴν πλέον ἀπροσδόκητον καὶ τὴν μᾶλλον ἀξιαγάπητον. Ἴδου ἡ ψυχὴ μου διάθεσις ἐν Κύπρῳ. Τοῦτο καὶ μόνον. Ὁ τόπος αὐτὸς ποῦ μοῦ τὸν ἐπήνεσαν ὡς μίαν ὄσιν τῶν νήσων τῆς Μεσογείου, ὁμοιάζει τελείως πρὸς ὕλας τὰς ἀποφιλωμένας, αὐχμῶδεις, γυμνάς τοῦ Ἀρχιπελάγους. Εἶναι ὁ σκελετὸς μιᾶς μαγευμένης νήσου ἐκ τούτων, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀρχαιότης ἐτοποθέτησε τὴν ὀκνηνὴν τῆς ποιητικωτέρας τῆς λατρείας. Εἶναι ἀλήθεια, πὼς βιαζόμενος νὰ φθάσω εἰς Ἀσίαν, δὲν ἐγνώρισα παρὰ ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ θαυμάσια πού λέγουσι πὼς εἶναι γεμάτη ἡ νῆσος αὕτη. Κατὰ τὴν ἐπίστροφὴν μου θὰ παραμείνω ἓνα μῆνα καὶ θὰ ἐπισκεφθῶ μὲ τὴν ἡσυχίαν μου τὰ βουνὰ τῆς Κύπρου.

Ἡ νῆσος εἶναι γενικῶς εὐφορος. Πορτοκάλια, ἐλαῖα, σταφύλια, σῦκα, ἀμπέλια, βαμβάκι, ὄλα εὐδοκιμοῦν ἀκόμη καὶ τὸ σακχαροκάλαμον. Ἡ γῆ αὕτη τῆς ἐπαγγελίας, τὸ ὠραῖον αὐτὸ βασιλεῖον διὰ ἱππότην τῶν σταυροφριῶν ἢ δι' ἓνα ἀκόλουθον τοῦ Βῶναπάρτη, ἐξέτρεφε ἄλλοτε ἕως δύο ἑκατομμύρια ψυχῶν. Δὲν ὑπάρχουσι σήμερον παρὰ τριάκοντα χιλιάδες κατοίκων, ἑλλήνων, καὶ μερικοὶ τοῦρκοί. Τίποτε εὐκολώτερον ἀπὸ τοῦ νὰ γένηται κανεὶς κύριος τῆς κτήσεως αὐτῆς. Τυχοδιώκτης ἀκόπως θὰ τὸ κατόρθωνε μὲ μιὰ δρᾶκα στρατιώτας καὶ μὲ λίγα ἑκατομ-

μῦρια γροσίων. Θὰ ἤξιζε νὰ τολμήσῃ κανεὶς ἂν ὑπῆρχεν ἑλλίς νὰ τὴν διατηρήσῃ. Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη, πού τόσῃν ἔχει ἀνάγκην ἀποικιῶν, ἐναντιοῦται νὰ τῆς δημιουργήσῃν τοιαύτας. Ἡ ζήλεια τῶν Δυνάμεων θὰ ἐβοήθει τοὺς Τούρκους, θὰ ἔσπειρε τὴν διχόνοιαν εἰς τὴν νέαν κτῆσιν, καὶ ὁ κατακτητὴς θὰ εἶχε τὴν τύχην τοῦ Théodore. Τί κρίμα! Ὡραῖον ὄνειρον, πού ὀκτὼ ἡμέραι θὰ τὸ μετέτρεπον εἰς πραγματικότητα!

Εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀναχωροῦμεν ἀπὸ τὴν νῆσον Κύπρου εἰς τὰς 2 Σεπτεμβρίου 1832. Ἐκάμαμεν πανιὰ χθὲς τὰ μεσάνυκτα. Οἱ φίλοι μας τῆς Κύπρου, Βοττι καὶ Perthier, ἐπέρασαν τὴν νύκτα μαζί μας εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Alceste καὶ δὲν μας ἀρῆκαν παρὰ τὰ μεσάνυκτα.

\* \*

«Ὅταν ἐξέφυγε τοῦς πειρατὰς ὁ Λαμαρτίνος(4) ἔφθασεν εἰς τὸ Ναύπλιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατελοῦσαν ἐν πλήρει ἐπαναστάσει. Εἰς τὴν Ρόδον ἐκινδύνευσεν νὰ ἰδῇ τὸ βρῖκι του καιόμενον ἀπὸ αἰγυπτιακὸν μπουρλότιον. Διηθύνθη πρὸς τὴν Κύπρον, τῆς ὁποίας πάλιν ὁ κυβερνήτης ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀνατινάξῃ εἰς τὸν ἄερα τὴν φρουράν, θέτων φωτιὰν εἰς τὸ μπαροῦτι.

Ἡ νῆσος ἦτο ἀκόμη ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πολὺ πλησίον εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ δοκιμάσῃ τὸν ἀντίκτυπον τῶν συμβάντων πού συνετάρρασαν, τὴν στιγμὴν αὐτὴν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἄλλως τε τὴν 14 Ἰουλίου ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχεν ἐμφανισθῆ πρὸ τῆς Λάρνακος. Ὁ ὀθωμανὸς κυβερνήτης κατήλθεν ἐκ Λευκοσίας, ἔδρας τῆς κυβερνήσεως τῆς Κύπρου, καὶ ἐν συνοδείᾳ τοῦ ἑλληνοῦ ἀρχιεπισκόπου, τοῦ ὁποῦ οἱ ὁμόθησκοι ἀπετέλουν τὴν πλειονότητα τοῦ πληθυσμοῦ, ἐπῆγε νὰ χαιρετήσῃ τὸν καπετὰν πασᾶ, καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ συγχρόνως μὲ τὰς διαφόρους προμηθείας πού ἐζητήθησαν διὰ τὸν στόλον, τὸ ἐξ 100,000 γρ. δῶρον πού ἀπῆται ἡ συνθήθεια εἰς ὁμοίας περιστάσεις. Φυσικὰ ὁ καπετὰν πασᾶς τὰ ἐδέχθη εὐχαρίστως. Ὁ ἑλλην ἀρχιεπίσκοπος, ἐπανελθὼν εἰς τὴν ξηράν, δὲν ἔπαυε διαλαλῶν τὴν ἐκπληξίν του,

(4) Πλειότερα βλέπε: «Le Correspondant» No 1673 τῆς 10 Ἰουλίου 1932, Louis Guichard, Le Centenaire du «Voyage en Orient» — Lamartine et la station Navale du Levant. (page 662).



διότι ήκουσε από του στόματος του τρίτου άρχοντος της όθωμ, αυτοκρατορίας την έκπλησσοσαν αίτησιν: «Παρακαλέσετε προσωπικώς και φροντίσατε όπως όλος ό κληρός σας παρακαλέση διά την επιτυχίαν της αποστολής μου. Εάν επιτύχω, έλπισατε επί την ευνοϊάν μου κατά την επιστροφήν μου». Την επαύριον ό στόλος είχε απομακρυνθή προς μεγάλην των Κυπρίων χαράν, διότι έφοβούντο πολύ τας συνεισφοράς που δεν θα παρέλειπεν ό όθωμανικός στόλος να πραγματοποιήση σε κάθε λιμάνι που θα άγκυροβολούσε.

Ο καπετάν πασάς άφηκεν εις την Λάρνακα δύο μεταγωγικά φορτωμένα μπάροϋτι και σφαίρας διά τά φρούρια της Κύπρου. Όλοι οι Λαρνακείς υπεχρεώθησαν να βοηθήσωσι την εκφόρτωσιν, και οι κάμηλοι και τά άμάξια των πλησιοχώρων ήναγκάσθησαν να μεταφέρωσιν εις τά φρούρια τά δι' αυτά προωρισμένα πολεμοφόδια.

Η ειρηνική της Λάρνακος παραλία ώμοίαζε προς ναύσταθμον, κατά την παρατήρησιν του προξένου της Γαλλίας κ. Bottu, όστις διηρωτάτο, ως λογικός άνθρωπος, ποία θα ήτο ή χρησιμότης των μεγάλων τούτων άμυντικων μέσων «των όποιων θα ήτο αδύνατον έν περιπτώσει ανάγκης να γένηται και ή έλαχίστη χρήσις διά την έλλειψιν πυροβολητών και πυροβόλων έν καλή καταστάσει».

Είπε αλήθεια πώς ό τουρκος άρχιστράτηγος είχε αποστείλει 500 στρατιώτας διά να κατανεμηθώσι εις τά διάφορα της Νήσου μέρη, όπου ήδύναντο να έμφανισθώσι αι ναυτικά της αιγύπτου δυνάμεις. Άλλ' αυτοί ήσαν δυστυχημένοι χωρικοί της Καραμανίας, χωρίς στολήν, οι όποιοι, έλλείψει κατοικίας, έπερνούσαν την νύκτα εις τό υπαιθρον επάνω εις τας επάξεις, δημοσίαι μεψιμοιρούντες διά την κακήν τους τύχην. Όλόκληρος της Κύπρου ό πληθυσμός άνέμενε αποβίβασιν του στρατου του Ibrahim, όστις θα κατελάμβανε την Κύπρον άναιμωτέι.

Ο πρόξενος της Γαλλίας άνήλθεν εις Λευκοσίαν την 15 Αυγούστου να βολιδοσκοπήση του τουρκου κυβερνήτου τά σχέδια. Τόν βρήκε σοβαρώς υποφέροντα από πυρετούς που επήρε από τά ξλη της Φαμαγούστας, και πολύ καταβεβλημένον από τας τελευταίας ειδήσεις του τουρκικου στρατου έν πλήρει υποχωρήσει. >Εκτός τούτου», προσέθηκε, και την στιγμήν αυτήν τό πρόσωπόν του, ώχρον και αποκαμωμένον από την ασθένειαν, ως παρετήρησεν ό κ. Bottu, προσελάμβανεν άπειλητικήν ζωρότητα, «μου έστειλαν πολεμοφόδια προς άμυναν και προφύλαξιν της Κύπρου. Δι'

αυτό όμως δεν μου έδωσαν κανένα μέσον. Ματαίως έζήτησα 4—5000 στρατιώτας. Δεν μου απέστειλαν παρά εκατοντάδας τινάς τουρκομένων χωρίς όπλα. Τι να κάμω; Εάν ό Ibrahim έλθη, κλείομαι εις την Άμμώχωστον. Υπάρχει έντός αυτής μεγάλη ποσότης μπαρουτιου. Εάν εισέλθη εις την πόλιν θα βάλω φωτιάν, δι' αυτόν και δι' έμέ». Κατόπιν κτυπώντας με στον ώμον με έκφρασιν της μάλλον ειλικρινούς και της πλέον έγκαρδίου φιλίας, «Σας, καλέ μου και εξαίρετέ φίλε, ό θεός να σας προστατεύση και διαφυλάττη. Εγώ, έγήρασα πλέον. Έπολέμησα έπτά χρόνους. Ξεύρω πώς δεν έχω παρά μίαν ψυχήν και όλίγα χρόνια να ζήσω. Άς εινε. Άς τελειώσω. Όλίγα θα χάσω». Ο κ. Bottu, πολύ συγκινηθείς, απεσύρθη εύχόμενος να μη καταλήξωσιν έως αυτού τά πράγματα. Ητο πεπεισμένος ότι, άν ή νήσος κατελαμβάνετο, όλοι οι κάτοικοι, έλληνες και τουρκοι, γονατισμένοι από την φορολογίαν θα υπεδέχοντο ως λυτρωτήν τον Ibrahim.

Η άνησυχία εις την Νήσον εύρίσκετο εις τό ζενίθ της, όταν εις τας 3 μεταμεσημβριαν, τό Sphinx άνεφάνη έρχόμενον από την Ρόδον, όπου άφηκε τό Μπρίκι του Lamartine. Άλλ' ό κυβερνήτης του Sphinx δεν έταξειδευσε κατ' εύθειαν εκ Ρόδου εις Λάρνακα. Έκαμεν άναγνωρίσεις εις τά παράλια της Καραμανίας, ούτως ώστε τό πλοϊον του δεν προηγίτο του Alceste εις Κύπρον παρά όλίγας μόνον ώρας. Ο κ. Bottu έμβήκε σε μίαν βάρκαν διά να επικοινωνήση με τον κυβερνήτην Sarlat, ό όποιος δεν ήθελε να επικοινωνήση με την ξηράν, διά να μη τεθῆ υπό κάθαραιν εις τον λιμένα Άλεξανδρείας. Τοιουτοτρόπως ό πρόξενος της Γαλλίας έμαθεν επισήμως την αναχώρησιν της αποστολής, της διευθυνομένης κατά της Κύπρου υπό του Mohammed Ali.

Εφόσον ή Γαλλία είχε διακηρύξη ούδετερότητα, ως προς την διαφοράν μεταξύ του Σουλτάνου και του ύποτελους του, ή αναγγελία της έκστρατείας ταύτης έθετε τον κ. Bottu εις πολύ δυσκόλον θέσιν. Έν αρχή άνήγγειλε προσωπικώς εις τους έν Κύπρω διαβιούντας γάλλους την ήν είχε μάθη έδρησιν και ύστερον έσέκφησε πολύ διά την διαγωγήν, που έπρεπε να τηρήση απέναντι του φιλοτίμου κυβερνήτου. Κατά τον κυβερνήτην του Sphinx ή έκστρατεία ήτο κοινόν μυστικόν εις Άλεξανδρείαν. Ητο επομένως ένδεχόμενον σε κάθε στιγμήν, να ληθῆ κάποια έπιστολή από την όποιαν όλη ή Κύπρος να έπληροφορείτο τά επικείμενα. Έξ άλλου ό κυβερνήτης Sarlat, όταν ήτο έλλιμενισμένος εις Ρόδον, ώμίλησε περί της έκστρατείας εις τον καπετάνον της



Alceste και εις αυτον τον Lamartine. 'Αλλ' η Alceste ξμελλε να αφιχθῃ εντος ὀλιγων ὤρων, και ὁ πλοιαρχος της δεν θα παρέλειπε να μεταδώσῃ τὴν ειδησιν εις τον πρόξενον τῆς Πρωσσίας ἐν Κύπρῳ, ὅστις ἦτο ὁ κυριώτερός του ἐφοπλιστής.

Δι' ὄλου τούς λόγους αὐτούς τὴν νύκτα τῆς 28 Αὐγούστου ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐξέπεμψε μυστικά εις Λευκοσίαν τὸν κ. Guillois, ὑπάλληλον τοῦ προξενείου, ὅστις ἐπαρουσιάσθη εις τὸν κυβερνήτην ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἐπαύριον και ἔσχεν ἀκρόασιν παρ' αὐτῷ. «Ἡ φιλιὰ» εἶπεν ὁ κυβερνήτης με τὴν κάτασπρη γενειάδα, πληροφορούμενος τὴν γνωστοποίησιν τοῦ κ. Bottu, «ἔχει ὄρια, Ἡ νέα ἀπόδειξις ποῦ μοῦ δίδει τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας εἶνε ἐξ ἐκείνων ποῦ δεν δύνανται νὰ ὑπερβληθῶσι. Ἡγγικεν ἡ στιγμή. Δὲν θὰ φοβηθῶ. Ἀφ' οὗτου αἰσθάνομαι, τρώγω τὸ ψωμὶ τοῦ κυρίου μου, και δεν θὰ δεχθῶ ἐκεῖνο τοῦ ἐπαναστάτου».

Ὅταν 24 ὥρας ἀργύτερον, ἀφοῦ ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν του, ἐπέστρεψεν ὁ κ. Guillois εις Λάρνακα, τὸ μπρίκι τοῦ Lamartine ἦτο ἠγκυροβολημένον, και ὁ κ. Guillois ἠδυνήθη νὰ ἐνωθῇ με τὸν κ. και τὴν κα Bottu διὰ νὰ προσφέρωσιν εις τὸν ταξειδιώτην φιλοξενίαν, τὴν ὅποιαν ὁ τελευταῖος ἔκρινε «ὡς τὴν μᾶλλον ἀνέλπιστον και τὴν πλέον ἀξιαγάπητον».

Ἐάν κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν ἡμερῶν, ποῦ διῆλθεν ὁ Lamartine εις τὴν Κύπρον, ὁ κ. Bottu κατ' ὅπτευσεν ἀναμφιβόλως χρονιώτερον παρὰ τὸ σύνθηες τὰ ἱστία ποῦ ἐμεγάλωναν εις τὴν θάλασσαν βαθεῖα εις τὸν ὀρίζοντα, σκεπτόμενος τὴν παρασκευασθεῖσαν ἀνατίναξιν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀμμοχώστου, δεν ὑστέρησε διὰ τοῦτο εις τίποτε ἢ ὑποδοχὴ ποῦ ἔκαμε εις τὴν οἰκογένειαν τοῦ Lamartine. Ἔσχε μάλιστα τὴν εὐχαρίστησιν νὰ δύναται νὰ γράψῃ εις τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν, ὅτι ὁ ἔξακουσμένος ξένος του τὸν εἶχε διαβεβαιώσῃ πῶς «τὴν ἀνοιξιν θὰ ἐπανήρχετο νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, ὅτε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὕρῃ ἀντικειμενά ἱκανὰ νὰ ἐμπνεύσωσι τὴν ἀκτινοβολοῦσαν φαντασίαν του. Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ Lamartine ἔγραψε τὴν αὐτὴν ἡμέραν: «Ἡ χώρα αὐτὴ, τὴν ὅποιαν μοῦ εἶχον ἐπαινέσῃ ὡς μίαν ὄσιν εις τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, ὁμοιάζει καθ' ὅλοκληρίαν πρὸς ὄλας τὰς ἀποψιλωμένας, γυμνάς, ἀχμῶδεις νήσους τοῦ ἀρχιπελάγους. Εἶνε ὁ σκελετὸς τῶν μαγικῶν αὐτῶν νήσων, ὅπου ἡ ἀρχαιότης ἐτοποθέτησε τὴν σκηνὴν τῶν μᾶλλον ποιητικῶν τῆς λατρείων».

Ὅταν τὸ Alceste ἔκαμε πανιά, τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου κα-

τὰ τὸ μεσονύκτιον, διὰ τὸ τελευταῖον τμήμα τοῦ τόσοσιν περιπετειώδους ταξειδίου του, ἢ ἀμβιβολία ἐγεννᾶτο εις τὸ πνεῦμα τῶν κυπρίων ἐπὶ τὴν πραγματικότητα τῆς ἐκστρατείας, τῆς ἀγγελθείσης ἀπὸ τὸ Sphix. Ἀληθῶς ἡ ναυτικὴ μοῖρα, ἢ ὅποια ὤφειλε νὰ πλεύσῃ ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Κύπρον, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ δέκα και τριῶν ἡμερῶν, ἐνῶ ἡ ἀπόστασις συνήθως διαπλέεται ἐντὸς ὀλιγωτέρου τῶν 5 ἡμερῶν χρόνου. Ὁ κ. Bottu, ἐξ ἄλλου, ἐμάνθανεν τὴν ἀφίξιν μιᾶς αἰγυπτιακῆς μοῖρας εις Τρίπολιν τῆς Συρίας. Ἡ κατὰ τῆς Κύπρου ἐκστρατεία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνεστάλη, και ὁ Ibrahim, ἀφοῦ ἀπέφασκε ἀντιπερισπασμὸν εις Κύπρον, συνεκέντρον ἤδη τὰς δυνάμεις του εις τὴν Κιλικίαν. Καὶ πράγματι ἡ Νῆσος δεν εἶχε ἀνησυχηθῇ κατὰ τὸ 1832, και ὁ Lamartine θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ μακρότερον χρόνον, ἀν δεν ἐβιάζετο τόσοσιν, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, νὰ φθάσῃ εις Ἀσίαν.

Τὸ τελευταῖον ταξειδί τῆς Alceste, ἐκ Λάρνακος εις Βηρυτὸν, δεν ἀνησυχῆθη παρὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Ἐπὶ πέντε ἡμέρας ὁ Lamartine ἐκλυδωνίζετο, ὅπως ἔγραφεν ὁ ἴδιος εις τὸν Virieu «ἐναντι τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν και τῶν pierres de feu τοῦ Λιβάνου». Πόση τύψις συνειδότης δεν ἐμφαίνεται εις τὴν φράσιν τῆς ἐπιστολῆς του τῆς 6 Σεπτεμβρίου. «Ἰδού με, τέλος, μετὰ 60 ἡμερῶν πλοῦν, εις τὸ τέλος τῆς μακρᾶς και ἐπικινδύνου περιοδείας μου. Ποσάκις δεν ὠμολόγησα, «Ἄ, πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Virieu, και πόσον μεταμελοῦμαι ποῦ ἔφερα τὴν γυναῖκα και τὸ παιδί μου και ἐνεπιστεῦθηκα ὅτι εἶχα πολῦτιμον εις τὴν αὐτὴν με τὴν ζωὴν μου τύχην.» Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ Alceste, συμπληρώσασα τὴν ἀποστολὴν τῆς, ἐπανῆλθεν εις Λάρνακα, και φορτώσασα σιτάρι ἀνεχώρει τὴν 18 Ὀκτωβρίου διὰ Μάλταν και Μασσαλίαν.

Μετ' ὀλίγας ἀκόμη ἐβδομάδας και ἡ νεαρὰ ταξειδιώτης, ποῦ ἀπέθεσεν εις τοὺς πρόποδας τοῦ Λιβάνου ἀντὶ τόσοσιν δυσκολιῶν, και τῆς ὅποιας τὸ στήθος ἐξέσχισεν «ὁ πολὺ ζωηρὸς» ἀῆρ τῆς θαλάσσης, θὰ εὕρεθῇ πρὸ κινδύνου, ἐναντίον τοῦ ὀποίου ὄλοι τοῦ κόσμου. οἱ στόλοι θὰ ἠδυνάτουσαν νὰ τὴν προστατεύσουσαν. Ὁ Lamartine ἀναλαμβάνων τὴν πένναν του τὴν 20 Δεκεμβρίου 1832, ἀπέστειλε τὴν κραυγὴν αὐτὴν εις τὸν φίλον του Virieu: «Θὰ εἶσαι ὁ πρῶτος ποῦ σμῆγει τὸ δάκρυ του με τὰ δικά μας. Δὲν ἔχομεν πλέον παιδί».



Κον Ceccaldi

Ἐν Λεμεσῷ, τὴν 9 Μαΐου 1866

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ σας πληροφορήσω ὅτι ὁ πρίγκηψ Louis de Beauvan Craon ἀφίκετο χθὲς μεταμεσημβριαν ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς του θαλαμηγοῦ «Cyclope». Ἡ Α. Ὑψηλότης εἶπεν, ὅτι σκέπτεται νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ ὄρος Ὀλυμπος (Τρόδος), καὶ ἔτι κατὰ τὴν ἐδῶ ἐπιστροφὴν του πολὺ πιθανὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Λάρνακα.

Γ. Ἀκάμας.

Ἐν Λάρνακι τὴν 6 Μαΐου 1855.

Monsieur, le Chargé d' Affaires. Benedette.

Ἡ αὐστριακὴ φρεγάτα Venetia τῶν 32 κανονίων καὶ μετὰ πλήρωμα 320 ἀνδρῶν, διοικουμένη ἀπὸ τὸν κ. Willerskrof, capitaine de vaisseau, κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τὴν 30 Ἀπριλίου λήξαντος, κατὰ τὰς 4 τὸ ἀπόγευμα, προερχομένη ἀπὸ τὴν Βηρυτὸν μετὰ τριήμερον πλοῦν, καὶ ἀνεχώρησε εἰς τὰς 2 τρέχοντος μηνὸς διὰ Ρόδον καὶ Σμύρνην. Ἡ παρουσία τοῦ πλοίου τούτου δὲν εἶχεν ἄλλον σκοπὸν παρὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ αὐστριακὰ συμφέροντα ἐν Συρίᾳ.

Ὁ Τζεμαλ πασᾶς, κυβερνήτης τῆς Κύπρου, ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ Lloyd διὰ τὰ Δαρδανέλλια, ὅπου ἐκλήθη ἐκ νέου. Ὁ Ὄσμάν πασᾶς, ὁστις σήμερον κατέχει τὴν θέσιν τῶν Δαρδανελλίων, τὸν ἀντικαθιστᾷ εἰς τὴν Κύπρον. Ὁλος ὁ τόπος ἐχάρη διὰ τὴν ἀλλαγὴν αὐτήν, καὶ ἐλπίζει ὅτι ὁ ἀντικαταστάτης τοῦ Τζεμαλ πασᾶ θὰ ἐπιδιώξῃ μετὰ περισσότερον ζῆλον τὸ καλὸν τοῦ τόπου.

Ὁ δούξ καὶ ἡ δούκισσα τῆς Brabant (1) κατέφθασαν τὴν 4ην τοῦ μηνὸς μετὰ τὸ ἀπόπλοιο τοῦ Lloyd V orr nartz τεθὲν εἰς τὴν διάθεσίν των. Μόλις ἀπεβιβάσθησαν αἱ Α. Ὑψηλότητες ἀνεχώρησαν διὰ Λευκοσίαν καὶ Κερήναιαν(2), λιμένα εἰς τὸ νότιον τῆς νήσου ταύτης, ὅπου τὸ πυρόσκαφόν των ἐπῆγε νὰ τους παραλάβῃ καὶ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς Ταρσὸν καὶ Ἀλεξανδρέτταν. Ὁ Δούξ de Brabant ἠρνήθη τελείως τὴν ἀπονομὴν τιμῶν, ὀφειλομένην εἰς τὸν τίτλον του. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας, πρὸς τὸν ὅποιον ἀπηυθύνθη ἡ Α. Ὑψηλότης, μοῦ εἶπεν ὅτι ὁ πρίγκηψ δὲν θὰ ἐδέχετο. Διὰ τοῦτο δὲν ἤδυνήθη νὰ υποβάλω εἰς Αὐτὸν τὰ σέβη μου.

Doazan.

(1) Brabant.—1) Nom d'un duché de la Basse Lorraine (x αἰών).  
2) meridional province du royaume de Belgique (1855) 3) Septentrional province d' Hollande.

(2) Ἴδε Κ.Χ. Η 168.

## Παραδόσεις περί Τρουλλινοῦ καὶ Μαράθου.

Εἰς τὰς πλαγιάς τοῦ βουνοῦ, πρὸς κείτη ἀνατολικῶς τῶν χωρίων Μουτουλλά καὶ Καλαπναγιώτη, ἡ πρᾶξις ἀναφέρει ὅτι εἰς πλαισιότερους χρόνους ὑφίσταντο καὶ ἔτιχοι τραχικοῦ τέλους δύο πολυάνθρωπα χωρία, ὁμώνυμα πρὸς τοὺς χεϊμάρρους Τρουλλινὸς καὶ Μάραθος, περὶ τὰς ὁποίων καὶ ἀνεγείροντο. Ἀμφότεροι οἱ χεϊμάρροι, καὶ σήμερον ὑφίστάμενοι μετὰ τὸ αὐτὸ ὄνομα, βέουσι πρὸς τὸ Μουτουλλά καὶ τὸν Καλαπναγιώτην, καταρθεύοντες τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐξυπηρετοῦντες τὰς πολλαπλᾶς ἀνάγκας τῶν ὀρεινῶν χωρίων τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, ὡς καὶ τῆς προτοκάλλοθριθοῦς Λεύκας, ἐνούμενοι μετὰ ἄλλων βυακίω.

Ὁ χεϊμάρρος Μάραθος ἔλαβε τὸ ὄνομα διότι βέει μετὰ μαραθῶν (1). Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ ἀπεκλήθη οὕτω πρὸς τὸ χωρίον Μάραθος, διότι καὶ ὁ νοτιώτερον τούτου χεϊμάρρος, ὁ ἔχωι τὰς πηγὰς του παρὰ τὸ ἕτερον χωρίον, ὠνομάζετο καὶ καλεῖται: μέχρι σήμερον, ὡς καὶ τὸ φερόμενον ὡς ὑφιστάμενον ἄλλοτε χωρίον Τρουλλινὸς. Ἐπιτὸς τοῦ χεϊμάρρου καὶ τοῦ χωρίου Μάραθος συναντῶμεν καὶ ἄλλα μετὰ παρόμοιον ὄνομα. Οὕτω ἀπαντᾷ τὸ Μάραθον εἰς τὸ Πελέντρι τῆς Λεμεσοῦ, τὰ Μάραθα εἰς τὴν Πολέμη τῆς Πάφου καὶ χωρίον ἢ Μαράθα παρὰ τὸ Πραστειὸν τῆς Μεταορίας, ὅπου καὶ Μαραθῶνται (Πάφος) μετὰ ἀφρονίαν μαράθου. Ἐπὶ δὲ κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ χεϊμάρρου καὶ τοῦ χωρίου Μαράθου ἀπεκλήθη Μαραθᾶτα μικρὰ γῆς ἑκτασίς, ἑκαδύτερον ἐπέξετέθη καὶ κατέλαβε τὰ ὄρη πρὸς περιβάλλουσι σήμερον τὴν Μαραθᾶτα. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βουνοῦ ἔκειντο πλησίον ἀλλήλων καὶ τὰ δύο χωρία ἀνατολικῶς τοῦ μὲν Μουτουλλά ὁ Μάραθος, τῷ δὲ Καλαπναγιώτη ὁ Τρουλλινὸς, χωρίζομενα διὰ τοῦ ὑπερκειμένου τῶν λόφων Τσακίρια. Τὰ χωρία αὐτὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν εἶχον πληθυσμὸν ἐξημεροῦντα καὶ πολυάνθρωπον, ἀνερχόμενοι εἰς ἑπτακοσίας ψυχάς· ὁ Μάραθος, εἰς ἑξικκοσίας δὲ καὶ πλέον· ὁ Τρουλλινὸς. Ὁ ἀριθμὸς δὲ αὐτὸς δὲν εὐρίσκειται εἰς ἀριστοὶν μετὰ τὸν ἐξαγόμενον, ἀλλ' ἐπιβεβαιῶνται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ναῶν πρὸς ὑφίσταντο κατὰ τὴν πρᾶξιν εἰς ἑκαστον ἐξ αὐτῶν ὡς καὶ εἰς ἄλλας λεπτομερείας τῆς παραδόσεως, συγκεχυμένας ἐπίσης καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενας. Οὕτως ἀναφέρεται σφαγὴ τοῦ Μαράθου, ἢ καὶ τοῦ Τρουλλινοῦ συγχρότως, με-

(1) Σ. Μενάρδου, Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου σ. 351.



1—1500 θύμματα ἀρρένων, ἐνῶ τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν δύο χωρίων ὁμοῦ μόλις ὑπερβαίνει τοὺς 1500. Ἐξ ἄλλου τὸ λαϊκὸν τριστιχὸν ἀνκιδιβάζει εἰς 1.000 τὰς ἐν χηρείᾳ εὐρεθείσας γυναῖκας, αἵτινες βίβλικα εἶχον ἱσχυρῆς συζύγους. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι διεσῆθησαν κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον νέαι τινὲς καὶ γέροντες, ἢ καὶ ἀνέλθωμεν ὑπ' ὄψιν μας μόνον τὸν ἄρρενα παιδικὸν κόσμον, ὅστις δὲν ἀνκρέρεται ὅτι ἐσφάγη, πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν πληθυσμὸν τῶν μέχρι 3.000, ἢ τοῦλάχιστον ὑπέρτερον κατὰ πολὺ τῶν 2.000. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ παρέλευσις τοῦ χρόνου συνέβαλεν εἰς συσκοτισμὸν τῶν λεπτομερειῶν. Διὰ τοῦτο ἴσως γίνεται λόγος περὶ σφαγῆς τῶν ἀρρένων τοῦ Μαρᾶθου μόνον, ἐνῶ πράγματι πρόκειται περὶ τοιαύτης ἀμφοτέρων τῶν χωρίων. Διὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσης λόγον ἐνῶ τὰ δύο τριστιχὰ ἀναφέρουσι χηρείαν καὶ θάνατον διὰ πυρὸς τῶν γυναικῶν ἀμφοτέρων τῶν χωρίων, ἡ παράδοσις ἀναφέρει σφαγὴν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Μαρᾶθου ἢ καὶ τοῦ Τρουλλινοῦ συγχρόνως, θάνατον δὲ διὰ πυρὸς μόνον τῶν γυναικῶν τοῦ Μαρᾶθου, ἐφόσον μόνον εἰς τὸν Μαρᾶθον εὐρίσκετο ναὸς Παναγίας Μολυβδοδέπακτης.

Ὅτι τὰ χωρία αὐτὰ ἦσαν πολυάνθρωπα μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἀναφερόμενος ἀριθμὸς τῶν ναῶν εἰς ἕκαστον τῶν χωρίων, ἂν καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἰς τὰ χωρία δὲν εἶναι συνήθως ἀνάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν. Οὕτω ὁ Τρουλλινὸς εἶχε 14 ναοὺς, τὸν ἅγιον Κυριακόν, τὸν ἅγιον Ἰωάννην Πρόδρομον, τὴν ἁγίαν Αἰκατερίνην καὶ τὴν Παναγίαν τὴν Ἐλεοῦσαν (2), καὶ δέκα ἄλλους ναοὺς ἀγνοουμένης ἐπωνυμίας. Εἰς τὸν Μαρᾶθον, ὅστις ἦτο μικρότερον τοῦ Τρουλλινοῦ χωρίον, ὑπῆρχον μόνον δώδεκα ναοὶ ἧτοι 1) ἅγιος Κωνσταντῖνος, 2) Παναγία Μολυβδοδέπακτη 3) ἁγία Ἐλένη, 4) ἅγιος Βασίλειος (3), 5) ἁγία Εὐρήνη, 6) ὁ Ἀσώματος 7) ὁ Πρόδρομος, 8) ὁ Προφήτης Ἡλίας, 9) ὁ Τίμιος Σταυρὸς καὶ τρεῖς ἄλλοι ἀγνοουμένης ἐπωνυμίας.

(2) Ἐπειδὴ εἰς τὸν Τρουλλινόν, ὡς μῆλον ἔριδος, ἀναφέρεται ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Θεοσκεπάστης, τοιαύτη δὲ σώζεται μέχρι σήμερον μετὰ τὴν βαλανιδιάν, μετὰ τὸ Καλαπαναγιότη καὶ Τρουλλινοῦ, ὑποθέτομεν ὅτι αὕτη καὶ ἡ Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα ἀποτελοῦσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ναόν.

(3) Τελευταίως ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι φέροντες καλῆς τέχνης τοιχογραφίας, ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν ναόν τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Τὸ εὔρημα τοῦτο βεβαίως τὸ ἀληθὲς τῆς παραδόσεως καὶ μαρτυρεῖ ὅτι ἦκμαζε τὸ χωρίον, ἢ εὐσέβεια καὶ ἡ ζωγραφικὴ τέχνη.

Ἄλλ' ὑπῆρξαν τὰ χωρία τοῦ ἀναφέρονται καὶ πότε ἦκμασαν; Δὲν κατέχουσαν ἀδιαφιλονίκητον ἔγγραφον μαρτυρίαν πλὴν μιᾶς ἴσως. Ἐπειδὴ σπανίως λαϊκὴ παράδοσις ἀπεδείχθη τελείως ἀναλήθης, φρονούμεν ὅτι τὰ χωρία ταῦτα ὑπῆρξαν. Συμμαρτυροῦσι ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου, ὅτι εἰς τὸν τόπον τοῦ φέρεται πῶς ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τοῦ Μαρᾶθου, ἀνευρέθησαν τυχαίως τοῖχοι μετὰ τοιχογραφίας. Συνεπῶς ὑπῆρχε ναὸς, ὁ τοῦ ἁγ. Βασιλείου, καὶ ἐπομένως ὑπῆρχε καὶ χωρίον ὁ Μαρᾶθος. Ἐπίσης περὶ τὸν τόπον ὅπου τοποθετεῖται ὁ Μαρᾶθος ἀνευρέθησαν ἀνθρώπινοι σκελετοὶ καὶ ἄλλα εὐρήματα, μαρτυροῦντα τὴν ἐνταῦθα ὑπαρξίν συνοικισμοῦ. Ἄλλως τε δὲν εἶναι τὸ πρῶτον παράδειγμα ἐξολοθρευμοῦ χωρίων ἐξ ἐπιδρομῆς. Τὰ χωρία δὲ ταῦτα ἀσφαλῶς ὑπῆρχον τοῦλάχιστον περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ὁ Μαρᾶθος ἐφηνίκετο καὶ ἀνεγνωρίζετο ὡς σπάνιον θέρετρον ἀπὸ τοῦς θυζαντινοῦς ἤδη χρόνους, καθ' οὓς μάλιστα οἱ ἕκαστοτε διοικηταὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἐν τέλει συνήθιζον γὰρ παρθερίζωσιν ἐνταῦθα. Ἡ θέσις ὄντως εἰς τὴν ὁποίαν ἔκειτο ὁ Μαρᾶθος, ὑψηλότερον τοῦ Μουτουλλά καὶ μετὰ ὀρίζοντα ἀναπεπταμένον, εἶναι καλητέρα δι' ἐξοχίαν ὅσον ὁ χορὸς, ὅπου σχεδιάζεται νέος συνοικισμὸς, εἶναι ἀνώτερος τοῦ Πεδουλά. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1092) ὅταν ὁ τότε διοικητὴς τῆς Κύπρου Ραφομάτης ἀπεστάτησε, μετὰ τὸ πρὸς ὑποταγὴν τοῦ ἀποσταλέντος στρατοῦ συγκατεριθμεῖτο καὶ ὁ στρατηγὸς Βουτομίτης, ὅστις φέρεται καὶ ὡς διοικήσας τὴν Κύπρον. Οὗτος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐπαραθέριζεν εἰς τὸν Μαρᾶθον, ἀφῆθεν ὀρμηθεὶς εἰς κυνήγιον μέχρι τοῦ πλησίον ὄρους Κόκκου συνήντησε τὸν ἀσκητεῦντα Ἡσαΐαν καὶ ραδίσις αὐτὸν ἐγένετο ἀφορμὴ μεταφορᾶς εἰς Κύπρον καὶ ἀνιδρύσεως Μονῆς τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου.

Πότε ἐπεσυνέβη τὸ δράμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπήγαγεν ἡ ἐρήμωσις καὶ ὁ ἀφανισμὸς τοῦ Μαρᾶθου(4) ἀναμφιβόλως δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Τρουλλινοῦ, ἀγνοεῖται. Ἀναντιρρήτως ὅμως ἐπεσυνέβη κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ἴσως μάλιστα μετὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Διότι περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἐγένοντο πολλαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ

(4) Περὶ τούτου ἔγραψαν: Ἀχ. Αἰμιλίου «Παλιὰ Κύπρος» διηγήματα Ἀθῆναι 1933 σ' 67 κέξ, Πολ. Λοιζιὰς, «Μαρᾶθος καὶ Τρουλλινὸς», Παλλάδιον, περιοδικόν, ἔτος Α'. (1926) σ. 27—9, καὶ Ἱερόθεος Κυκκώτης εἰς τὴν «Φωνὴν τῆς Κύπρου».



δήψεις χωρίων. Μία μόνον διαφωτιστική πως ἔγραψε μαρτυρία ὑφίσταται διὰ τὴν περί Μαράθου παράδοσιν, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ εἰς τοὺς κώδικας [Α, (1763) σ. 15] τῆς Μητροπόλεως Κερηνεῖας προκειμένου περί τῶν ἐλαιῶν τοῦ Μοναστηρίου Ἁγίου Ἰωάννου ὁ Λαμπαδιστῆς, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐληές ὅπου εὐρίσκονται τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου εἰς τὰ χωρία κατ' ὄνομα». Πραχέτομεν δλόκληρον τὸν κατάλογον τοῦτον: «Εἰς τὰ Κατόχρα... εἰς τὴν Λινόδον, εἰς Φλάσσου, εἰς Φινίκι, εἰς ἅγιον Ἐπιφάνιον, εἰς τὴν Κόρακου, εἰς τὴν Εὐρύχου, εἰς τὸν μύλον τοῦ ἁγίου Ἡρακλειδίου, εἰς τοῦ κάτω Ἀκολιοῦ, καὶ εἰς τοῦ πάνω, εἰς τοῦ ἀγεμοκλείδου, εἰς τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους, εἰς μουδιγιά, εἰς τὸν Μάρκθον, εἰς τὸν Μουτουλλᾶν, εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν τοῦ Σίντη, εἰς τὸν Μάθιιάτην, εἰς τὸν ἅγιον Θεράπων, εἰς τὴν Λάπηθον εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς ἁγίας Ἀθανασίας, εἰς τὴν Κλήρου, εἰς τὴν Ἀγγλισίδες, εἰς τὰ Πολεμίδια, εἰς τὰ Ἀρδανια τῆς μυλιάς, εἰς τὴν Γερακῆς, εἰς τὸ ἀμπέλι τοῦ Μνασῆ εἰς Κραχῶν, εἰς τὴν Τεμπριανόν κοντά εἰς τὸ Βρυσί, εἰς τὸ ἀμπέλι κοντὰ εἰς τὸ καμαροῦδι, εἰς τὰ Βρέτσια, εἰς τὰ Καλλιάνια». Πιθανότερον εἶναι ὁ Μάρκθος νὰ ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὡς χωρίον μᾶλλον παρά ὡς τοποθεσία. Ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει θὰ ὑφίστατο ἴσως καθ' οὗς χρόνους συνετάσθητο ὁ κατάλογος Α. (1763) θὰ κατεστράφη δὲ θραδύτερον καθ' οὗς χρόνους καὶ ὁ ἐκεῖ που πλησίον Πλατῆς, Ἀγρός κλπ., ἐκτός ἂν ὑποτεθῆ ὅτι δὲν ὑπῆρχε μὲν τότε ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πως πρόσφατος ἡ καταστροφή του ἀνεγράφετο ὡς νὰ ἦτο χωρίον. Τὸ περιεργον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ κώδιξ Κερηνεῖας δὲν ἀναγράφει κατάλογον σκευῶν καὶ περιουσίας ἔστιν, καὶ ἐνδὸς ναοῦ τοῦτου ἢ ἐκεῖνου τοῦ χωρίου, πράγμα πού συμβάλλει νὰ ὑποθέσωμεν μᾶλλον ὅτι τὰ χωρία δὲν ὑφίσταντο τὸ 1763. Ἄλλ' οὔτε καὶ ὡς πρὸ τὰ αἴτια καὶ τὸν τρόπον πῆς καταστροφῆς τοῦ Μαρῆθου εἶναι σαφῆς ἡ παράδοσις, ἢ ὁποία διττὴν διήγησιν διασώζει.

Α.—Κατὰ τὴν μίαν τὰ δύο γειτονικὰ χωρία εἶχον ἀντιζηλίαν καὶ πολλὰκις ἐφιλονείκησαν διὰ σφοδρὰ ἢ καὶ ἐπουσιώδη ζητήματα, καὶ ὅτι τὸ μοιρεῖον διὰ τὴν ὑπῆρξιν τοῦ Μαρῆθου ἐγένετο τὸ ἀκόλουθον. Εἰς τὸν Τρουλλινὸν ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Θεοδέπαστης, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν κώδικα Β'. (σ. 75-78) ἀποκαλεῖται «Θεοσκεπαστοῦσα». Παναγίας Θεοδέπαστης ναὸς, περὶ τοῦ ὁποῖου κρατεῖ ἡ αὐτὴ παράδοσις, ὑπάρχει καὶ εἰς Πά-

φον (5). Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ τῶν μᾶλλον σημερινόντων τοῦ χωρίου, βλαστήσασα ἀνεπτύχθη μεγάλως καὶ ἐγιγαντύθη ἀξίωσημειώτως μὴ ὅσων (6) πού κατέληξε, μετὴν τεραστίαν ἀνάπτυξιν τῆς, νὰ περικαλύψῃ πανταχόθεν καὶ εἰς ὄλοκλήρου τὸν ναὸν ὥστε νὰ εἶναι ἀδιάκριτος ἐκ τοῦ μακρόθεν καὶ δυσδιάκριτος ἐκ τοῦ πλησίον. Οὕτω δ' ἀθέατος ὁ ναὸς διέφυγε τὴν διαρπαγὴν καὶ λεηλασίαν πού συχνὰ ἐπεχειροῦν ἀρπακτικὰ στίφη κατακτητῶν. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη θεοφροῦρητος ὁ ναὸς, εἰς οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία Θεοδέπαστη, ἐρᾷ δὲ ἐκρήθη ἡ τόση εὐεργετικῶς καλύπτουσα αὐτὸν θαλασσιδί. Ἐπιστεύετο μάλιστα—καὶ πιστεύεται ἀκόμη, ὅτι οἱ κόπτοντες κλάδους, ἢ ὅπως δῆποτε παραβλάπτοντες αὐτὴν, ἐτιμωροῦντο ταχῶς καὶ ἀτραχῶς. Ἡ παράδοσις μάλιστα ἀναφέρει καὶ πληθὸς παραδειγμάτων. Οὕτω μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρεται ὅτι κάποιος, πού ἀνήλθε νὰ κόψῃ κλάδους, ἐτεμαχίσθη ἢ ἀξίην του μετὸ πρῶτον κτύπημα. Ἄλλου πάλιν ἔτεσεν ἡ ἀξίην εὐδιάκριτος εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ δένδρου, ὅχι δὲ καὶ ἀπὸ κάτω. Ὁ κομματισμὸς τοῦ Τρουλλينوῦ διὰ τοῦτο ὤλησε τοὺς χωρικοὺς τοῦ Μαράθου νὰ ἀνεγείρωσι τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Μολυβοσέπαστης, ἀποκληθείσης οὕτω διότι εἶχε κατασκευασθῆ δλόκληρος ἀπὸ μόλυβδον, κατὰ τοιοῦτον δὲ τρόπον αἱ θύραι του ὥστε ὅχι μόνον δὲν διεκρίνοντο ἀπὸ μακρόθεν ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκ τοῦ πλησίον, εἰς τὸν τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι διὰ τοῦτο βατὸς ὁ ναὸς εἰς οἷοι δῆποτε. Ἐκ τούτου καὶ εἰς ἄλλων λόγων κατέληξεν οἱ τοῦ Τρουλλينوῦ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν κατοίκων τοῦ Μαράθου, νὰ προσέλθωσιν εἰς συνηνόησιν μετὸς Τούρκους τῆς Πάφου, οἱ ὁποῖοι ἦλθον εἰς Μαράθον, καὶ δολίως καλοῦντες χωριστὰ ἕνα ἕκαστον τῶν ἀρρένων κατοίκων του, μακρὰν τῆς κατοικίας των, ἔσπραξαν ὄλους.

Ἡ παράδοσις αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως διαφορῶν μεταξὺ γειτονικῶν χωρίων, πρὸ συνεδουλίζον καὶ ἐπιδύξανον τὴν ἐχθρότητα. Τοιοῦτο τι, σαρκίως συμβαίνει καὶ σήμερον μετὰ σαρέστους συνεπειάς, δὲν εἶναι βέβαια ἀπίθιον. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς

(5) Βλέπε «Κ. Χρονικά ἔτος Α'. 1923 σελ. 14 καὶ Jeffery Histor. Monuments of Cyprus, p. 404.

(6) Ὑπάρχουσι καὶ σήμερον δύο κορμοὶ ἀνεπτυσσόμενων θαλασσιδίων, πέντε μέτρα μακρὰν καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ναοῦ Θεοδέπαστη τοῦ Καλαπαναγιότη, δυσδιάκριτος εἰς ἀποστάσεως.



συνήθους αντιζηλίας και έχθρότητας μεταξύ χωρίων, οδηγούσης σπανίως εις έκτροπα, μέχρι του σημείου να επιδιωχθῆ, ὡς ἡ ὑπό των τοῦ Τρουλλινοῦ, διὰ των τούρκων ἐξόντωσις τοῦ Μαράθου ὑπάρχει σημαντικὴ ἀπόστασις, τὴν ὁποῖαν δὲν πιστεύομεν νὰ διήνυσαν οἱ τοῦ Τρουλλινοῦ. Διὰ τοῦτο πιστεύομεν μᾶλλον τὴν παράδοσιν καθ' ἣν ὁ Μάραθος, ἀλλὰ καὶ ὁ Τρουλλινὸς συγχρόνως, κατεστράφησαν ἐξ αὐτοδούλου ἐπιδρομῆς. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει καὶ ἡ ἱστορία πιστοποιεῖ πολλὰς δρώσεις καὶ καταστροφὰς χωρίων ἐπελθούσας ἐξ ἐπιδρομῆς διαφόρων κατακτητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπέσκηπτον ὡς καταστρεπτικὴ θεομηνία, ὅπως οἱ Σαρατζηνοὶ(7) ποὺ ἀπέμειναν ἱστορικοὶ διὰ τὴν ἀγριότητά τους καὶ τὰ βασανιστήρια ποὺ ἐπέβαλον εἰς τοὺς ἀτυχεῖς χωρικοὺς, τὰ ἀτακτα στίφη τῶν ἀναούτηδων, κερκάνων καὶ ἄλλων(8). Ἐνεκα μάλιστα τῶν συμφορῶν ποὺ ἀναπορεύτως ἐπηκολούθησαν καθὲς τοιαύτην ἐπιδρομὴν, ἐπεκτεινομένην καὶ ἐπὶ τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ πρῶτος ἀντιλαμβανόμενος ἐχθρικὴν προσέγγισιν νὰ προειδοποιῆ τοὺς ἄλλους πρὸς προφύλαξιν καὶ μετριάσιν τοῦ κινδύνου διὰ τῆς συνασίσεως τῶν χωρικῶν. Ἀνάλογον γίνεται μέχρι σήμερον μὲ τὴν κάθοδον ποταμοῦ. Ὁ πρῶτος ἀντιλαμβανόμενος τοιοῦτο φωνάζει ὅτι «καταβαίνει» ὁ ποταμὸς διὰ νὰ σπύσῃσι καὶ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τὴν κοίτην τοῦ ἀνθρώπου καὶ ζῶα. Τὸ συνθέστερον σύνθημα διὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν ἦτο ἡ λέξις παμπρακὸσπορος. Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο ἔσπευδον οἱ ἄνδρες νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ νὰ λάβωσι τὰ κατάλληλα μέτρα, ὥστε κατὰ τὸ δυνατόν νὰ εἶναι ὀλιγώτερον ὀδυνῆρὰ ἢ ἐπιδρομὴ, αἱ δὲ γυναῖκες νὰ ἀπομακρυνθῶσιν εἰς τόπον ἀσφαλῆ μέχρι τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ἐπιδρομῶν. Σύ-

(7) Σαρατζηνοὶ, ἐκ τῆς ἀραβικῆς λέξεως charkiin, ποὺ σημαίνει ἀνατολίται, ἄνθρωποι τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπεδηλοῦντο οἱ τούρκοι, οἱ κύριοι τῆς Συρίας, Ἀφρικῆς, Ἰσπανίας καὶ τῆς Σικελίας.

(8) Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔστειλε πλειστάκις εἰς Κύπρον Τουρκαλβανούς ἢ καὶ Τούρκους τῆς Καραμανίας διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον, οἱ ὅποιοι χωρὶς ἀφορμὴν, ἀπὸ φυλετικὸν μῖσος ἢ καὶ διὰ δίψαν χρήματος, ἐπετέλεσαν σφαγὰς καὶ δηλώσεις χωρίων, δώσαντες ἀφορμὴν καὶ εἰς τοπωνυμίας, ὅπως Καραμανοὶ εἰς τὸν Σύμπουλαν τῆς Λεμεσοῦ, Ἀρναουτο(γειτον)νιά ἢ πέραν τοῦ Γαρίλλη συνοικία τῆς Λεμεσοῦ.

νηθες αὐτῶν καταφύγιον ἦτο κάποιος ναὸς, διὰ τὸ εὐρύχωρον καὶ δύσκολον τῆς παραδιάσεώς του, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν πίστιν ὅτι εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ(9). Ἡ πρόνοια αὕτη φαίνεται νὰ ὑπῆρχεν ἀποτελεσματικὴ, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν παροιμίαν τὴν ἐπεξηγοῦσαν τὴν καταστροφὴν τοῦ Πλατῆ,(10) χωρίου παρὰ τὴν Λεμίθου, διότι δὲν ἔσπευσαν ἐγκαίρως νὰ ἀμυνθῶσιν οἱ κάτοικοι του : «Ἡ ἔρμηνη ἐξήλειψε τὸν Πλατῆν». Ἐτέρα πρόνοια ἦτο καὶ νὰ γίνονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον αἱ οἰκίαι ὥστε νὰ συγκοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας, ἕνα εἰς περιπτῶσιν ἀνάγκης τίθενται ἐκτὸς κινδύνου φεύγοντες ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Τοιαύτας οἰκίας, ἀπαντώσας καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀλλὰ πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἐκ ληστῶν κινδύνου, συνήντα τις καὶ πρὸ μικροῦ εἰς τὸ χωρίον Καμινάρια τῆς Μαραθάσας. Πολλὰ μάλιστα οἰκίαι εἶχον καὶ «σώσπιτον», κρύπτειν δηλαδὴ διὰ πολυτίμα πράγματα εἰς ἣν ἐκρύπτοντο, ἐν ἀνάγκῃ ἂν ἦτο εὐρεία, οἱ ἀμέσως ἀπειλούμενοι.

Β'. Κατὰ τὴν ἄλλην παράδοσιν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ μᾶλλον πιθανή, οἱ κάτοικοι τοῦ Μαράθου εἶχον πολὺ ἀρμονικὰς σχέσεις μετὰ τῶν γειτόνων των τοῦ Τρουλλινοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ ἐδέχθησαν σοβαρὰν ἐπιδρομὴν Σαρατζηνῶν. Τότε ὁ Μάραθος, παρὰ τὰς ἡμέρας προόδου καὶ εὐημερίας, ἐγνώρισε καὶ αἱματοδαμμένως τοιαύτας ἐσχάτου ὀλέθρου καὶ ἀφανισμοῦ. Ἀριθμὸς δηλαδὴ Τούρκων ἐπεσκέφθη εἰρηνικῶς τὸν Μάραθον, καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θὰ ἀνεγίνωσκεν εἰς αὐτοὺς μεγάλου ἐνδιαφέροντος φερίματι, συνε-

(9) Διὰ τὴν ἀπὸ ἐπιδρομὴν προφύλαξιν ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀκόλουθος παράδοσις. Οἱ τοῦ Μαράθου κάτοικοι, φοβούμενοι αἰφνηδιαστικὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως, ἔπλασαν τὸν θρύλον ὅτι εἰς τὴν τοποθεσίαν «Μαυρὴν», ποὺ ὑπάρχει καὶ λέγεται οὕτω καὶ σήμερον, κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς «Λαμπρῆς» καὶ μάλιστα τὴν ὥραν ποὺ λέγεται ὁ «καλὸς λόος» ἀνοίγει μία πέτρα διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἕνα «Μαυρὴν» καὶ ἀντλήσῃ νερὸν ἀπὸ τὸν ἐκεῖ ποῦ ρέοντα Μάραθον. Ἐκεῖνος ποῦ θὰ ἦτο ἐκεῖ τὴν ὥραν αὐτὴν ἠδύνατο πρὶν ἐπιστρέψῃ τὸ μαυρὴν ἀπὸ τὸν Μάραθον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σπήλαιον καὶ νὰ πάρῃ ὅσον ἠδύνατο θησαυρόν. Διότι ἂν ἠργοπόρει καὶ ἐπρολαμβάνετο ἀπὸ τὸ Μαυρὴν ἦτο χαμένος. (Ἀνάλογον παράδοσιν βλέπε Κ.Χ (1934) τόμ. I σ. 215—6).

(10) Βλέπε Κ.Χ. τομ. ΙΑ (1935) σελ. 75.



κάλεσαν άπαντα τόν ενήλικον άρρενα πληθυσμόν τού Μαράθου, κατ' άλλην δέ πιθανώτεραν παράδοσιν και τόν τού Τρουλλινού, οί όποιοι συνηθροίσθησαν έλοι εις ώραίαν και κατάλληλον διά τόν σκοπόν τοποθεσίαν, κειμένην άκριβώς εις τό μέσον των δύο χωρίων. Εκεί που πλησίον μάλιστα αναφέρει ή παράδοσις ότι είχε τοποθετηθή ένα τζάρκι, μηχάνημα δηλαδή με τό όποιον ήδύναντο νά κόβουν χωρίς κόπον τούς χριστιανούς. Η τοποθεσία αύτή, εις τήν όποίαν έπραγματοποιήθη ή μεγάλη και δυναμική σφαγή των άρρένων κατοίκων άμφοτέρων τών χωρίων, άπεκλήθη Μάτζελλειδ (11), γνωστή μέχρι σήμερα ως τοιαύτη από τούς κατοίκους των περιχώρων. Κατά τήν παράδοσιν οί Τούρκοι έκοψαν έδω περισσότερούς από χιλίους πεντακοσίους χριστιανούς. Ο άριθμός αυτός άρχούντως μέγας, καθιστά βεβαιότερον ότι πρόκειται περί επιδρομής κατ' άμφοτέρων των χωρίων με άποτελεσμα ή σφαγήν των ενήλικων άνδρων αυτών. Τήν έξόντωσιν αύτήν άπνηθανάτισε τό λαϊκόν τρίστιχον, καθ' ό,

Στόμ Μάραθον τζαι Τρουλλινόν,  
Έβρέθησαν έναμ πωρνόν,  
άίλλιεσ γεναιτζεσ όηρεσ.

Η συγκλονιστική αύτη έξόντωσις έμελλε νά έχη φρικιαστικήν συνέχειαν από μοιραίον γεγονός, κατά τήν παράδοσιν. Αναμέσον των δύο χωρίων, διαχωρίζων αυτά, ύψούται ένας λόφος άποκαλούμενος και σήμερα ακόμη Τζαφάρα. Η τοποθεσία αύτή είναι άμπέλι και ιδιοκτησία σήμερα του Μιλτιάδου Χάραλαμπιδού εκ Μουτούλλα: Ένταύθα ανεγείρετο ή περίφημος ναός τής Μολυβδοσκέπαστης. Καθ' ήν ώραν εις τό Μάτζελλειδ διεδραματί-

(11) Σφαγείον. Η λέξις προέρχεται εκ του λατιν. Macellus= σφαγείον. Αναφέρεται ότι τόσον ήτο τό αίμα ώστε έσχημάτισε ρυάκιον και έτρεξε μέχρι του Μαράθου και εκοτσίτισεν τό νερόν του ποταμού Σερράχη μέχρι Λεύκας, και ότι μία συτζιά έκεε ύπάρχουσα, τής όποιασ τά σκα πρό τής σφαγής ήσαν κτρινωπά έξωτέρικως ξγιναν μαύρα, και ότι τό γάλα (όπος) τής συτζιάσ και τό σόκον έσωτέρικως είναι «κόταινον σγιάν τό γαίμαν». Πόλλοι τών χωρικών βεβαιόσι ότι καλλιεργούντες τά κατά τήν τοποθεσίαν αύτήν κτήματά των συνηθέστατα εύρίσκουσιν ανθρώπινους σκελετούς.

ζετο ή τραγωδία τής σφαγής των άρρένων, τά γυναικόπαιδα του Μαράθου προσέτρεξαν εις τούτον, που ήτο εύρύχωρος και ειχεν έισοδον δυσέυρετον, ζητούντα καταφύγιον με τήν έλπίδα ότι μόγον έδω ήδύναντο νά διασωσώσι βεβαιότερον τήν ζωήν και τήν τιμήν των.

Άλλ' εις τόν περίβολον τής αύτης εκκλησίας ή μοίρα ήθέλησε νά συναθροισθώσι μετ' άλλων και οί επιδρομείς, διά νά πανηγυρίσωσι τήν επιτυχίαν των. Μαζί των ειχον και κάποιον χριστιανόν βιολιστήν, όστις άγγαρευθείς έπαιζε διαφόρους σκοπούς, συμβάλλων άκουσίως του εις τήν πληρεστέραν διασκέδασιν των σφαγέων. Διαρκούσης τής διασκέδασεωσ ήκούσθη από τήν διεύθυνσιν του ναού τής Μολυβδοσκέπαστης ό κλαυθμηρισμός ένός βρέφους. Ο βιολιστής, έν γνώσει διατελών εκείνου που συνέβαινεν όσάκις επέδραμον εις τήν χωρίον Καράμανοι, και άντιληφθείς ότι τά γυναικόπαιδα του Μαράθου ειχον εκλέξη καταφυγήν και κρυφώνα των τής Μολυβδοσκέπαστης τόν ναόν, φοβούμενος δέ μη προδοθή τό κρυψογέτόν τουσ από τούς κλαυθμηρισμούσ του βρέφους, ήρχισε, συνοδεύων με τό βιολί του, νά τραγουδή αυτοσχεδίως, ζητών νά επισύρη επί τόν προβάλλοντα κίνδυνον τήν προσόχην των κρυπτομένων γυναικών. Τούσ στίχουσ του βιολιστού διέσωσαν ή παράδοσις, έχουσι δέ ούτως:

«Πνίξε, μάνα, τό παιδι  
νά γλυτώση ή ζωή.  
Πνίξε το. Για σκότωσ' το,  
Για βάρ' τό κάτσε πάνω  
Για δός του τό βυζί». (12)

Οί επιδρομείς, που θα ειχον άκούση του παιδιού τό κλάμ-

(12) Η παράδοσις αύτη δέν είναι τοπική του Μαράθου μόνον. Φαίνεται ότι διαλαληθείσα πολλαχού τής Κύπρου μετά τό δράμα του Μαράθου έμποήσαντος άσθησιν, με τήν παρέλευσιν του χρότου ιδιοποιήθη από διάφορα χωρία, τά όποια έδημιούργησαν όμοίαν πώς παράδοσιν με τήν του Μαράθου, ίδια ως πρός ότι άφορά τήν εμφάνισιν του βιολιστού—τραγουδιστού. Ούτω κρατεί παρφομία παράδοσις εις τόν Καραβά (Κερηνείας), κατά τόν Τ. Φυλακτού [Κ.Χ. 1934 σ. 18 (98)] καθώς και εις τήν Μηλιάν τής Μεσαορίας, ίσως δέ και άλλαχού τής Κύπρου.



μα και άντελήφθησαν από τους τρόπους του βιολιστού ότι κάτι τὸ ἀσύνηθες συνέβαινε εἰς τὸν ναὸν, ἔτρεξαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτόν. Ἀποτυχόντες ὁμῶς συνήθροισαν, πρὶν ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ ἐκεῖ, μέγαν σωρὸν ξύλων εἰς τὸν ὁποῖον ἔβλαψαν φωτιά. Σὲ λίγο οὐρανομήκεις φλόγες περιέλειχον τὸν ναόν, πού ἔγινε πανάλωμα καθὼς και τὰ γυναικόπαιδα πού ἦσαν ἐντός. Τὸ γεγονός αὐτὸ ψάλλει τὸ τρίστιχον,

Στὸμ Μάραθον τζαὶ Τρουλλινὸν,  
ἐκάησαν ἕναν τζαιρὸν,  
δίλιες γεναίτζες ὄηρες.

Βραδύτερον οἱ καλόγηροι τῆς Μολυβδοστρέπτης, τοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις φέρει ὡς ὑπάρχοντας μετὰ τὴν ἐπιτέλεισιν τοῦ εξαφανισμοῦ ὄλων, ἐφρόντισαν νὰ περισυλλέξωσιν ὅτι πολύτιμον διεσώζετο και νὰ ἀποκρύψωσιν αὐτὸ εἰς τὴν ἐκεῖ που πλησίον ὑφισταμένην μεγάλην δεξαμενή. Ὁ θησαυρὸς αὐτὸς εἶναι τόσος πού ἀρκεῖ νὰ θρέψῃ τὴν Κύπρον ἐπὶ ἐπιτεταίαν εἴτε και νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὴν πλήρωμὴν τῶν φόρων τῆς Κύπρου ἐνὸς ἔτους και νὰ περισσεύωσιν ἀκόμη ἀρκετὰ χρήματα. Ὁ τόπος πού ἔκειτο ἡ δεξαμενὴ ἀγνοεῖται. Λέγεται ὁμῶς ὅτι πλησίον τῆς ὑπῆρχεν αἰωνόδιος δρυς ἀπέταντι μεγάλης πλιᾶς ἐλιάς, και ὅτι «κατὰ τὸ βαθύ πρόγιωμα» καθ' ὄλον τὸ Σεπτέμβριον ἡ σκιά τῆς δρυὸς ἐκάλυπτε τὴν δεξαμενή. Εἰνοεῖται ὅτι πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ τόπου ὅπου ἔκειτο ἡ δεξαμενὴ, ἡ φυλάττουσα τόσον πλοῦτον, κάτεδλήθη ἀπὸ πολλοὺς κάθε προσπάθεια κατ' ἐπανάληψιν, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς μέχρι σήμερον. Πιστεύεται ὅτι αἱ ρίζαι τῆς δρυὸς ἀνευρέθησαν πού εἰς βάθος δύο μέτρων. Τοῦτο δὲ διότι ἀπεκαλύφθη ἐκεῖ πλησίον πετραύλακον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὑποτίθεται ὅτι ἐφέρετο εἰς τὴν δεξαμενὴν τὸ νερόν. Εἰς τὴν περιοχὴν ὅπου ἔκειντο, ὡς ὑποτίθεται, ὁ Τρουλλινὸς και Μάραθος, λέγεται ὅτι κατὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των εὕρισκουν οἱ χωρικοὶ κάποτε διάφορα ἀντικείμενα, μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξίν συνοικισμοῦ εὐποροῦντος και προηγμένου εἰς πολιτισμόν.

## ΝΑΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΡΑΘΑΣ

### Ναὸς Παναγίας τοῦ Μουτουλλᾶ.

Ἐπὶ τῆς πλαγίᾳς ἐνὸς μεγάλου γηλόφου, πού ἦτο ἄλλοτε πυκνῶς πευκόφυτος, κειμένου δεξιὰ τοῦ δρόμου πού φέρει εἰς τὸν Πεδουλαῖ, ὑφύεται ὁ ἱστορικὸς ναὸς τῆς Παναγίας τοῦ Μουτουλλᾶ. Ὑπάρχων οὗτος ἐν ἀπὸ τὰ ωραιότερα πρὸ ἡμῶν και σχετικῶς καλῶς διατηρούμενα φραγκοβυζαντινὰ μνημεῖα, εἶναι ὁ ἀρχαιότερος τῶν τοιούτων εἰς καθαρῶς βόρειον τύπον, με ξυλίνην στέγην ὑπερβολικῶς ἐπικλινῆ ὥστε νὰ κατλήγῃ εἰς ὀξεῖαν γωνίαν. Αἱ διαστάσεις τοῦ κυρίως ναοῦ εἶναι 5 μ.  $\times$  3,4), ἀλλ' ὑπολογιζόμενα μετ' ἐκείνων τοῦ νάρθηκος πρὸς δυσμὰς, και τοῦ γυναικωνίτου πρὸς βορρᾶν, προσηρμοσμένου εἰς τὸν ναόν, κατ' ἐπικρατοῦσαν τοὺς χρόνους τούτους συνήθειαν, αὐξάνουσι τὰς διαστάσεις του μέχρι 9.20 μ.  $\times$  5.40. Καὶ τὸ μὲν συνολικὸν ὕψος τῆς στέγης εἶναι 5 μ. 50 τῆς τοιχοδομῆς ὁμῶς μόνον 3 μ. Ὁ ναὸς αὐτὸς, δημιουργημὰ τοῦ ΙΓ'. αἰῶνος, ὑπέστη ἀγνωστοῦ πότε μετατροπᾶς, αἱ ὁποῖαι ἔβλαψαν σημαντικῶς τὰς θαυμασίας τοιχογραφίας του. Συνήθως ἡ στέγη τῶν ναῶν εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη εἶναι ψαλλιδωτὴ διὰ τὴν πίπτουσαν χιόνιν. Εἰς τὸν Μουτουλλᾶν δὲν πίπτει παρὰ σπανίως χιὼν ὥστε νὰ ἀποβῇ ἀφορμὴ καταρρίψεως τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ διὰ νὰ γένηται μᾶλλον ἐπικλινῆς ἡ στέγη. Ὅτι δ' οὗτοι ἐγένοντο χαμηλότεροι ὑστέρως θεβαιούται και ἀπὸ τὰς γύρωθεν και ὑψηλότερον κειμένας τοιχογραφίας πού εἶναι ἀκρωτηριασμένα, ἑτέρα εὐλάβη ἐσημειώθη εἰς τὸν ναόν εἰς ἔτι μεταγενεστέρους χρόνους διὰ τῆς κατασκευῆς ἑτέρας εἰσοδοῦ εἰς τὸν βόρειον αὐτοῦ τοῖχον. Ὁ ναὸς δηλαδὴ ἀρχικῶς ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν, εἰς δὲ ἐκκλησιαζόντο οἱ ἄρρενες, και ἀπὸ τὸν κλειστὸν νάρθηκα ἐπικοινωνοῦντα πρὸς βορρᾶν με τὸν ἰδιαιτέρον, ὡς ἡ τότε συνήθεια, γυναικωνίτην. Κοινὴ εἰσοδος ὑπῆρχεν ἡ πρὸς δυσμὰς θύρα. Βραδύτερον ὁμῶς προσετέθη και δευτέρα εἰς τὸν πρὸς βορρᾶν τοῖχον, με συνέπειαν τὴν καταστροφὴν τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀξιολόγων τοιχογραφιῶν.

Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου οὐδεμίαν κάμνουσιν μνηεῖαν οἱ κώδικες Α και Β τῆς Μητροπόλεως Κερηνείας εἰς ἣν ὑπάγεται Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι οὗτος ἦτο ἴδρυμα θεραπευτοῦ μᾶλλον τὴν ἐυλάβειαν ἰδιώτου, τοῦ χωρίου ἔχοντος ἄλλον κοινοτικὸν ναόν.



Ἐξ ὄψεως δὲ ὁ ναὸς ἀπεικονίζεται εἰς γενναίως ὄψιν τοῦ νεαροῦ Ἰωάννου τοῦ Μουτούλλα καὶ τοῦ Χριστοφόρου τοῦ Ὀμότου, τοῦ πρώτου δαπανήσαντος διὰ τὴν ἀνάγεσιν τοῦ ναοῦ, τοῦ δευτέρου δὲ διὰ τὴν τοιχογράφησιν του. Ἄν δ' εἰς τοῦτο κρίνωμεν καλῶς, ἡ τοιχογράφησις του ἐγένετο εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπαπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς. Κρίνομεν δ' οὕτω διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ καὶ εἰς τὸν περὶ τὴν Πρόθεσιν ὄψιν τοῖχον ἀπεικονίζεται διπλοῦς στυλοῦς μετὰ γραμμάτων ἐντὸς τῶν σκελῶν του :

IC	XC	Ἰησοῦς Χριστός
UC	ΘY	υἱὸς Θεοῦ
NI	KA	Νι Κα
Φ	X	Φῶς Χριστοῦ
Φ	Π	Φαίνει Πᾶσι
EE	EE	

Ἄνωθεν τοῦ σταυροῦ τούτου ὑπάρχει ἡ ἑτέρα ἐκ τῶν ὀδοῶν ἐνδιαφερόσων ἐπιγραφῶν, ἐκ τῆς ὁποίας πληροφοροῦμεθα τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ φιλοθρήσκου, πλουσίου δ' ἡγετοῦ καὶ εὐσέβειαν Ἰωάννου τοῦ Μουτούλλα, τοῦ καταβαλόντος τὴν διὰ τὴν ἀνάγεσιν τοῦ ναοῦ ἀπαιτηθεῖσαν δαπάνην. Ἡ ἐπιγραφή ὅμως αὕτη δὲν εἶναι πλήρης. Ἐλλείπει ἡ ἀρχὴ αὐτῆς, διότι κατὰ τὴν γενομένην καταρριφθὴν τμήματι τῶν τοίχων, ἵνα ἀποθῆ μάλλον ἐπικλινῆς ἢ στέγῃ, ἐδλάθη ἡ τοιχογραφία τοῦ ναοῦ. Ἐχει δ' οὕτως ἡ ἐπιγραφή ὡς σώζεται καθ' ὅσον χρόνον ἀντεγράψαμεν αὐτήν.

... ὁ ἁγιὸς ναὸς  
τῆς Θεοτοκίας ἡμῶν Μαρίας διὰ  
συνδόξης καὶ πολλοῦ πό  
θου Ἰωάννου τοῦ Μουτούλλα καὶ  
τῆς συμβίου αὐτοῦ Ἰρίνης  
μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ σωτηρίου ἔτους => ψπτη (1)

Οἱ ἱδρυταὶ οὗτοι τοῦ ναοῦ ἀπεικονίζονται κατωτέρω δεξιόθεν μὲν τοῦ θεωμένου νεαροῦ τις, ὁ Ἰωάννης τοῦ Μουτούλλα, ἀντιμέτωπος δὲ τούτου ἡ σύζυγός του Εἰρήνη, εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν μετὰ ὡραίας ἐνδυμάσεως καὶ λευκῆς ται-

(1) 6788—5508=1280. Συνεπῶς ὁ ναὸς οὗτος εἶναι παλαιότερος τοῦ ἀρχαγγέλου ἐν Πεδουλά κατὰ 195 ἔτη.

νίας ἀντὶ καλύμματος περὶ τὴν κεφαλὴν, κατερχομένης ὀπισθεν καὶ περιβαλλούσης τὸν λαιμὸν αὐτῆς. Κρατοῦσι δὲ ἀμφότεροι τετραγώνον τι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπεικονίσιν τοῦ ναοῦ, μετὰ τὴν διαφωτιστικὴν ἀφιέρωσιν εἰς τὸ ἄκρον :

+ Δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Ἰωάννου τοῦ Μουτούλλα τοῦ κτήτορος καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ Ἰρίνης».

Εἶναι φανερόν ἐκ τούτου ὅτι ὁ ναὸς ἀνηγέρθη δαπάνῃ τοῦ Ἰωάννου. Συμμετέσχεν ὅμως οὗτος καὶ εἰς τὴν δαπάνην τῆς τοιχογράφησώς του ; Δὲν ὑποθέτομεν φρονούντες ὅτι διὰ ταύτην ἐδαπάνησε μάλλον ὁ Χριστόφορος Ὀμότης. Διότι εἰς τὸ παρά τὸ εἰκονοστάσιον κάτω μέρος τοῦ νοτίου τοίχου ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναγράφεται ἡ διαφωτιστικὴ ὡς πρὸς τοῦτο ἐπιγραφή :

« + Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Χριστοφόρου Ὀμότου καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ Μαρίας».

Ἡ ἀνάγνωσις ταύτης γεννᾷ τὴν ἀπορίαν ἂν ὁ μνημονεύμενος Χριστόφορος κατέβαλε τὴν διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου δαπάνην μόνον ἢ καὶ τῆς ὅλης τοιχογραφίας. Καίτοι δὲν μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς νομίζομεν ὅτι ὁ Χριστόφορος Ὀμότης κατέβαλε τὴν δαπάνην τῆς ὅλης τοιχογραφίας. Ἄλλως τε ὄφειλε νὰ εἶναι σύγχρονος Ἰωάννου τοῦ Μουτούλλα τοῦ δαπανήσαντος διὰ τὴν ἀνάγεσιν τοῦ ναοῦ, καὶ νὰ εἶχε τὴν ἀδειάν του νὰ ἀπεικονίσῃ τὸν ἅγ. Χριστόφορον καὶ νὰ ἐπιγράψῃ τὴν ὄψιν του. Διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι ἱδρυτῆς μὲν ἐγένετο ὁ Ἰωάννης, κοσμητῆς δὲ τοῦ ναοῦ ὁ Χριστόφορος, σύγχρονοι ὄντες, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ζεύγους Μουτούλλα καὶ τῆς δι' αὐτοὺς ἐπιγραφῆς. Διότι ἂν ἤθελε νὰ προσφέρῃ εἰκόνα τοῦ ἑμωνύμου τοῦ ἁγίου θὰ ἐδώρει φορητὴν τοιαύτην ὡς συνήθως γίνεται. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ὀμότης κατήγετο ἀπὸ τὸ Ὀμόδος, ὅπως ὁ Ἰωάννης τοῦ Μουτούλλα ἐκ τοῦ ἑμωνύμου χωρίου.

Ἐν καλῇ, γενικώτερον, καταστάσει διατηρούμεναι αἱ τοιχογραφίαι καλύπτουσιν ὅλας τὰς πλευράς τοῦ ναοῦ ἔσω, ἔξω δὲ τὰς πρὸς Δ καὶ Β τοιαύτας. Ἐκτυλισσόμεναι εἰς δύο, κατὰ ὕψος, σειράς, εἶναι μοναδικῆς τέχνης, ὅπως καὶ αἱ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν Πεδουλά, δείγμα δὲ καλῆς κυπριακῆς ἀγιογραφίας,



αυστηρῶς ἀκολουθούσης τὴν βυζαντινὴν ἀνατολικὴν παράδοσιν. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ ἐσωτερικῶς περικτυπῶσι (N) τὴν Γέννησιν, τὴν Ἰππακινήν, ἀτέχνως ὁραδύτερον ἐπιδιορθωθεῖσαν καὶ ἀποδαλοῦσαν τὴν ἀξίαν τῆς, (Δ) τὴν τοῦ Λαζάρου ἔγερσιν, τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα εἰσοδὸν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, τὴν Σκύρωσιν, (B) τὴν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐμφάνισιν, τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου καὶ ἄλλη τινὰ τελείως καλυφθεῖσαν δι' ἀνεπιτέλετον. Εἰς τὴν κάτω σειρὰν ἀπεικονίζονται διάφοροι ἅγιοι, μετὰ τῶν ὁσίων καὶ ἁγίος Χριστόφορος μετ' ἐνδιεφέρουσαν ἐπιγραφήν τοῦ Ὁσίου. Εἰς τὴν κόγχην τοῦ ναοῦ, ὡς πλατυτέρα, ἀπεικονίζεται ἡ Θεοτόκος μετ' ἁγγέλων καὶ ἁγίων, ὡς μετὰ τὸ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τοῦ ὁποῦο κἀμνεὶ αἰσθητῶν τὸ θαυμάσιον μονόγραμμα (I X I C = I. Χρστς). Τοιχογραφίαι τινὲς, ἐξ ἀμελείας καὶ ἄλ-

ως πως ἐβλάβησαν, ὅπως καὶ αἱ κατὰ τὸν ὄρειον τοίχον διὰ τῆς κατασκευῆς νέας εἰσοδοῦ. Αἱ πρὸς B καὶ Δ. ἐξωτερικαὶ πλευραὶ, αἱ μετὰ παραλλήλων τοιούτων ἀποτελοῦσαι τὸν νάρθηκα καὶ τὸν γυναικωνίτην, ἔχουσι καλυφθῆ ἐπίσης διὰ τοιχογραφιῶν. Ἐκτερωθεν τῆς εἰσοδοῦ ἐπὶ τοῦ πρὸς Δ τοίχου εἰς μέγα σχῆμα εἰκονίζεται ὁ Ἰ. Χριστὸς καλῶς διατηρούμενος, καὶ ἡ Θεοτόκος, σοβαρῶς φθαρθεῖσα, ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς B τοίχου πρὸς μὲν τὸ ἀνατολικὸν τοῦ ἅκρον ἀπεικονίζεται χορὸς δικαίων, πρὸς δὲ τὸ δυτικὸν χορὸς ἀμαρτωλῶν μετὰ δαιμόνων, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, ὑπῆρχεν ὁ Δίκαιος Κριτῆς, ὡς γίνεται κατὰ δὴλον ἀπὸ τῶ ἀθικτοῦ ἐπιπομεῖναν τμήμα τῆς τοιχογραφίας ὑπερθεῖν τῆς εἰσοδοῦ. Διότι, εἰς ὑστέρους χρόνους, ἐκρίθη φαίνεται ἀναγκάσει καὶ ἕτερα εἰσοδός, γενομένη ἐνταῦθα εἰς θάρος τῶν θαυμασίων τοιχογραφιῶν. Τὸ μόνον παρήγορον ἀντιστάθμισμα τῆς ζημίας τῆς τέχνης ἀποτελεῖ τὸ θαυμάσιον ἀληθῶς, κάλλιστα δὲ διατηρούμενον θυρόφυλλον, δεῖγμα ἕξοχον ξυλογλύπτου βυζαντινῆς τέχνης, ἀνώτερον κατὰ πολὺ ἐκείνου ποῦ χρησιμοποιεῖται ὡς θυρὴ εἰς τὸ διαχωρίζον τὴν ἀποθήκην ἀπὸ τὸν γυναικωνίτην τοῦ ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Λαμπροστοῦ εἰς τὸν Καλαπαναγιότην. Ἄλλοτερον ἐνδιαφέρον ξυλόγλυπτον εἶναι καὶ τὸ πλαίσιον διὰ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου.

Ἐκ τῶν φορητῶν εἰκόνων ἐνδιαφέρουσι διὰ τὴν τέχνην τῶν ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ὄμοια ἱερέως τινός, ἴσως τοῦ ναοῦ τοῦτου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναγινώσκωμεν :

«† Δέησις Μιχαὴλ ἱερέως καὶ τῶν τέκνων. αωιε»,

Καλῆς τέχνης εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας, ἡ Βασίλισσα ἡ Ἐλεοῦσα, εἰς τὸ μέσον τοῦ πλαισίου τῆς ὁποίας ἀναγράφεται ἐκατέρωθεν μὲν :

«Χαίρε κεχαριτωμένη» «Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ»,  
κάτωθεν δέ :

«Αχ. Χεῖρ Π... ἱερέως ΝΘ» (α)

### Πεδοουλάς.

Ἡ Πεδουλάς, ἕνα ἀπὸ τὰ πολυσύχναστα ἐξοχικὰ κέντρα τῆς Κύπρου, ἔχει τέσσαρας ἐκκλησίας, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως μόνον αἱ δύο κινουσι τὸ ἐνδιαφέρον, ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ κατὰ πολὺ ἀρχαιότερα καὶ ἡ τοῦ Σταυροῦ πλουσία εἰς ἱστορικά κειμήλια(1). Ἄμφότεροι οἱ ναοὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ κέντρον τοῦ πλαισίου χωρίου καὶ εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν.

#### 1. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ.

Εἶναι μικρὸς ναὸς σκοτεινός, μονόχωρος, δρομικὸς μετ' ἀπλήν λιθοδομήν καὶ στέγην σανιδόφρακτον ψαλλιδωτήν. Αἱ διαστάσεις τοῦ κυρίως ναοῦ εἶναι 6 μ × 3. 30 μετὰ τοῦ νάρθηκος δὲ καὶ τοῦ γυναικωνίτου πρὸς νότον 10.30 × 5.80. Ἐκτισμένος εἰς μίαν πολὺ μικρὰν πλατείαν καὶ περιστοιχιζόμενος ἀπὸ κατοικίας εἶναι ἕνας ἐκ τῶν ἐνδιαφερόντων φραγχοβυζαντινῆς τέχνης ναῶν ἐκ τῶν ἀφθονούντων τοιούτων ἀνά τὴν Μαραθάσιν. Παραλλήλως πρὸς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ ναοῦ ἀνεγείρεται καὶ ἄλλος, εἰς τρόπον ὥστε οἱ δύο τοῖχοι νὰ ἀποτελοῦσιν δεῦτερον κλειστὸν χωρὸν, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Σταυροῦ εἰς Παλιόμηλον καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, τοῦλάχιστον εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τμήμα τῆς Μαραθάσας. Μετ' τὸν γυναικωνίτην τοῦτον συγκοινωνεῖ ἀνευ διαχωρίσματος ὁ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος νάρθηξ τοῦ ναοῦ. Ὁ κυρίως ναὸς ἔχει τρεῖς εἰσοδοὺς. Ἐκ τούτων ἡ πρὸς N. καὶ ἡ πρὸς Δ. συγκοινωνουσι τὴν ἐκκλησίαν μετ' τὸν γυναικωνίτην καὶ τὸν νάρθηκα. Ἡ πρὸς B εἶναι ἡ κυρία καὶ ἀρχικῶς ἡ μόνη τοῦ ναοῦ εἰσοδος. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ γυναικωνίτου μικρὰ θύρα ἐπέτρεπε εἰς τοῦτον τὴν εἰσοδὸν τῶν γυναικῶν.

Ἡ εἰσοδος τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ φέρεται ὡς ἀνεγερθεῖς

α) ΑΧΝΘ=1659.



κατά τὸ ἔτος 1434. Εἰς τὸ ὑπέρθυρον ὁμοῦς τῆς πρὸς Ἐσραῶν ἀρχιεπὶς τοῦ ναοῦ εἰσόδου καὶ ἐπὶ ἀπεικονίσεως τῆς προσφοράς τοῦ ναοῦ τοῦ ἀρχαγγέλου εἰς Ἰσον καὶ αἱ ἄλλαι παραστάσεις μέγεθος ὑπάρχει ἐπιγραφὴ διαπιστοῦσα τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ καὶ μνημονεύουσα τὴν τοιχογραφίαν αὐτοῦ δι' ἐξόδου καὶ μόχθου τοῦ εὐσεβοῦς ἱερέως, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐσθιαίου χωρίου. Ἰσως δὲ καὶ ἱερέως ναοῦ τινος τοῦ Πεδουλά, Βασιλείου τῶν Χαμάδων(2) κατὰ τὸ ἀπὸ Ἄδαμ 6983 ἔτος, ἦτοι τὸ 1475(3).

Ὁλόκληρος ὁ ναὸς καλύπτεται, κατ' ἀπομίμησιν προφανῶς τοῦ ἐν Μουτουλλά τοιοῦτου τῆς Παναγίας, ἀπὸ τοιχογραφίας ἐνατικῆς περιόδου πολὺ καλῆς τέχνης εἰς γραμμὰς καὶ χρῶμα κάλλιστα δὲ διατηρουμένας, αἵτινες ἀπεικονίζουν θέματα ἐκ τοῦ βίου τῆς θεομήτορος, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Θεανθρώπου, ἦτοι, εἰς τὴν ἄνω σειρὰν, τὴν Γέννησιν τῆς Θεοτόκου πρὸς νότον, τὰ Εἰσαῖα, τὸν Εὐαγγελισμόν, τὰ Χριστούγεννα, τὴν Περιτομήν, (Δ) τὴν Βάπτισιν, τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα εἰσοδόν, τὴν σύλληψιν τοῦ Χριστοῦ, (B) τὴν Ἀποκαθίλωσιν, τὴν Ἀνάστασιν, τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, καὶ ἄνωθεν τῆς πρὸς Β θύρας, ἀπεικονίζουσιν τῆς προσφοράς τοῦ Βασιλείου Χαμάδων. Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος, εἰκονίζεται εἰς τὸν πρὸς Β τοῖχον καὶ παρὰ τὸ εἰκονοστάσιον, εἰς τὸν νότιον δὲ τοῖχον, ὁ ἅγιος Γεώργιος καὶ γύρωθεν πάλιν εἰς τὴν κάτω σειρὰν διάφοροι ἅγιοι, ἐν οἷς ἡ ἁγία Κυριακὴ, θαυμασίας τέχνης, καὶ ἐν τῷ σώματι αὐτῆς, ἐν μικροτέρῳ δὲ σχήματι, εἰκονίζονται αἱ ἡμέραι τῆς ἐβδομάδος ὡς ἅγιοι, ἦτοι ἁγία Δευτέρα κλπ. Εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἀπεικονίζεται ἡ Θεοτόκος ὡς παντάνασσα καὶ διάφοροι ἅγιοι. Ἐν τῷ τοῦ κοιλώματος τῆς Προθέσεως ὑπάρχει ὁ σταυρὸς  $\frac{IC|XC}{NI|KA}$  καὶ κάτωθεν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἕτερος  $\frac{ICN}{KXC}$ .

Τὸ εἰκονοστάσιον περιθῆει ἄνωθεν πλατεία ταινία ξυλινὴ ἐπὶ τῆς ὀπίσθας ἀπεικονίζεται ὁ δικέφαλος ἀετὸς καὶ ἓνας θυρεὸς περιλαμβάνων λέοντα εἰς τὰς τρεῖς γωνίας, ἐπὶ γραμμῶν μελανῶν καὶ λευκῶν (3 καὶ 4 ἢ μία, καὶ 4 μὲ 5 ἢ ἄλλη), ἡ δὲ τετάρτη γωνία ἔχει τὸν ἱεροσολυμητικὸν σταυρὸν. Τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ ναοῦ ἀπλοῦς ἔχει ἤδη πολλαχῶς φθορὰν ἐκ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου. Ἐκ τῶν εἰκόνων τοῦ καλῆς τέχνης ἐνδιαφέρουσιν ἡ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἡ τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας ἀριστεροκρατοῦσης καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Αἱ παλαιότεραι, αἱ καὶ μάλ-

λον ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὴν τεχνὴν των, περιουελέγησαν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σιωτηρίου διελθόντος καὶ ἐκ Πεδουλά κατὰ τὴν ἀγὰ τὴν Κύπρον περιοδίαν τοῦ πρὸς μελέτην τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων ναῶν τῆς Κύπρου καὶ κατετέθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σταυροῦ τοῦ ἰδίου χωρίου. Εἰς τὸν ναὸν διατῶζεται ἐπίσης ξύλινος τρίπους κηροστάτης, ἐγγχρωμος ἄλλοτε.

Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ ἐνδιαφέρει ἡ ὑπερθεὶς τοῦ ὑπέρθυρου τῆς ἐσθιαίου εἰσόδου ἀπεικονίσις τῆς προσφοράς τοῦ ναοῦ, πρὸς τὸν διὰ τὰς παρεχομένης πληροφορίας ὅσον καὶ διὰ τὸν πόνον ποὺ προσέδωσεν ὁ ζωγράφος εἰς τὸ γεγονός τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πόθου τῶν δωρητῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περιβολὴν ἐκείνου τοῦτων, παρέχουσιν ἰδέαν τῆς ἐνδυμασίας τῶν χρόνων ἐκείνων. Πρὸς τὰ δεξιὰ δηλαδὴ εἰκόνας τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ κάτωθεν αὐτῆς ἀπεικονίζεται σεβίζων ὁ δαπανήσας διὰ τὴν ἀνεγερσιν καὶ τὴν τοιχογραφίαν τοῦ ναοῦ ἱερεὺς Βασίλειος τῶν Χαμάδων. Ὁ κτίτωρ οὗτος τοῦ ναοῦ φέρεται περιβεβλημένος τὰ ἱερατικὰ του ἐνδύματα, λαυκὸν φελώνιον, γονυκλινῆς δὲ καὶ κρατῶν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τοῦ μικροῦ ὠραίου ὁμοίωμα τοῦ ἀναγεφθέντος ναοῦ δαπάνῃ καὶ μόχθῳ αὐτοῦ, τείνει ἐν προσφορᾷ πρὸς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ. Ὅπισθεν τοῦ εὐσεβοῦς τούτου ἱερέως ἀπεικονίζονται, ἰσάμενοι εὐλαδῶς εἰς σχετικὴν ἀπόστασιν καὶ κατὰ τῆξιν ἡλικίας, πεπλοφοροῦσαι ἡ σύζυγος αὐτοῦ, φέρουσα χλαμύδα μὲ κεντήματα ἀνθέων μαῦρα καὶ κίτρινα, καὶ ἔτι περαιτέρω αὐτῆς τὰ δύο καλὰ των θυγάτρια, ἀμρότερα μὲ λευκὴν χλαμύδα μὲ θαυμάσιον κέντημα εἰς τὸ κάτω αὐτῆς ἄκρον, πλατύτερον καὶ πλουσιώτερον ἢ πρωτότοκος, ῥόδιον δὲ μᾶλλον παρὰ καρπασίτικον, εἰς γραμμὰς διαφόρων χρωμάτων, ἐπικρατοῦντος τοῦ ἐρυθροῦ. Εἰς τὸ ἄνω τμήμα τῆς ἐνδιαφερούσης αὐτῆς εἰκόνας ἔχει ἀναγραφή :

«Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους σου τρέμειν πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοῦντας σοι πυρὸς ος φλόγα τοῦ σοῦ ταξιάρχου Μιχαήλ πρεσβείας φώτισον τὰς ψυχὰς σοὶ προσερχομένων Βασιλείου κτίτορος τοῦ ἱερέως σὺν συζύγῳ τε καὶ καλαῖς θυγατράσιν καὶ δώρισαι αὐτοῖς ἁμαρτιῶν συγνώμην».

Δυστυχῶς δὲν ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς συζύγου καὶ τῶν θυγατέρων του. Φαίνεται δὲ ὁ ἱερεὺς οὗτος, ἢ τοῦλάχιστον ὁ ζωγράφος, ἐγγράμματος σχετικῶς μὲ τὴν ἐποχὴν διὰ τὴν χρῆσιν καλῆς γλώσσης καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀνορθογραφιῶν. Ἀμέσως κά-



τωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης· καὶ μικρὸν ἀνωθεν τοῦ ὑπερθύρου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή, ἐκ τῆς ὁποίας πληροφροῦμεθα τὸν χρόνον τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ καθὼς καὶ τῆς τοιχογραφίας αὐτοῦ. Ἡ ἐπιγραφή ἦτις εἰς τὰς δύο τελευταίας αὐτῆς γραμμὰς εἶχε πού φθαρῆ ἄλλογον, ὅταν ἐπεξεκέρθημεν αὐτὸν τὸν πρῶτον διότι θραδύτερον δύο γραμμὰι ἐκκλύφθησαν δι' ἀβέεστου, ἔχει ὡς ἀκολούθως :

«Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἀνοικοδομήθη ὁ πάνσεπτος καὶ καὶ θεῖος ναὸς τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ διὰ ἐξόδου καὶ πολλοῦ κόπου τοῦ τιμιωτάτου ἱερέως κυρίου Βασιλείου τῶν Χαμαδῶν, εἰκονογραφηθῆ δὲ ἐν ἔτεσιν Ἀδάμ Τ·) ΠΓ (6983—5508=1475).

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἀλλ' ἀμελέστερον εἰκονογραφημένη ἀπὸ τὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Σταυροῦ εἰς τὸ χωρίον Παλιόμυλος. Εἰς τὸν ναὸν σώζεται τρίπους ξύλινος κηροστάτης, ἐγχρωμος παλαιότερον.

## 2. Ναὸς τοῦ Σταυροῦ.

Ὁ κυρίως ναὸς τοῦ Πεδουλά εἶναι ὁ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εὐρύς, τρίχωρος, ἀνεγειρόμενος ἐπὶ τῶν θεμελίων παλαιότερου τοιοῦτου. Τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ ναοῦ εἶνε ἐπίσης νεώτερον κατασκευάσμα. Ἐκ τῶν ἔργων τέχνης τοῦ ναοῦ, εἰκόνας, βιβλίων κ.λ.π. ἐνδιαφέρουσι τὰ ἀκόλουθα. Ὁ Σταυρὸς, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου τιμάται ὁ ναὸς εἶνε ὕψους ἐνὸς μέτρου. Χρυσοποίκιλος καὶ καλῆς τέχνης ἔχει ἀπεικονίσεις ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐπιγραφῆς ἐνδιαφερούσης. Τὸ δισκοπότηρον τοῦ ναοῦ, ρωσικῆς κατασκευῆς ὡς μαρτυροῦσιν αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφαί, εἶνε δωρεὰ τοῦ βατοπεδινοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰωαννικίου, χρονολογούμενον ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος, ὅπως πληροφοροῦμεθα ἀπὸ ἐπιγραφῆν ἢ ὁποία περιθέει ὀπισθεν τὸ δισκάριον.

«Ἀφιέρωμα Ἰωαννικίου ἀρχιμανδρίτου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ τιμίου Σταυροῦ εἰς τὸ χωρίον τῆς κώμης Πεδουλά εἰς μνημόσυνον τῶν γονέων αὐτοῦ 1847».

Μεταξὺ τῶν χειμηλίων τοῦ ναοῦ φυλάττεται εἰς τὸ σκευοφυλάκειον ἀξιόλογος καὶ καλῶς διατηρουμένη «Ἀναφορὰ» χρυσοκέντητος, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἰκονίζεται ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἔχει κεντηθῆ ἢ ἐπιγραφῆ : «Ἡ Μεταμόρφωσις».

Ἐκ τῶν εἰς χρῆσιν τοῦ ναοῦ ὑπαρχόντων τριῶν εὐαγγελίων, τὸ ἐν, χειρόγραφον, εἶνε πολῦτιμον καὶ ὤφειλε νὰ εἶχεν ἤδη περισυλλεγῆ καὶ διχφυλαχθῆ ἀσφαλῶς.

1) Τὸ ἐν τῶν εὐαγγελίων, ἐκδόσεως τοῦ 1860, εἶνε δωρεὰ τοῦ αὐτοῦ Βατοπεδινοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰωαννικίου τοῦ δωρησαντος τὸ δισκοπότηρον τοῦ ναοῦ, ὅπως δεικνύει καὶ ἡ ἀφιέρωσις, ἢ ὁποία ὁμοτρόπως ἔχει χαραχθῆ ἐπὶ τῆς ἀνω ἀκμῆς τοῦ σταχώματος τοῦ εὐαγγελίου.

«Ἀφιέρωμα ἀρχιμανδρίτου Ἰωαννικίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τὴν ἐν τῷ Πεδουλά χωρίῳ τῆς Κύπρου 1863».

2) Εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς ἐπιχύσου παραστάσεως, τῆς ἐπικοσμοῦσης τὸ στάχωμα τοῦ δευτέρου εὐαγγελίου, ἐχαραχθῆ ἡ ἀφιέρωσις :

«Κτήμα Ἰωαννικίου Ἱερομονάχου ἀφο» (1778). «Θεῖον καὶ ἱερὸν—εὐαγγέλιον—ἀφιερῶθῆ μὲν τῷ ποτὲ—Μακαριωτάτῳ καὶ Σοφωτάτῳ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων—Κυρίῳ Κυρίῳ Χρυσάνθῳ—οὐτινος προτροπῇ ἐπανορθώ—θησαν καὶ τὰ—ἐνταῦθα λε κανόνια μετατυπωθῆν—δὲ ἐπιστάσια καὶ ἐπιμελεία τοῦ ἱεροδιακόνου,—Συριδῶνος Παπαδοπούλου—αφσοστ. Ἐνετίησιν 1776. Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων—Con Licenza de' Superiori—Τιμηταί ἐστὲ τοῦ Χριστοῦ».

Εἰς τὴν ὡαν δὲ τοῦ φύλλου τούτου καὶ χειρογράφως :

«1826 Ἰουνίου 13 Ἐγὼ ὁ παπᾶ Μιχαὴλ ἐχάρισα τὸν τόπον ὁποῦ ἀγόρασα παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Προδρόμου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ τιμίου Σταυροῦ διὰ ναμνημονεύομε ἡλίας παρὸν μάρτυς. Χριστόδουλος παρὸν μάρτυς. Χρῆστος παρὸν μάρτυς».

Εἰς τὸ ὀπισθεν τοῦ αὐτοῦ φύλλου ἀναγράφεται ἡ πώλησις εἰς τὸν ναὸν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐνὸς ἀμπελῶνος ὑπὸ τῆς πρεσβυτέρας χ' Ἐλισάβετ, συζύγου τοῦ παπᾶ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἱερεὺς τοῦ ναοῦ αὐτοῦ.

«Ἐγὼ ἡ χ' Ἐλισάβετ παπᾶ Ἰωάννου ἀπὸ χωρίον Πεδουλά, ἴδια μου θελήσει καὶ ἀπαραβιάστῳ γνώμῃ πεπώληκα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιῶ Σταυροῦ τὸ ἀμπέλιον μου ὅπου ὀρίζω ὀνομαζόμενον τοῦ Τζεπαρισσιῶ (4) ἔχων τταράφια ἀπὸ τὸ ἐν μέρος τοῦ Μάρκου καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοῦ Λογίζου χ' Χριστοδούλου, καὶ ἀπὸ ἕτερον τὴν στράταν διὰ γρόσια 20, λέγω εἰκοσι καὶ ἔλαβα τὴν τιμὴν του σῶαν, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς



δὲν ὀρίζω ἐγὼ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸ ἀμπέλιον οὐδὲ σπιθαμὴν, εἶνε δὲ καὶ μάρτυρες εἰς τοῦτο οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι. 1827 Σεπτεμβρίου 15.

Ἐγὼ ὁ γράψας Μελέτιος διάκονος τοῦ μακαριωτάτου μαρτυρῶ. Κἀγὼ ὁ παπᾶ Λουκᾶς παρῶν μάρτυς, κἀγὼ ὁ Λογίζος χ' Χριστοδούλου παρῶν μάρτυς, κἀγὼ ὁ Ἰωάννης Χριστοδούλου παρῶν μάρτυς.»

Ἄλλὰ τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρων καὶ ἀξιόλογον κειμήλιον τοῦ ναοῦ εἶνε χειρόγραφον εὐαγγέλιον μικροῦ μεγέθους 0.145×0.115 ἐκ τριῶν διδύμων εἰς ἓν προσηρμοσθημένων καὶ ἠριθμημένων ὑπὸ νεωτέρας χειρός. Τὸ ἔλον εὐαγγέλιον ἀποτελεῖται ἀπὸ 250 σελίδας, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουσι γραφῆ ἐπὶ μεμβράνης καὶ διὰ πολὺ μικροτέρων χαρακτήρων ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων εὐαγγελίων αἱ σελίδες 103—222. Ἐπὶ πλεόν τὸ ἐπὶ μεμβράνης γραφὲν τμήμα τοῦ εὐαγγελίου περιέχει τὰς εἰκόνας τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν μετ' ἐπιμελείας καὶ τέχνης ἱκανῆς. Τὸ ἄλλο τμήμα τοῦ εὐαγγελίου, τὸ περιεχόμενον εἰς τὰς σελίδας 1—102 καὶ 223—250 ἔχει γραφῆ ἐπὶ καλοῦ χαρτοῦ. Ἐκ τοῦ γραφικοῦ χαρακτήρος τοῦ χειρογράφου τούτου εὐαγγελίου, ἐν τῇ συνόλῳ του διατηρουμένου εἰς καλὴν κατάστασιν, καταφαίνεται ὅτι οἱ γράψαντες ἦσαν τρεῖς διάφοροι. Μόνον ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Μακάριος Ἀλιτροῦ, εἶνε γνωστός, ὁ καὶ γράψας τὰς σελίδας 1—102 κατὰ τὸ ἔτος 1660. Τὸ ὄνομά του τὸ μανθάνομεν ἀπὸ τὸ σημεῖωμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἔχει γράψῃ εἰς τὴν 69 σελίδα :

#### Θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον.

Τὸ παρὸν ἅγιον τετραεγγέλιον ὑπάρχει τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ τῆς καλουμένης εἰς χωρίον Πεδουλά δς δ' ἀν τοῦτο ὑπονοιασθῆ κλοπῇ αἰτία συλήσειεν, ἐχέτω τῶν ζωοπαρόχων μαρτύρων, τὰς τῶν ἁγίων πατέρων ἀράς ἐξεταί καὶ καταδικασθῆ ἐν ὥρᾳ κρίσεως 1630 χειρ Μακαρίου Ἀλιτροῦ.» (βλ. Κ.Χ. τομ. Β. σελ. 152).

Τοῦ τετραεγγελίου τούτου μερικότερον αἱ σελ. 1—70 ἀναφέρονται εἰς τὰ τοῦ βίου τῶν εὐαγγελιστῶν μετὰ διαφόρων πινάκων. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων αἱ σελ. 70—120 εἶνε τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον; αἱ 120—150 τὸ κατὰ Μάρκον, αἱ 150—198 τὸ κατὰ Λουκᾶν, καὶ αἱ σελ 199—251 τὸ κατὰ Ἰωάννην, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐλλείπουσι τὰ τρία τελευταῖα φύλλα.

Τὰ σκεῦη τοῦ ναοῦ σημειοῦνται εἰς τὸν κώδικα Β. ἐν σελ. 78.

Ἐἶρον εὐαγγέλιον με σταύρωσιν καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ ἀκόσμητον. ἱερὸν ποτήριον ἀσημένον με τὰ ἀκόλουθα. καὶ στάγγενον. θυμιατὸν ἀσημένον. καὶ προύντζενον. κανδήλια ἀσημένα 4. σταυρὸν ἀσημένον. καὶ ἀγιορίτικους ἀσημένους 2. ἱερατικαῖς στολαῖς με τὰ ἀκόλουθα 3. καὶ με ζώναις ἀσημένες. ἐπιμανίκια κεντητὰ ζυγὴν 1. Ἐπιτραχήλια 5. μανουάλια 3. καὶ τῆς ἁγίας τραπέζης μικρὸν, καντηλέριν. σαγανιὰν χωματένην. καὶ πακκίρηναις 2. καὶ δίσκον. ὁ ἐπὶ θρόνου σταυρὸς κεκοσμημένος. μηναιὰ τοῦ χρόνου 8λα12. τριώδιον. πεντηκοστάριον. εὐχολόγιον. φυλλάδα τοῦ σταυροῦ. τοῦ ἁγίου Ἡρακλείδιου. τοῦ ἁγ. Χαραλάμπους. συναξαριστὴν. κυριακοδρόμιον. σεντούκια 2. γναφιά 2 ὅπου εἶναι εἰς τὸ χωρίον... (δυσανάγνωστον) τὰ γνιφιά ξμειναν... ὅπου τὰ ἔχουν με τὸ νερόν των»(5).

Εἰς τὸν κώδ. κx Α. σελ. 83 ἀπκριθμοῦνται τὰ αὐτὰ με ἓνα πολυέλειον καὶ τὴν σημείωσιν :

«τὸ κάτω αὐλάκιν περβόλιν με τὴν καρυδιάν του καὶ ὀσπῆτι. κοντὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου ἐχάρισεν ἡ Μαρία», με ὑπογραφήν «ὁ κύρ Γαβριήλ Μυλοκόπος» ἐπίτροπος».

#### ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Ὁ ναὸς αὐτὸς κατερρίφθη τὸ θέρος τοῦ 1933 καὶ ἤρξατο ἀνεγειρόμενος ἀπὸ τῶν θεμελίων του μεγαλύτερος τοιοῦτος περατωθεὶς τὸ 1935.

(2) Πόθεν τὸ ὄνομα τοῦτο ἀγνωστον. Ὑποθέτομεν ἀπὸ τὸν πλοῦτόν του, ὃν εἶχε βέβαια διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ ὑποστῆ τὴν δαπάνην τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ καὶ πρὸ παντὸς τῆς τοιχογραφίας αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τὰ πλούσια φορέματα τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του, ὅτι κατεῖχεν ἐξέχουσαν θέσιν καὶ πολὺ πιθανὸν νὰ κατήγετο ἐξ εὐγενικοῦ οἴκου. Ἐκ τῶν ποικίλων, εἰς διαφόρους ναοὺς τοῦ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τμήματος τῆς Μαραθάσας, ἀφιέρωσων καταδεικνύεται ἡ θεοσέβεια τῶν χρόνων ἐκείνων. Λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ καὶ πρὸ παντὸς οἱ τελευταῖοι ἀμιλλῶνται εἰς συμμετοχὴν ἐξόδων εἴτε καὶ εἰς τὴν δι' ἰδίας δαπάνης ἀνέγερσιν ναῶν, διακόσμησιν αὐτῶν διὰ παντὸς ἀπαραιτήτου, καὶ τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ναῶν διὰ τῆς δωρεᾶς κτημάτων καὶ ἄλλαι.

(3) Τὸ ἔτος τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ σημεῖωμα εἰς τὸ ὑπέρθυρον εἶνε τὸ 6983 ἀπὸ Ἀδάμ. Πρὸς εὐρεσιν τούτου ἀπὸ Χριστοῦ πρέπει νὰ ἀφαιρεθῆ ὁ μεταξὺ κοσμογονίας καὶ γεννή-



σεως Χριστού χρόνος, ύπολογιζόμενος διαφοροτρόπως. Αι κρατούσαι σήμεραν αντιλήψεις δέν ησαν παλαιότερον γνωσταί, διά τούτου λαμβάνομεν ύπ' όψιν τήν αδέσποτον χρονολογίαν τών Ο' ητοι 5508, έξ ης έχομεν έτος 1475 (ό ναός δηλαδή ούτος έγινε 195 έτη μετά τόν ναόν του Μουτουλλά (Βλ. «χρονολ. άκτις». Μακούλη 1910 σελ. 7).

(4) τοποθεσία έν Πεδουλά.

(5) Γναφιά ύπήρχον πολλαχού. Τοιούτο αναφέρεται εις κτήσιν και άλλων ναών, όπως της Λεμίθου κλπ. Εις Πεδουλάν όμως εύρύτερον έγένετο κατεργασία δερμάτων. Χρήσιμα διά τó γνάψιμον ησαν οι τσιλλαρκές, κόπρος όρνίθων, έξ ού οι του Πεδουλά καλούνται «τσιλλαροφάες», ένώ οι της Λεμύθου «κοτσυροσυνάχτες» διά τούτο.

### Χωρίον "Αϊς Δημήτρις.

Τό χωρίον "Αϊς Δημήτρις από τόν Παλιόμυλον δέν απέχει περισσότερο από ήμισειαν ώραν πεζοπορίαν. Όμαλή μάλιστα άμαξιτός, τελευταίως χαραχθεϊσα εις τά πλάγια του θουνού, έκτυλλίσσεται διά μέσου άμπελώνων και άφθόνων δένδρων που καθιστώσιν ευχάριστον τήν πεζοπορίαν. Τό χωρίον άποτελείται από μόλις 40 οικίας, και τούτο διότι κατά τήν παράδοσιν δέν αριθμεί παρά μόνον ένός και ήμίσεως αϊώνος ζωήν. Ό "Αϊς Δημήτρις δηλαδή δέν ήτο πρότερον παρά ένα έρημικόν «μετόχιν τ' άϊ Γιαννιού» τó όποϊον ή εις αυτό έγκατάστασις ένός νεωστί ύπανδρευθέντος ζεύγους μετέβαλεν εις χωρίον με τού χρόνου τήν παρέλευσιν, και με τήν προσπάθειαν άφ' ένός του Χατζημηχάλη, υίου του κοτζάμπαση Χατζηθεοδóτου του Φερομένου, ως οικιστού του χωρίου και της άδελφής του Χρισταλλούς, νυμφευθείσης μετά Παύλου τινός από τó Όμοδος, και μάλλον γνωστής ως Παυλίνας. Περί του χωρίου τούτου κρατεί ή έξής παράδοσις.

«Περί τας άρχάς του 10' αϊώνος(1) κάποιος Χατζηθεόδοτος, ό όποιος κατήγετο από τó γειτονικόν χωρίον Καμινάρια και ήτο πλούσιος και σημαίνων(2), ειχε συζευχθί τήν Μαρουδικίαν, κόρην δηλαδή του όνομαστού παραμειναντος Κονόμου του Τρεισελιώτη από τó χωρίον Τρεις Έλιές, πατρός τριών δεσποτάδων(3). Εις τήν Μαρουδικίαν(4) αύτην, έκτός άλλης προικοδοτήσεως που ήτο πλουσία, παρεχωρήθη από τόν άδελφόν της τόν δευπότην και άϊς Δημήτρης, ήτοι τó Μετόχιν τ' άϊ Γιαννιού.

(5) Εις τó Μετόχιν τούτο ύστερον από τόν γάμον του ήλθεν ό Χατζηθεόδοτος και έκατοίκησε διά τήν άκόλουθον άφορμήν. Τό χωρίον Τρεις Έλιές έκείτο πλησίον του δρόμου διά του όποίου έσυγκινωνούσε τó τμήμα τούτο με τήν Πάφου. Έπειδή δέ ήτο πολυσύχναστον και πλούσιον χωρίον, οι κάτοικοί του ησαν εκτεθειμένοι εις συχνάς ένοχλήσεις από τούς διαβαίνοντας σαρατζήνοους, που ήρχοντο από τήν Χώραν(6) και τήν Κερήνειαν. Τό Μετόχιν τ' άϊ Γιαννιού τουναντίον ήτο άγνωστον, ως άκατοίκητον δέ και περιόμοιον, δηλαδή απόκεντρον, ήτο άπάτηρον από τούς τούρκους. Έπομένως ως διαμονή ήσυχος και άπερίσπατος ήτο περισσότερο άσφαλής από τó χωρίον τρεις Έλιές. Εις τó Μετόχιν μάλιστα τούτο αναφέρεται ότι ύπήρχε τόση άσφάλεια ώστε κατά τó 1821, αλλά και πρότερον άκόμη, όσάκις έπρόβαλλε κίνδυνος από τούς Τούρκους, τά κορίτσια του χωρίου τρεις Έλιές έσπευδον να καταφύγωσιν και να κρυφθώσιν, εις τó Μετόχιν(7) παραμένοντα ένταύθα τόσον χρόνον, όσος άπαιτείτο μέχρις ότου διασκεδασθί κάθε άπειλή και κίνδυνος. Διά τούς λόγους αύτούς(8) έπροτίμησε να έλθη εις τó μέρος τούτο ό Χατζηθεόδοτος και να κατοικήσθ μονίμως, κτίσας τήν και σήμεραν σωζόμενην κατοικίαν του, κειμένην πλησίον του ναού, τόν όποϊον ίδρυσε βραδύτερον ως έχει σήμεραν δι' ιδιικών του έξόδων. Και ούτω ό Χατζηθεόδοτος έγινεν ό οικιστής του χωρίου αύτου. Οι άπόγονοί του κατ' άρχάς ένεκα της στενής συγγενείας των ήρχοντο εις γάμου κοινωνίαν μόνον με «ενοχωρίτες». Κατόπιν όμως όταν ό βαθμός της συγγενείας των έγινε τοιούτος ώστε να επιτρέπεται γάμος χωρίς προσφυγήν εις άλλο χωρίον, οι γάμοι έγινοντο άναμεταξύ των έφόσον σήμεραν εινε ή πέμπτη τούλάχιστον γενεά άπόγονος του Χατζηθεοδóτου.

Έπωφελούμενος ούτος τήν ισχύν τήν όποιαν ειχεν ό πενθερός του Κονόμος, άντλουμένην βέβαια από εκείνην που ειχον οι τρεις συγγενείς του άρχιερείς, έζήτησε και ήλθεν ό άπαραίτητος καθής (9) διά να έξετάσθ τόν τόπον, και διά να καθορίσθ τόν χώρον και τας διαστάσεις του ναού, τόν όποϊον ήθελε να άνεγειρή. Μετ' όλίγον ό ναός του άγίου Δημητρίου άνεγειρέτο διά δαπάνης του εύσεβοϋς Χατζηθεοδóτου.

Η περάδοσις επί πλέον αναφέρει ότι κατά τας σφαγάς του 1821 ό Χατζηθεόδοτος, ό όποιος τότε ήτο κοτζάμπασης,



ἔτυχε νὰ εὐρίσκαται εἰς Λευκοσίαν, καὶ μάλιστα ἐντὸς τοῦ Σεραγίου καὶ διὰ ἀνεκαλύφθη κρυπτόμενος κάτω ἀπὸ ἕνα τραπέζι ἀπὸ φίλον του τοῦρκον, ὁ ὁποῖος παραλαβὼν αὐτόν, καὶ ἐνδύσας μὲ φορέματα τουρκάλας, ᾠδήγησε σὺν ἐκτὸς τοῦ Σεραγίου καὶ μακρὰν τῆς Λευκοσίας. Μετὰ τινὰς ἡμέρας καὶ ὕστερον ἀπὸ πολλοὺς κόπους καὶ δυσκολίας κατῴρθωσεν ὁ Χατζηθεόδωτος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Λεύκαν, ὅπου ὁμοῦ ἠσθένησε σοβαρῶς συνεπιεὶα τοῦ φόβου καὶ τῶν συγκινήσεών του, ἀφοῦ διήλθε πατῶν ἐν Λευκοσίᾳ εἰς τὸ αἷμα τῶν σφαζομένων Χριστιανῶν (10). Τὰ τέχνα του πληροφορηθέντα τὴν περιπέτειάν του κατῆλθον εἰς Λεύκαν καὶ κατασκευάσαντα εὐρὺ καὶ στερεὸν κάθισμα, μετέφερον αὐτόν ἐπὶ τούτου εἰς τὸ χωρίον. Τὸ κάθισμα αὐτὸ πιστεύεται ὅτι εἶπε ἐκεῖνο ποῦ διασώζεται μέχρι σήμερον εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπιδεικνύεται, χρησιμοποιοῦμενον διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ τοποθέτησιν τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὴν λιτανεῖαν ποῦ τελεῖται τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του.

### Ναὸς ἁγίου Δημητρίου.

Πότε ἀνηγέρθη ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὅστις εἶνε μονόχωρος καὶ εὐρὺς, δὲν ὑπάρχει καμμία διαφωτιστικὴ μαρτυρία. Ὑποθέτομεν ὅτι θὰ ἀνηγέρθη περὶ τὸ ἔτος 1800, ἂν ὄχι ἐνωρίτερον, καὶ ἴσως ἐπὶ τῶν θεμελίων παλαιότερου ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ ἁγίου. Ἐπιγραφή χαραχθεῖσα ἐπὶ τοῦ πρὸς Β τοίχου παρὰ τὴν θύραν, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὰ ἐγκαίνια τούτου ἐτελέσθησαν πολλοὺς χρόνους ὕστερον ἀπὸ τὴν ἀνέγερσίν του, ἤτοι κατὰ τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1889 ἀπὸ τὸν Κυρηναῖος Κύριλλον. Τὸ εἰκονοστάσιον εἶνε παλαιότερων χρόνων, πολὺ πιθανὸν μάλιστα νὰ εἶνε τοῦ παλαιοῦ ναοῦ ὅστις ὑπῆρχεν ἐνταῦθα. Οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου, εἰς μικρὸν μέγεθος, εἶνε ἀνάγλυφοι καταλλήλως χρωματισμένοι. Αἱ ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἀφιερώσεις μαρτυροῦσι τὴν θεοσέβειαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ Χατζηθεοδῶτου νὰ κοσμήσῃ πρεπόντως τὸν ναόν. Ἐπὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Ι. Χριστοῦ ἀναγράφεται :

«Εἴτις οὗ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐν

εἰκόνη περιγραπτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἦτο ἀνάθεμα. Δέησις τοῦ δούλου σου Θεοδῶτου προσκυνητοῦ αἰωλα. Ἐν τῇ κώμῃ ἁγίου Δημητρίου 1831, χεῖρ δὲ ἦν Μιχαὴλ προσκυνητοῦ.»

Μετὰ μίαν διετίαν ὁ αὐτὸς ἐζωγράφισε καὶ τὴν Παναγίαν τὴν Ὁδηγήτριαν ὡς ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφῆς καταφαίνεται: «Δέησις Θεοδῶτου προσκυνητοῦ αἰωλῆ. Χεῖρ Μιχαὴλ προσκυνητοῦ εκατ<sup>ον</sup> Πρ Δπυτων» (11).

Ἐπὶ ἐπαργύρου σταυροῦ ἀναγράφεται : «τῆς ἱεράς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου 1844». Ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ἀργυροκοσμῆτου εὐαγγελίου, ἐκδόσεως τοῦ 1865, καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου τοῦ μνημείου τῆς Ἀναστάσεως ἀναγράφεται :

«ἐκκλησία ἁγίου Δημητρίου ἐπιτροπεύοντος Θεμιστοκλέους χ' Μιχαὴλ 1879». Ὁ ἐπίτροπος αὐτὸς ἦτο ἕγγονος τοῦ φερόμενου οἰκιστοῦ τοῦ χωρίου (12).

### ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Κρίνοντες καὶ ἐκ διαφόρων ἄλλων λόγων, πρὸ παντὸς ὁμοῦ ἐκ τῆς ἡλικίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου, φρονούμεν ὅτι ὁ Χατζηθεόδωτος, ὅστις ἀπέθανε τὸ 1833, δὲν ἠδύνατο νὰ νυμφευθῇ παρὰ πολλοὺς πρὸ τοῦ 1800, ὡς ἡ παράδοσις, χρόνους. Συνεπῶς καὶ ἡ ἱδρυσις τοῦ χωρίου ἐγένετο πρότερον, ἴσως περὶ τὸ 1774.

2) Ὑποθέτομεν πὼς οὕτω πῶς θὰ συμβαίη, ἀφοῦ ἐκτὸς τῶν δωρεῶν ἀνήγειρε δι' ἰδίας του δαπάνης τὸν ναόν τοῦ χωρίου, καὶ ἐνυμφεῦθη κόρην τόσοσιν σημαίνοντος προσώπου.

3) Ἡ παράδοσις κακῶς διέσωσε τὸν βαθμὸν συγγενείας τοῦ Κονόμου τοῦ Τρεισελιώτου μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Χρυσάνθου καὶ τοὺς Μητροπολίτας Πάφου καὶ Κιτίου. Βλέπε περὶ τούτου Κ. Χ. (1934) σ. 203, ὑποσημ.

4) Ἡ Μαρουδικιά τοῦ Χατζηθεοδῶτου φέρεται καὶ ὡς ἀνεψιά τῆς συζύγου τοῦ δραγομάνου Χατζηγεωργάκη, ἐνῶ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Ἡ Μαρουδικιά Χατζηγεωργάκη ἦτο κόρη τῆς Μαρίας, μητρὸς τῶν ἀρχιερέων Πάφου καὶ Κιτίου, συνεπῶς ἀνεψιά ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ τῆς Μαρουδικίας ἀδελφῆς του, συζύγου δὲ τοῦ Χατζηθεοδῶτου.



5) Ποίον νὰ εἶναι τοῦτο ; Εἰς τὸν κώδικα Β (Κερνηέας) σελ. 87 ἔνθα καταγράφονται τὰ κτήματα τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ, σημειοῦται καὶ τὸ ἑξῆς :

«Εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον μετόχι μὲ χωράφια καὶ δένδρα ὅσα εὐγῶσιν εἶναι τοῦ Μοναστηρίου». Τὸ «Μετόχι τ' αἰ Γιαννιοῦ» τοῦτο εἶναι ὁ ἅγιος Δημήτριος, ὁ εἰς τὸν κώδικα μνημονεύμενος ὡς Μετόχιν καὶ ἰδιοκτησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ λαμπαδιστοῦ, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα. Δὲν ὑποθέτομεν ὅτι ἦτο χωρίον. Ὡς Μετόχιν εἶχε καὶ ναόν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὅπως τὸ Μετόχιν τῆς ἀγίας Ρικᾶς. Τὸ Μετόχι τοῦτο, ποῦ εἶχε δωμάτια τινα, ἴσως νὰ ἡγοράσθη ἐνεργεῖα ἀρχιερέως τινὸς ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Κονόμου. Ἐπειδὴ δὲ «τὸ Μετόχιν τ' αἰ Γιαννιοῦ εἰς τὸν αἶν Δημήτηρην», ποῦ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐδόθη προῖκα εἰς τὸν Χατζηθεόδοτον, ἀναγράφεται εἰς τὸν κώδικα τοῦ 1773 ὡς ἀνήκον εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ, ἔπεται ὅτι μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο οἱ γάμοι τοῦ Χατζηθεοδότου καὶ ἡ προικοδότησίς του μὲ τὸ Μετόχιν αὐτό.

(6) Ἡ Λευκοσία, πρωτεύουσα, καὶ σήμερον ἀποκαλεῖται χῶρα.

(7) Ὡς «Μετόχιν» εἶχε δωμάτια τινα διὰ τοὺς καλλιεργουῦντας τοὺς ἀγρούς, καὶ ναῖδριον τοῦ αἰ Δημητρίου. Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς παραδόσεως ὅτι ἐνταῦθα κατέφευγον καὶ παρήμενον αἱ προσφεύγουσαι ἐνταῦθα κορασίδες, φοβούμεναι τὸν ἐκ τῶν τούρκων κίνδυνον.

(8) Φρονοῦμεν ὅτι δὲν ἦσαν αὐτοὶ καὶ μόνοι οἱ λόγοι ποὺ ἔπεισαν τὸν Χατζηθεόδοτον νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ «Μετόχιν». Τοῦτο εἶχε πολλὰ κτήματα, πρὸ παντὸς δὲ εὐφορον γῆν, ἀρκετὰ δένδρα, ἰδίως ἐλαίας, καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀφθονίαν ὑδάτων ρεόντων δι' ὄλου τοῦ ἔτους.

(9) Ἦτο ἀπαραίτητον ὁ καθὴς ἢ ἀντιπρόσωπός του νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν χῶρον καὶ μετὰ ἐξέτασιν ἐπιτόπιον νὰ ἐγκρίνη τὰς διαστάσεις, τὸ σχέδιον κλπ. τοῦ ναοῦ καὶ νὰ ἐπιτραπῇ ἢ ἀνέγερσις εἴτε ἢ ἐπιδιόρθωσις ναοῦ τινος.

(10) Εἶναι προφανές ὅτι καὶ πάλιν διέστρεψεν ἡ παράδοσις τὰ γεγονότα. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Χατζηθεόδοτος τυχαίως ἴσως, παρευρέθη εἰς Λευκοσίαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ 1821, καὶ ἐνδεχόμενον νὰ ἐβοηθήθη ὑπὸ τινος τούρκου φίλου του νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς σφαγῆς. Ἡ περιπέτειά του αὕτη διεστράφη.

(11) Ὁ Μιχαὴλ οὗτος, τοῦ ὁποῦ τοῦ ὄνομα συναντῶμεν εἰς πολλὰς εἰκόνας, ἐκ Καμιναρίων Ἰσως, φαίνεται δόκιμος ἀγιογράφος. Εἰς τὴν «Δευτέραν Παρουσίαν» ὑπογράφει : «Χεῖρ Μιχαὴλ προσκυνητοῦ καὶ ὀγδοηκονταετοῦς». (Κ. Χ. 1934 σελ. 196). Ἐνταῦθα τὸ «ἐκατόν» ὑποθέτομεν ὅτι ὑπονοεῖ τὴν ἡλικίαν του. Ἴσως νὰ ἦτο τὸ 1833 ἐννεμήκοντα ἐτῶν. Ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ φρονοῦμεν ὅτι ἀντεγράφη κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Χατζηθεοδότου ἀπὸ τὴν τοῦ Ι. Χ. τοῦ ναοῦ Καμιναρίων, γενετείρας του.

(12). Τὰς πληροφορίας περὶ ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὰς λεπτομερείας περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ χωρίου, καὶ τὴν καθόλου παράδοσιν ἔχομεν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἐκ μητρὸς ἐγγόνου τοῦ οἰκιστοῦ, τοῦ Χαραλάμπους πατρὸς Νικολάου ἡλικίας περίπου 77 ἐτῶν, ἐν καλῇ σωματικῇ καὶ διανοητικῇ καταστάσει. Κατὰ τοῦτον ὁ Χατζηθεόδοτος ἔσχεν ἐκ τοῦ πρώτου του γάμου μὲ τὴν Μαρουδικιὰν τοῦ Κονόμου, τὸν Χατζημιχαὴλ, πατέρα τοῦ ἐπιτρόπου Θεμιστοκλέους, καὶ τὴν Χρισταλλοῦν, ἡ ὁποία, δευτερότοκος, ἐπειδὴ κατὰ τὸ 1873 ἀναφέρεται ὡς ἔχουσα ἡλικίαν ἐπτὰ ἐτῶν, ἔπεται ὅτι ἐγεννήθη τὸ 1776. Ἐκ τοῦ δευτέρου δὲ γάμου τὸν Θρασύβουλον, τὴν Ἀγλαίαν καὶ τὴν Ἀννετοῦν, μητέρα τοῦ Χαραλάμπους, ἐξ οὗ ἔχομεν τὰς πληροφορίας. Καίτοι ἡ παράδοσις δὲν ἀναφέρει τὸν χρόνον τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Χατζηθεοδότου, νομίζομεν ὅτι αὕτη συνετελέσθη πολὺ πρὸ τοῦ 1870, ἂν ληθῇ ὑπ' ὄψιν ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ ἡλικία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου, καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαρία κατὰ τὴν 16 Ἀπριλίου 1872 ἡγόραζε τὴν παρὰ τὸν Σωτήρην ἐν Λάρνακι οἰκίαν, ὅπου σήμερον ἡ Ἀστικὴ Λάρνακος, διὰ νὰ εἶνε πλησίον τοῦ υἱοῦ τῆς Χρυσάνθου Μητροπολίτου Κιτίου.



## Ν. Θησεύς και ή στάσις του 1833.

Η κατωτέρω επιστολή του αρχιεπισκόπου Παναρέτου (1827—1840, πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἀπὸ Σιναίου (1830—4) ἀναφέρεται εἰς γεγονότα λίαν σοβαρὰ, διαδραματισθέντα καὶ πολλαχοῦ μὲν τῆς Κύπρου σοβαρότερον ὁμῶς εἰς Λάρνακα, ὅπου ἡ σημειωθείσα στάσις(1) τῆς ὀποίας ἠγήθη ὁ Νικόλαος Θησεύς, ὑπῆρχε λόγος νὰ λάβῃ πολὺ μεγάλας διαστάσεις καὶ νὰ ἔχῃ σοβαροτέρας ἀκόμη συνεπείας.

Τὰ πρὸς δημιουργίαν τῆς στάσεως τῆς Λάρνακος αἰτία ὡς καὶ τὰ διαδραματισθέντα, μανθάνομεν ἐν σχετικῇ λεπτομερείᾳ ἀπὸ δύο σοβαρὰ διασωζόμενα ἔγγραφα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν εἶναι ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη επιστολή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Παναρέτου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Μαρτίου 1833, τὸ ἕτερον δὲ ἡ ἔκθεσις τοῦ Bottu, προξένου τῆς Γαλλίας ἐν Κύπρῳ, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ χρονολογούμενη ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (2). Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην ἡ κυβέρνησις τῆς Κύπρου διέταξε τὴν 1ην Μαρτίου 1833 τὴν εἰσπραξίν ἐνὸς φόρου «τοῦ πικκαγέ τοῦ ἀποθανόντος Χαλῆλ ἐφένδη» κατὰ τὸν Πανάρετον (3). Τὴν 4ην Μαρτίου πολυάριθμοὶ Λαρνακεῖς προσῆλθον εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ ἠξίωσαν ἀμέσους κατὰ τοῦ φόρου τούτου παραστάσεις, ἀπειλοῦντες πυρπόλησιν αὐτῆς ἐν ἐναντία περιπτώσει. Τὸ ἴδιον ἐσημειώθη καὶ εἰς Λευκοσίαν τὴν 8ην Μαρτίου, ἀναγκασθέντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου νὰ καταφύγῃ εἰς τοῦ κυβερνήτου, ὅπου καὶ προσῆλθον τὰ πλήθη διαμαρτυρούμενα.

Εἰς τὴν ὑπαιθρον πάλιν ὁ λαὸς ἠρνεῖτο τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου καὶ ἐξεδίωκε τοὺς εἰσπράκτορας τούτου. Εἰς Λάρνακα βραδύτερον ὁμᾶς τετρακοσίων τοῦλάχιστον πολιτῶν, τούρκων καὶ ἐλλήνων, ἐπεσεκέφθη διὰ μεσολάθειαν τὰ Προξενεῖα, καὶ τριπλασιασθεῖσα κατόπιν κατεσχέωσεν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ἁ-

1) Βλέπε: Λη σ μ ο ν η μ ε ν ο ς ἀ ν τ ἄ ρ τ η ς, Σίμου Μενάρδου, Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος, 1926 σελ. 55—62., Ἀλήθεια Λεμεσοῦ 8 Ἰανουαρίου 1926 καὶ αὐτόθι 19 Μαρτίου 1926 ἀρ. 1479 (2343).— (2) Βλέπε «Κ. Χρονικά» τόμ. Ζ., 1930, σελ. 214—6, (3) Ὁ Halil Said οὗτος ἦτο κυβερνήτης τῆς Κύπρου (1831), ἀποθανὼν, ἄγνωστον ἐκ τίνος νόσου, ἐν Λευκοσίᾳ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1832.

γίου Γεωργίου τοῦ Κοῦτοῦ (11 Μαρτίου) ἐν ἀναμονῇ καθόδου πολλῶν ἄλλων χωρικῶν (3.000) καὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς μεσολαθήσεως τῶν προξένων. Τὴν ἀρχηγίαν τούτων ἀνέλαβεν ὁ Ν. Θησεύς πρὸς τὸν σκόπον τῆς ἀποτελεσματικωτέρας ἐπιδιώξεως τῆς ἐκ τοῦ φόρου ἀπαλλαγῆς καὶ τῆς ἀποφυγῆς, κατὰ τὸν Bottu, ἐπικινδύνων ἀκροτήτων. Μετ' ὀλίγον ἐδίδετο εὐνοϊκὴ ἀπάντησις εἰς τὸ αἴτημα, καὶ τὸ μείζον μέρος τῶν στασιαστῶν, περίπου 800, ποῦ εἶχον μεταβῆ εἰς Σταυροβοῦνι δι' ἀσφάλειάν των ἀπὸ αἰφνιδιασμόν, διελύθη. Κατὰ τὸν Bottu ὁ Ν. Θησεύς (4) ἐπέδαιξε διαγωγὴν ἀξίαν παντὸς ἐπαίνου, ὥστε μάλιστα νὰ κρίνεται ἡ Κύπρος ὀφειλέτις αὐτοῦ.

Πρὸς τὴν λεπτομερῆ αὐτὴν τοῦ Bottu ἔκθεσιν ἡ επιστολή τοῦ Παναρέτου, ἐκτὸς τῆς παρατηρουμένης διαφορᾶς εἰς τὰς ἡμερομηνίας, ἡ ὁποία εἶναι φαινομενικῶς τοιαύτη, ὀφειλομένη εἰς τὸ ἓτι ἕκαστος τούτων ἐχρησιμοποίησε τὸ ἕτερον τῶν ἐν χρήσει τότε ἡμερολογίων, παρουσιάζει σοβαρὰς διαφορὰς, κυρίως ὡς πρὸς τὴν στάσιν τοῦ Ν. Θησεύς.

Ἐνῷ δηλαδὴ ὁ Bottu ἀναγράφει γενικὴν καὶ αὐθόρμητον τοῦ λαοῦ στάσιν, ἠγεσίαν δὲ τοῦ Ν. Θησεύς πρὸς χαλιναγωγίαν τοῦ κινήματος καὶ ἀποφυγὴν ἀκροτήτων, ὁ ἀρχιεπίσκοπος κατηγορεῖ τούτον ὡς παρορμησάντα εἰς στάσιν καὶ στασιάζαντα. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἑτέρα τῶν περιγραφῶν ἀφίσταται, ἀπὸ σκοποῦ βεδαιώσεως, τῆς ἀληθείας ὡς πρὸς τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον πράγματι διεδραμάτισεν ὁ Ν. Θησεύς κατὰ τὴν στάσιν

4) Οὗτος, υἱὸς τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου, ἀδελφοῦ τοῦ ἔθνομάρτυρος Κυπριανοῦ, μνηστευμένος μετὰ τὴν Αἰκατερίνην Χάβα, βία γενομένην μετὰ τὰς σφαγὰς σύζυγον τοῦ Χουρσοῦτ ἀγᾶ, χριστιανοῦ ἐξισλαμισθέντος, διέφυγε τὸ 1821 εἰς Ἑυρώπην. Κατ' ἀπόφασιν τῶν «θεῖα βουλήσει διασωθέντων» (Κ. Χρονικά τ. Α', 1923 σελ. 321) ἐψηφίσθη «Ἐπίτροπος τῆς Κύπρου, μετ' ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ πράξῃ ὅ,τι κρίνει ἀναγκαῖον ὑπὲρ ἐλευθερίας, νομίμου διοικήσεως καὶ εὐταξίας τῆς Κύπρου». Εἰς τὴν Γαλλίαν διεξῆγε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοφίλου ἐμπόριον. Ἐξέδωκε τετράτομον Ἰλιάδος παράφρασιν τοῦ Γαζῆ: Ὁ μῆρου Ἰλιάς, μετὰ παλαιᾶς παραφράσεως ἐξ ἰδιοχείρου τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθείσης, ἢ προστίθεται... Φλωρεντία αἰωᾶ' τόμ. Α (Β—Δ 1812).



της Λάρνακος. Επειδή ἀμφότεροι υπῆρξαν σύγχρονοι τῶν γεγονότων, ἤσαν δ' εἰς θέσιν ἐπικριτῶν νὰ γνωρίζωσι καὶ τὴν ἐλάχιστην λεπτομερείαν, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ ὑπαίτιος τῆς οὐσιώδους αὐτῆς διαφοράς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις, ἀλλ' ἀνωτέρα εἶναι καὶ λόγοι σκοπιμότητος. Εἰς τοιαύτην ἀνάγκην, παραστάσεως τῶν πραγμάτων κατὰ τὸν σπουδαιότερον τρόπον, περιήλθον πολλῶς οἱ ἀρχιερεῖς. Οὐδόλως ἀπίθανον ἔθεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τὴν σοβαρὰ εὐθύνην τοῦ κινήματος ἀπὸ τοῦς τοῦ Παγκυπρίου ὤρους τῶν Ν. Θησέων ἐπιμύζων, νὰ ὠρμήθῃ ἐκ τοιαύτης ἀνάγκης. Ἐπισχύεται δὲ ἡ ὑπόθεσις καὶ ἐκ τοῦ ὅτι παρεκλήθη ὁ κυβερνήτης καὶ ὑπεσχέθη νὰ μὴ γράψῃ, εἴτε ὑποχρεούμενος εἰς τοῦτο νὰ γράψῃ «τοιούτων τρόπων ὡστε νὰ μὴ ἀκούσῃ ἡ Νῆσος τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστάτου». Διὰ τὰ ἀποφευχθῆναι τοῦτο ὡς ἀποστάτης κατηγορεῖται ὁ Ν. Θησεύς, αὐτὸς παρρησιασθεὶς εἰς στάσιν, ἄλλους μὲν ἀπατήσας, ἄλλους δὲ «μὲ δυναστεῖαν καὶ πολλοὺς ραβδισμοὺς», μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἦτο «ἴσως καὶ αὐτὸς ἠπατημένος ἀπὸ χαιρεκάκουσιν τινὰς καὶ κακοθελητὰς τοῦ γένους μας».

Κατὰ τὴν υπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Κύπρου, πολλῶς ἀντεπάλασαν οἱ ἱεράρχαι μὲ τοὺς προξένους, ἰδίᾳ τῆς Γαλλίας, οὐχὶ δ' ἄπαξ οὗτοι διέβηλον καὶ ἀντενήργησαν κατὰ τῶν ἱεραρχῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τίνες τάχα νὰ ὑπονοοῦνται. Ὁ Bottu, ὅστις μνημονεύεται ὅτι «μετεκόμισεν αὐτὸν εἰς Λάρνακα μόνον καὶ ἔμεινε κολοῖδς ὁ κολοῖδς ;» Ὅτι εἶναι πολὺ ὑποπτός ἢ κατὰ τοῦ Ν. Θησεῦς κατηγορία φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι παρητήθη «ἡ ἀπαίτησις τοῦ πακκαγῆ σκληγνίω, καὶ ἀπόρριπται ὁ τρόπος τῆς τούτου ἀπαντήσεως» πρωτίστως δὲ ἔτι ἀφέθη ἀνεγδχλητός ὁ φερόμενος ὡς στασιαστής.

Ὁ τρόπος τῆς ἀπαντήσεως, κοινῇ συμφωνίᾳ προφανῶς, εὐρέθη. Κατηγορήθη ἀπεριφράστως ὁ Ν. Θησεύς ἀντὶ τοῦ Παγκυπρίου, καὶ οἱ ἀπατήσαντες αὐτὸν κακοθεληταὶ τοῦ γένους, ὁ πρόξενος δηλαδὴ τῆς Γαλλίας, ὡς πληροφοροῦμεθα ἀπὸ δύο ἐπιστολάς. Ὁ Ν. Θησεύς, ὑπαστηρίζει τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἦλθεν εἰς Κύπρον διὰ νὰ εἰσπράξῃ ὅτι ἦτο δυνατόν ἀπὸ τὴν δημευθεῖσαν τὸ 1821 περιουσίαν του. Μετὰ τὴν στάσιν τῆς Λάρνακος μετέβη εἰς Κ)πολιν, ἀφ' ὅθεν συνεβουλεύθη νὰ ἀπομύκρυνθῇ πρὸς ἀσφάλειάν του, ὡς ἀναφέρει ἐπιστολὴ τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας (5) πρὸς τὸν Bottu, ἀναγράφουσα ὅτι πρι-

5) K.X. τ. Ζ' 1930 σελ. 95.

τέρω μέρος δι' αὐτὸν παρέλκει διότι πλὴν ἄλλων λόγων ἐλήφθη ἐκ Κύπρου ἐπιστολὴ περιέχουσα πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην «κανονικὴν καταγγελίαν σημανόντων Κυπρίων ἐναγίον του». Συγχρόνως κατηγορήθη καὶ ὁ Bottu. Ὁ κυβερνήτης δηλαδὴ, ὅστις ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειάν του διὰ τὴν μεσολάθεσιν τῶν προξένων Νορδηγίας, Σουηδίας καὶ Γαλλίας, καὶ προσέφερεν ἀναμνηστικὸν δῶρον εἰς τὸν τελευταῖον, κατηγορήσας τοῦτον ἐπισημῶς, πρὸ τῆς ἐκ Κύπρου ἀναχώρησός του, ὡς ὑποκινητὴν τῆς στάσεως Λάρνακος εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν, ἣτις διὰ τοῦτο ἐπιμένως ἐζητήσε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἀποφυγεῖσσι μετὰ δυσκολίας (6).

Πρὸς περίστολὴν τῆς ἀποστάσεως τοῦ Γκιασοῦ Ἰαζμὴ καὶ Ἰωαννικίου μετ' ἐκείνης τῆς Λάρνακος ἀπητήθη δαπάνη δέκα φορτίων (7) καὶ 7135 γροσιῶν, ὅπως ἀναγράφεται εἰς ἀναφορὰν, τουρκιστί, πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν, ὑπογράφουμένη ἀπὸ τοῦς ἱεράρχαις καὶ τοῦς τέσσαρας κοτζαμπάτσηδες.

## N. ΚΥΡΙΑΖΗΣ.

Παναγιώτατε, Θειοτάτε, καὶ Οἰκουμενικῆ Πατριάρχα·  
Τὴν Ὑμετέραν Θειοτάτην καὶ Πανσέβαστον μοι  
Παναγιότητα εὐλαβέστατα καταπροσκυνῶ.

Μετὰ δὲ τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς τὴν Πανὑπερσέβαστον μοι Ὑμετέραν Παναγιότητα μὲ βαθύτατον σέβας προσκυνήσεις, καὶ τὴν βαθυτάτην ἔρευναν τῆς ὑπὲρ τ' ἀγαθὸν πανευκταιοτάτης μοι ὑγείας τῆς, ἔρχομαι νὰ ἀναγγεῖλω αὐτῇ μελύτην μου προᾶγμα ἀνέλπιστον τὸ ὅποῖον συνέβη, φαίνεται, εἰς τὴν πολυπαθεστάτην νῆσον μας, ἐξ ἐμῶν ἁμαρτιῶν, καὶ κατὰ δυστυχίαν τῶν πιστῶν ἐγκατοίκων τῆς.

Ὁ κ. Ν. Θησεύς ἀνθρώπος, εἰ καὶ οὗτος ἀνθρώπος τῷ ὄντι φρόνιμος καὶ φιλόπατρις, τὸν ὅποῖον γνωρίζων τὴν δυστυχῆ κατάστασίν του, [τὸν] ὑπεδέχθη εἰς ἀρχιεπισκοπὴν φθάσαντα εἰς τὴν πατρίδα, καὶ περιεποιήθη κατὰ πάντα τρόπον δώσας αὐτῷ καὶ ἀνά χεῖρας χρήματα δι' ἰδιαιτέρας του δαπάνας, οὗτος, λέγω, εὐρῶν τρόπον τινὰ ἀρμοδίαν διὰ τὸ σκοπὸν περιστάσιν,

6) K.X. τ. Ζ' 1930 σελ. 216.—7) Ἐκαστον φορτίον εἶχεν ἀξία 100.000 γροσιῶν.



ὅποτε πρὸ δέκα περίπου ἡμερῶν διενεμήθη εἰς τούρκους καὶ χριστιανούς ἀπὸ τὸ Δεβλέτιον πακκαγές<sup>8)</sup> τοῦ ἀποθανόντος ἡγεμόνος τῆς νήσου Χαλήλ ἐφένδη, τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Νήσου χωρὶς γογγυσμὸν ἔκαμαν ἀρχὴν νὰ πληρόνωσιν, καὶ συναθροίσας ἐξ αὐτῶν ἓν μέρος ἠπάτησε μὲ ποίας δὲν ἤξεύρω ἀπάτας (ἴσως καὶ αὐτὸς ἠπατημένος ἀπὸ χαιρεκάκους τινὰς καὶ κακοθηλητὰς τοῦ γένους μου) περπάντηδες καὶ τινὰς τούρκους καὶ χριστιανούς ἐκ τῶν ἐγκατοίκων εἰς Σκάλαν καὶ Λάρνακα καὶ ὅλους τοὺς ἀπὸ τῆς τρίτης τάξεως λεγομένους εὐρωπαίους, ἔλαβε δὲ μὲ δυναστείαν καὶ μὲ πολλοὺς ραβδισμοὺς καὶ ὄσους ἐκ τῶν χωρικῶν ἔτυχεν ἐκεῖ, οἱ ὁποῖοι κατὰ δυστυχίαν τῶν ὑπῆγαν νὰ πωλήσωσι καὶ νὰ ἀγοράσωσι, εἰλκυσσε δὲ ἀπὸ τὸ μέρος του καὶ τινὰς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων τὰ ὁποῖα τυχὸν εὐρέθησαν ἐκεῖ εἰς τὸν λιμένα ἀραγμένα καὶ τοῦτους ἀπαντας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἕως τριακόσιοι, συναθροίσας ἄλλους μὲν ἐνόπλους ἄλλους δὲ χωρὶς ὀπλων, εἰς ἅγιον Γεώργιον τὸν Κοντὸν, ἐξήτει ὅπως δι' ὅλου νὰ κάμῃ ἐπάνω εἰς τὴν Νῆσον ἀποστασίαν καὶ βεβαιότατα ἂν εὗρισκε τὸν λαὸν συμφώνον εἰς τὸν κακὸν τοῦ σκοπὸν, τοὺς ὁποίους μὲ ἀποστόλους του ἐπροσκάλει ἐκ τῶν χωριῶν, ἤθελεν ἐπιφέρει, ὁ φιλόπατρις οὗτος μέγαν ἀφανισμὸν εἰς ἅπασαν τὴν Νῆσόν μας, νομίζων ὅτι ἐμελλε μὲ τοῦτο νὰ κάμῃ δούλευσιν χρεωστούμενην εἰς τὴν πατρίδα του.

Οὐδεὶς ὅμως, ἐκτὸς τῶν προειρημένων, εἰσήκουσεν εἰς τὰς ἀπατηλὰς καὶ ψευδεῖς αὐτοῦ ὑποσχέσεις, ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἀκολουθησάντων πρότερον εἰς αὐτὸν τὸν ἐγκατέλειπον, ὥστε μὴ ἔχων πλέον τι νὰ πράξῃ ἀνεχώρησε μετὰ τῶν ἐναπολειφθέντων ἀπὸ ἁγίου Γεώργιον καὶ ἀπελθὼν ἀνέβη εἰς τὸ Σταυραβοῦνι ἀγνοοῦμεν μὲ ποῖον τελικὸν σκοπὸν. Ὁ ἐκλαμπρότατος ὅμως κόνσολος τῆς Γαλλίας ἀμέσως τὸν μετεκόμισεν εἰς Λάρνακα, μόνον καὶ ἔμεινε πάλιν κολοῖδός ὁ κολοῖδός.

Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἄτοπον καὶ ἀνόητον κίνημά του εἰς τοσαύτην ὀργὴν κατέστησε τὸν ἐνδοξὸν ἡγεμόνα, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ περὶ τοῦτου εἰς τὸ ὑψηλὸν Δεβλέτι ἐγὼ ὅμως μετὰ τῶν ἀγάδων (τοὺς ὁποίους Κύριος

οἶδε τι ἔδοκίμασα νὰ δυσωπήσω, ὀργισθέντας κατὰ τῶν ὁμογενῶν μου περισσότερον διὰ τὸ νὰ ἦτο ἐκ τοῦ γένους μου ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀποστασίας) παρεκαλέσαμεν τὴν ἐνδοξότητά του καὶ μετέβαλε σκοπὸν, ἢ καὶ ἂν γράψῃ νομίζων ἀσύμφορον τὴν δι' ἓν τοιοῦτον πράγμα σιωπὴν, θέλει γράψῃ τοιουτοτρόπως ὥστε νὰ μὴ ἀκούσῃ ἢ Νῆσος τ' ὄνομα ἀποστάτου. Ἐνεκα τῆς ρηθείσης ἀνωμαλίας ἠναγκάσθη ἡ ἐνδοξότης του νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπαιτῇ τὴν συνάθροισιν τοῦ διορισθέντος διὰ τὸν εἰρημένον πακκαγὲ σαλγηνίων<sup>9)</sup> καὶ ἀπορρίπται ὁ τρόπος τῆς τούτου ἀπαντήσεως.

Ταῦτα μόνον συνέβησαν, τὰ ὁποῖα ἔκρινα χρεὸς μου νὰ ἀναφέρω καὶ πρὸς τὴν Πανσέβαστόν μοι Ἑμετέραν Παναγιότητα διὰ νὰ μὴ τυχὸν τὰ μάθη παρ' ἄλλων μὲ ὑπερβολὰς καὶ κατὰ μεταπλασμόν. Ταῦτα μὲν ἐν τοσοῦτῳ, προσκυνητῆς, εἶεν δὲ τὰ ἔτη τῆς ἑμετέρας Παναγιότητος πλείστα εὐτυχῆ καὶ πανευφρόσυνα πρὸς στηριγμὸν παντὸς τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος καὶ προστασίαν τῆς δυστυχουῦς Κύπρου.

Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1833. Μαρτίου 2.

Τῆς ἑμετέρας ἀπειροσεβάστου μοι προσκυνητῆς Παναγιότητος προθυμότητος εἰς τοὺς ὀρισμούς.

<sup>8)</sup> Πακκαγές, καὶ Πακκιές, ὁ. Οἱ λοιπάδες, τὸ ὑπόλοιπον τῶν φέρων. Τουρκ. Bâki.

<sup>9)</sup> Σαλγίνιν, τό. Ὁ Α. Σακελλαρίου (Κυπριακὰ Β. σ. 879) γράφει «Σαλγίνιν τὸ ἐτήσιος μισθός, β) φόρος, τουρκ.» Εἰς τὸν Μέγαν Κώδικα Α. τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς (σελ. 202) ἀναγινώσκωμεν: «Σημεῖωσις 3. Σαλγίνια, τὰ μὲν δύο πρὸς 35 Μαῖδιά εἰς τὸ γρόσι Μυρίου τὸ δὲ ἕτερον πρὸς 30 Μαῖδιά, τὸ ταχσίτι τοῦ Κουτσουκ ἀγὰ πρὸς δέκα Μαῖδιά καὶ τὸ Γαλλιουντζοῦ Πεδέλι ὁμοίως, ὅλα εἰς ἕκαστον Γρόσι Μυριοῦ πρὸς γρ. 3.



## ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΠΕΙΡΑΓΜΑΤΑ (1)

## 'Ο παπᾶς τζ' οί Μεζοκότηδες.

Εἰς κάποιο χωρίον ποῦ εἶχε πολλοὺς Μεζοκότηδες, (2) ὑστερον ἀπὸ ἐπίμονον προσπάθειαν κατωρθώθη νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἔνας καλότροπος ἱερέας ἀπέστάλη διὰ νὰ παρμεῖνη καὶ ἱερουργῇ. Αὐτὸς, ἐπειδὴ τὸ ποιμνίον του μὴ ἐκκλησιασθὲν ποτὲ δὲν ἐγνώριζε τί εἶχε νὰ κάμῃ ἐν τῷ ναῷ, ἐφρόντισε νὰ τὸ διδάξῃ καταλλήλως, προσθέτας, προεπειτικῶς, ὅτι εἰς περιστάσιν ποῦ δὲν θὰ ἤξευρον τί νὰ πράξωσι διότι δὲν εἶχον σχετιτικὴν διαφώτισιν, ὄφειλον νὰ ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμά του πράττοντες ὅ,τι καὶ αὐτός.

Ὅταν ἤρχισεν ἡ λειτουργία ἀντελήφθη ὁ παπᾶς ὅτι τοῦ ἔλειπεν ὁ θυμιατός. Ἐπειδὴ ὅλον τὸ χωρίον ἔσπευσε μὲ τὰ Κυριακάτικα του φορέματα καὶ μὲ κατάνυξιν παρηκολοῦσαι τὴν λειτουργίαν, πρὸς ἀποφυγὴν ἀπαγορευτέως ἐκ τῆς ἀναβολῆς τῆς λειτουργίας, ὁ παπᾶς ἔσπευσε νὰ θεραπεύσῃ προχειρῶς τὴν ἄλλειψιν αὐτήν. Ἐπῆρε δηλαδὴ νεροκολοκύνθην, ἐκοψε καταλλήλως ἕνα κομμάτι, καὶ ἐσχημάτισε θυμιατόν. Ἐνα ὄμως κάρβουνον ἔκαυσε τὴν κολόκην καὶ ἀφοῦ τὴν ἐτρύπησε, καθ' ἣν ὥραν ἐθυμιάτιζεν ὁ παπᾶς ἔπεσε κατὰ τύχην μέσα εἰς τὴν φαρδεῖαν ποδῖαν του. Καιόμενος ὁ παπᾶς ἀπὸ τὸ ζεστὸ κάρβουνο ἐσκέφθη νὰ ριχθῇ κατὰ γῆς καὶ ἀνασηκώσας τὸ ποδάρινον του νὰ ἀνατινάσσει αὐτὸ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς μπορούσε τὸ κάρβουνο νὰ πέσῃ ἀπὸ τὴν ποδίαν του. Τὰς λεπτομερείας αὐτὰς καὶ τὰ αἰτία δὲν ἐγνώριζον βέβαια οἱ Μεζοκότηδες, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ ὅ,τι συνέβαινε ἦτο ἔκτακτόν τι ἐφ' οὗ δὲν εἶχον ὁδηγίαν, συνεμορφώθησαν μὲ τὴν σχετικὴν ἐντολήν του, δηλαδὴ ἔκαμναν ὅπως καὶ ὁ

(1) Βλέπε Κ. Χρονικά, τόμ. Η. 1931, σελ. 203 κέξ.

(2) Ἐνεκα τῆς σφαγῆς καὶ τῶν διωγμῶν ποῦ ὑπέστησαν πρὸ αἰῶνος οἱ Κύπριοι διότι ἠνόνησαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἐξανασθέντες πολλοὶ νὰ ἐκτουρκευθῶσιν, ἐξηκολοῦθον νὰ εἶναι ἐν τῷ κρυπτῷ χριστιανοί, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο Μεζοκότηδες εἴτε καὶ λινοβάμβακοι, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο Μεζοκότηδες εἴτε καὶ λινοβάμβακοι. Διὰ τὸ ἐπαμφοτερίζον τῆς πίστεώς των ἐπρόκυψε καὶ ἡ παροιμία «ἔλ λινοπάμπacos», εἴτε καὶ «ἔλ λουρουτζιάτης» διότι εἰς τὸ χωρίον Λουρουτζίας τῆς Λευκοσίας πρὸ παντός ὑπῆρχον πολυαριθμότεροι τοιοῦτοι. Ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς ὄσους δὲν πρέπει νὰ δίδεται πίστις ὡς μὴ ἔχοντας σταθερὸν φρόνημα.

παπᾶς ἐξῆπλωσαν κατὰ γῆς, ὑψώσαν τὰ ποδάρια καὶ τὰ ἀνετίνασαν μανιακοὶ ὅπως καὶ ὁ παπᾶς.

## 'Ο Δεσπότης τζαί ὁ τράουλλος τοῦ παπαῦ.

Ἦτο καλοκαίρι, ἐποχὴ ποῦ θγαίνουν εἰς περιοδείαν οἱ Δεσποτάδες διὰ νὰ εὐλογήσουν τὸ ποιμνίον τους. Εἰς κάποιον χωρίον ὤμιλησεν ὁ Δεσπότης κατὰ τὴν συνήθειαν, ἐπὶ τοῦ Ἐθαγγελλίου. Ὅσῃν ὥραν ὤμιλοῦσεν ὁ Δεσπότης, τὸν ἄκουε προσεκτικῶς ὁ παπᾶς καὶ ἐδάκρυζε. Ὅταν ἐτελείωσεν ὁ Δεσπότης καὶ ἔπειτα ἠρώτησε τὸν παπᾶν ἂν ἔκλαιε διότι τοῦ ἤρρεσεν ἡ ὁμιλία του. Ὁ παπᾶς ἀπήντησεν πῶς «ὁ λόγος σου ἦταν καλός, μὰ πῶς ὄσῃν ὥραν ἐσυντύχχανε ἐπήνερον τζ' ἔρκετον τὸ γένι του, τζ' ἄθθυμήκε τὸν τράουλλον του, ποῦ ἐψόφισεν πρὶν ἄλλοι τζαιρὸν, ἐμκράζωσε τζ' ἔκλαιεν».

## Παπᾶς τζαί βοῦς.

Κάποτε εἰς ἕνα χωρίον, τὴν ὥραν ποῦ ὁ παπᾶς ἔκαμνε προσκομιδὴν εἰς τὴν Πρόθεσιν ἕνα βῶδι ἔχωσε τὴν μούρη του σὲ ἀνοιγμα ποῦ ἀφῆκεν ὁ κτίστης ὅτε ἐπεδιώρθωνε τὸν ναόν. Ὁ παπᾶς δυὸ καὶ τρεῖς φορές διεκόπη ἀπειλῶν τὸν βόυν καὶ λέγων: «Πίσω, βῶ, τζαί μῆψω σοῦ τὴν». Ἐπειδὴ τὸ βῶδι δὲν ἀπεσύρρετο, εἰς τὸ τέλος ὁ παπᾶς ἀπελπισθεὶς ἐνέπυξεν εἰς τὸν μύτην του μὲ ὄρμηγὴν τὴν ἣν ἐκράτει λόγχην, καὶ ἠναγκάσθη διὰ νὰ τὴν πάρῃ πίσω, νὰ τρέχει κατὸ πῖν τοῦ φεύγοντος βωδιοῦ, μ' αὐτὸν δὲ καὶ τὸ ἐκκλησιασμα.

## Παπᾶς τζαί ἀμπελοπούλια.

Κάποτε εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον τῆς Λάρνακος, ποῦ ἀφθονοῦσι καὶ εἶναι ἐκλεκτὰ τὰ ἀμπελοπούλια, ἦσαν ἀπηλιτισμένοι διότι ὁ καιρὸς δὲν εὐνοοῦσε τὸ κυνήγημά των. Τὴν νύκτα ὄμως ταῦ Σαββάτου ἔγινεν ὁ καιρὸς εὐνοϊκός. Οἱ χωρικοὶ χαρούμενοι ἐπῆλθον ὅλοι νὰ πιᾶσων ἀμπελοπούλια. Μόνον ὁ παπᾶς μὲ στενοχωρίαν τὸν παρέμεινεν διότι ἔπρεπε πρῶτ' πρῶτ' νὰ λειτουργήσῃ γιὰ τὰς γυναῖκες, ὅσες γρηοῦλες ἔμειναν εἰς τὸ χωριό.



Μερικοί χωριανοί διά να πειράξουν τόν παπά, πού έτρελλένετο γιά τò κινήγημα τών άμπελοπουλλιών, άρχικα δου-τρία να πετάσουν άπό τò παράθυρον εις τόν ναόν. Μόλις τή είδεν ο παπάς ειπε : «Πού τὰ άμπελοπούλια έγιόμισε τζ' ο ναός τοῦ Θεοῦ τζ' εγώ εν να κάτω να γλέπω τούς γεροπ... τοῦ χωρ-καῦ;» ἔννοων τές γρηούλες πού παρηκολούθουν τήν λειτουργίαν. Καί έγκαταλείφας αὐτήν ήμιτελή έπήγε κι' αὐτός να κινήγηση άμπελοπούλια.

### Σί, ψί, Μυρσίνα.

Κάποιος παπάς ειχε σπουδαίον λαγωγικό σκύλλο, πού άκουεν εις τò ονομα Μυρσίνα. Μιάν ήμέρα, πού έλειτούργουσεν άντελήφθη οτι ο σκύλλος του εκουηγοῦσε λαόν. Ἄρχικε τήν λειτουργίαν και χειροκροτῶν πρὸς ενήαρουσιν εφώνησε τοῦ σκύλλου : «Σί, ψί (=εμπρός) Μυρσίνα, τζ' αν τὸμ πιάσης εἰ να σοῦ δώσω τὸ δεῦτερον. (οτι δηλαδή απομένει εκ τοῦ αντιδώρου).

### Ἐν ο γιός μου ο Γεωρκής.

Ἐνας παπάς τήν ὥραν πού ανεγίνωσκε τὸ εὐαγγέλιον ήκουσε τὸν κρότον εκπυρσοκροτήσεως ντουφεκιοῦ. Διακόψας τήν ανάγνωσιν και μονολογῶν μεγαλοφώνως ειπεν : «Ὁ, εν ο γιός μου ο Γεωρκής τζ' έπαιξεν γιά περιλίτζιν γιά λαόν.

### Τὰ καλά σιδερικά.

Ἐνὸς πτωχοῦ ναοῦ ο παπάς έλειτούργήθηκα κάποτε εις πλούσιον χωρίον, τοῦ οποιου ο ναός ειχε πολυτελή άμφια και λειτουργικά σκεῦη. Ὅταν επέστρεψεν εις τὸ χωρίον του έλθων εις τὸν καφενέν, οπου ήσαν μαζεμένοι ὅλοι οί χωριανοί, ειπε : «Λουτουρκοῦσι τζ' εις τάλλα χωρικά καλά, μὰ εἰ τζαι τὰ σιδερικά τους καλά».

### Καί έμοίχευσε.

Ἐπήγε κάποτε εις ένα χωρίον ο Δεσπότης και έλειτούργη-

σε κατὰ τήν συνήθειαν. Ἦλθεν ή ὥρα να αναγνώση ο παπάς τὸ εὐαγγέλιον τής ήμέρας, πού ήτο τὸ αναφερόμενον εις τήν περιπτωσιν τών τριῶν αδελφῶν, πού υπανδρεύθησαν τήν αὐτήν γυναίκα, χήραν τοῦ αδελφοῦ των, «διά να αναστήσωσι σπέρμα τῷ αδελφῷ αὐτῶν». Ὁ παπάς αντι τής κυρίας εκφράσεως τοῦ εὐαγγελίου, εντρεπόμενος τὸν Δεσπότην, έπρόφερε τήν λέξιν έμοίχευσεν αὐτήν. Ὁ Δεσπότης διά τὸ λάθος αὐτό τοῦ παπα έπέβαλεν εις αὐτὸν πρόστιμον 500 γρόσια. Τὸ έπόμεινον έτος κατὰ σύμπτωσιν έτυχε να εινε εις τὸ χωρίον ο Δεσπότης τήν Κυριακήν πού λέγεται τὸ αὐτὸ εὐαγγέλιον. Ὁ παπάς πού ενθυμείτο τὰ 500 γρόσια πού έπλήρωσε και νομίζω, πῶς ο Δεσπότης ευχαριστείτο να ακούη τήν κυριολεξίαν τοῦ εὐαγγελίου, ανέγνωσε τοῦτο ὡς ειχεν, επαναλαμβάνωι πολλάκις τήν λέξιν, τήν πέτραν τοῦ σκανδάλου.

### Ὁ παπάς και ο ληστής.

Ἐνας ληστής ήλθε κάποτε να εξομολογηθῆ και να κοινωγήση. Μεταξὺ άλλων του άμαρτιῶν συγκατηρίθησε και τήν διάπραξι ενὸς γόνου. Ὁ παπάς τοῦ ειπε πῶς δέν μπορεῖ να τὸν μεταλάβῃ, αὐτός όμως επέμενε και εις τὸ τέλος τὸν ήπειλῃσε. «Καλά» τοῦ ειπεν ο παπάς, «ελα αὔριον πρωτ», τήν επαύριον εκουπάμισεν ο παπάς σκόρτον, εκκαμε σκορτόξιδον και οταν ήλθεν ο ληστής να τὸν κοινωνήσῃ τοῦ τὸ έδωσεν να πῆ. Μόλις τὸ εκατάπιεν ο ληστής έστενοχωρήθη και ειπε : «Με τοῦτο μεταλαβαίνουν τζαι τὰ μωρά; Ἦ' άνάθεμα τήμ μάναν τους, καλὰ τζ' έμ πεθανίσκουν !»

### Τὸ αὐγὸ τοῦ καλογήρου.

Νε κάποιον μοναστήρι ήθέλησε μιάν φοράν ένας καλόγηρος να καταλύση χωρὶς να τὸν εννοήσωσι κατὰ τήν διάρκειαν τής Παρακοστής. Ἐβαλε λοιπὸν ένα αὐγὸ στὸ μάτι τοῦ κλειδιοῦ και αναψεν κάτω ένα καιρι διά να ψηθῆ τὸ αὐγὸ. Ὁ Ἠγούμενος όμως τὸν άντελήφθη και τοῦ ειπε : «Εἶντα πού κάμνεις εἶτσι ; Ἐν άντρέπεσαι ; » — «Ὁ δαίμονας μου έγάλασεν». απήνητησεν ο καλόγηρος δικαιολογούμενος. Τότε ακούσθη μιὰ φωνή, τοῦ δαίμονα τάχα, πού έλεγεν : «Ὁϊ, μάναμου, εγώ εἶτσι τέγγην ακόμα εν τήν ήξέρω. Ἐορά ειδα τημ πού τὸν καλόγηρον».

### Παπασυμεγῶν.

Ἐνας παπάς εις κάποιον Μοναστήριον προσεκλήθη κάποτε διά



μιάν υπόθεσιν ενώπιον τοῦ Καδῆ καὶ ἠρωτήθη πῶς ὠνομάζετο. Αὐτὸς διὰ τὴν ἐπιδειχθῆ καὶ διὰ τὴν φανῆ ἐγγράμματος ἀπήντησε «μὲ στόμα γεμάτο» Παπασουμεγών. Ὁ τρόπος καὶ ἡ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν ἔλεγε καὶ ἐπανελάμβανε τὸ ὄνομα τοῦ δὲν ἀφῆνε τὸν Καδῆ νὰ ἀντιληθῆ, διὰ τοῦτο θυμωθεὶς ἤρχισε νὰ ξυλίζῃ τὸν παπᾶν, ὁ ὁποῖος τότε ἐφώναζε «Παπᾶς τζαί Συμεών, Συμεών τζαί Παπᾶς».

### Ὁ Παπᾶς τζαί τὸ Πιστεύω.

Εἶχε δύο παιδιὰ ποῦ ἐσυνήθιζαν νὰ λέγωσιν ἐναλλάξ τὸ Πιστεύω εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μίαν Κυριακὴν ἐπειδὴ ἔπεσε κερὶ καὶ ἐκόλλησε τὰ δύο φύλλα τοῦ βιβλίου τοῦ παπᾶ χωρὶς νὰ προσέξῃ τοῦτο, ὁ παπᾶς παρέλειψεν ὅσα περιείχοντο εἰς τὰς δύο ἐκείνας σελίδας. Εἰς τὸ τέλος τῆς λειτουργίας τὸ ἓνα παιδί ἐπείραζε τὸ ἄλλο διότι δὲν εἶπε τὸ Πιστεύω. Ὅταν ἔμαθεν ὁ παπᾶς τὸν λόγον τοῦ πειράγματός τῆς δύο παιδιῶν, εἶπε: «Πέτε τὸ Πιστεύω ἄς ἐν τζαί τὸρᾶ βρέ!»

### Τὰ κουτζίᾶ τοῦ Παπᾶ.

Ἐνας παπᾶς εἶχε φυτεύσῃ κάποτε κουκιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἓνός γειτόνου τοῦ ἔφαγε πολλὰ ὁ χοῖρος, εἰσελθὼν εἰς τὸ κουτῆρον τοῦ παπᾶ. Τὴν Κυριακὴν, σὺν ἐθυμιάτιζεν ὁ παπᾶς, εἶπεν τοῦ χωρκανοῦ του: «Εἶντε χαπάρακα τὸρᾶ; Νὰ σοῦ γυρίσω τὸν θυμιάτὸν νὰ σὲ μάθω ν' ἀφήνεις τὸ ὄσσορον σου νὰ τρώῃ τὰ κουτζίᾶ μου;»

### Κρίσις ὑπὸ κρίσιν.

Εἰς τὰ «Κυπρ. Χρονικά (τόμ. Ι σελ. 317) ὁ κ. Κ. Π. Χοτζηϊωάννου κρίνων τὰ ἐν τῇ «Γνώσει» δημοσιευθέντα «μικρὰ φιλολόγημάτᾶ» μου, λέγει: «Εἶναι πασίγνωστον πῶς τὸ παπᾶ δὲν ἔχει ἀπολύτως καμμιά σχέση μετὰ τὸ ὀμηρικὸν πάππα παρὰ εἶναι ἀπλοῦστατα τὸ τούρκικο baba=παμπᾶς καὶ κατὰ ψίλωσιν τοῦ b τὸ παμπᾶς γίνεται παπᾶς: πρὸς Χρ. Παντελίδη φωνητικὴ κλπ. σ, 46».

Εἰς ποίας τάξεις ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ ποῖαν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν εἶναι πασίγνωστον, δὲν ἐθεώρησε καλὸν νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς ὁ ἐπικριτὴς. Μήπως φρονεῖ, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά σχέσις

μεταξὺ τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς; Καὶ ὅμως ὁ Βουτιεριδῆς εἰς τὸν πρόλογον τῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς δι' ἄσχυρίζεται, ὅτι δημοτικὴ εἶναι αὕτη ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἐν συνεχείᾳ.

Ἐπειτα λέγει, ὅτι ἡ λέξις μπαπᾶς—παπᾶς εἶναι τουρκικὴ. Ποῖαν ἀπόδειξιν ἔχει, καὶ διὰ τί τὴν ἀπέκρυψεν; Ἡ Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεία λέγει, ὅτι αἱ λέξεις μπαπᾶς καὶ παπᾶς εἶναι δημοτικαί. Λέγει μὲν τὸ Ἐγκυκλοπ. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, ὅτι ἡ λέξις μπαπᾶς εἶναι τουρκικὴ, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεως. Νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἔγινε θῦμα τοῦ λεξικοῦ τούτου ὁ κ. Κ. Χατζηϊωάννου; Νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἐστηρίχθη καὶ εἰς τὰς ἐν Τουρκίᾳ τοπωνυμίας Μπαμπᾶ Ἐσκή, Μπαμπᾶ ντάγ κ.τ. ὁ; Ἄλλὰ καὶ τὸ ὄρος Πάπαν τῆς Κύπρου θὰ ὠνομάζαν οἱ Τούρκοι Μπαμπᾶ ντάγ. Καὶ θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀποδειχθῆ, ὅτι τὸ μπαμπᾶ δὲν κατάγεται ἀπὸ τῶν ἐλληνοβυζαντινῶν χρόνων. Πλὴν τούτων ἔπρεπε νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ Τυρκόπαιδες λέγουσι πουπᾶ καὶ ὄχι παπᾶ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἦτο περιττὴ ἡ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Παντελίδου παραπομπή, διότι αὕτη λέγει: «Τὰς ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν παραλαμβανόμενας λέξεις μὲ d, b, g, ἐν Κύπρῳ προφέρουσι ψιλωτικῶς διὰ τῶν ψιλῶν κ, π, τ. μπαρπέρης=παρπέρης, ἀντίο—ἀτίο, alargα—ἀλάρκα». Ἐπρεπε πρῶτον νὰ μαρτυρηθῆ ὅτι τὸ μπαμπᾶς εἶναι τουρκικὸν καὶ ὅτι τὸ πανελλήνιον παπᾶς εἶναι καταγωγῆς τουρκικῆς καὶ ὄχι τὸ ἀντίστροφον.

Κατὰ τὰ λεξικά τὸ πάππας ἢ πάπας ἢ παπᾶς εἶναι λέξεις τῶν παιδιῶν καὶ σημαίνει τὸν πατέρα. Ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ὀμήρῳ καὶ παρ' ἄλλοις ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν. Ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ χριστιανικῶν αἰώνων ἐκαλοῦντο οὕτω καὶ οἱ ἐπίσκοποι ὡς πνευματικοὶ πατέρες. Καὶ τὸ παροξύτονον ἀπέμεινε ἀποκλειστικὸς τίτλος τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς ληγοῦσης τοιζόμενον ἀπέμεινε προσωνυμία τῶν πρεσβυτέρων ἢτοι ἱερῶν διατηρηθεῖσα μέχρι σήμερον. Πιθανώτατα ἀρχὴ τῆς λέξεως πανάρχως εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ πρὸς τὸν πατέρα ἀπευθυνόμενα βρεφικὰ ψελλίσματα πα-πα. Δυνατὸν δὲ μὲν ταῦτα νὰ εἶναι διεθνή ἢτοι πάντων τῶν ἐθνῶν πάντων τῶν αἰώνων τὰ βρέφῃ μετὰ τὰ πα-πα καὶ μα-μα νὰ ἐγκαινίζωσι τὴν εἰς τὸν ἐναρθρὸν λόγον εἰσοδόν των (πρὸς καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἀδοξ., ὁ πκτήρ).

Συνεχίζων ὁ κ. Χατζηϊωάννου τὴν κριτικὴν του καλεῖ



«προχειρολογίες κι' ανακρίθειες» τὰς διορθώσεις μας εἰς τὰ λεξικά. Μήπως θεωρεῖ τὰ λεξικά ἀλάθητα, καὶ τοὺς συγγραφεῖς τούτων θεοπνεύστους; Τότε διὰ τί πᾶσα νεωτέρα ἐκδοσις λεξικοῦ θεωρεῖται συνήθως ἀκριβεστέρα καὶ πληρεστέρα; Ἐνακριθῆς εἶναι ἡ διορθώσις μας εἰς τὸ περὶ Ὀλυμπίων ἄρθρον τοῦ λεξικοῦ; Ἄν οὕτω φρονεῖ ἀδικεῖ τὴν ἐπιστημοσύνην του.

«Ἐνακριθεία εἶναι, λέγει, καὶ τὸ ἔτι τὸ κυπριακὸ ἡγη ἔχει σχέση μετ' ἄρχαιον μόριον ἤ». Δὲν ἀγνοεῖ ὁ κ. Χατζηγιάννου, ὅτι μόριά τινα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν ἐρμηνεύονται ἱκανοποιητικῶς διὰ τῶν ἐν τοῖς λεξικοῖς παρατιθεμένων συνωνύμων. Ὁ μετ' ἀκριθείας ἐπιθυμῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ ἀρχαῖα κείμενα κάτι κενὸν αἰσθάνεται κατὰ τὴν συνήθη ἀνάγνωσιν αὐτῶν. Οἱ ἀρχαῖοι, φαίνεται, συνώδεον τὴν ἐκφώνησιν αὐτῶν μὲ χειρονομίαν τινα ἢ μὲ ἐπιρωηματικὸν τινα τόνον, μὲ κάποιον δηλ. χρωματισμὸν τῆς φωνῆς. Ἡ ἀρχαία λαλιὰ δὲν ἦτο βέβαια ἄτονος καὶ ψυχρὰ οὐδὲ μονότονος καὶ ἀνισρᾶ. Τοποθετῶν τις ἑαυτὸν εἰς τὴν θέσιν τοῦ παιδὸς Κύρου, φωνοῦντος μετ' ἐκπλήξεως καὶ θαυμάσιου: «ἦ καὶ δίδως, ὦ πάππε κλπ.» καὶ ἐρμηνεύων μετ' ἰσότητος: ἀλλ' ἴδω (ἦ τῷ ὄντι) μοῦ δίδεις κλπ. αἰσθάνεται ὅτι δὲν ἐξυπηρετεῖ κατὰ τὸν τῆν αἰσθητικὴν. Ἐάν συμφωνεῖ εἰς τοῦτο ὁ ἐπικριτὴς μας, διὰ τί περὶ ἐξενεῦθη διότι ἠρμηνεύσαμεν αὐτὸ μετ' ἰσότητος; Δὲν νομίζε: ὅτι εἶναι πρόσφορος ἡ ἐρμηνεία; Καὶ τούτου οὕτως ἔχοντος, διὰ τί νὰ μὴ ἀναχθῶμεν εἰς γενικὰς σκέψεις καὶ ἀποπείρας συμπληρωτικῆς τιγος ἐργασίας;

Ἐν Λευκωσίᾳ 17)3)1935.

ΧΑΡΑΛ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

διευθυντῆς τῆς ἀστικῆς ἀγ. Σάββα.

ΣΟΦΙΑΣ Ι. ΔΟΑΝΙΔΟΥ. — Ἡ παραίτησις Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. Ἀνεκδοτὸν ἀπολογητικὸν ποίημα. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Ζ' (1934) τόμ. τῶν «Ἑλληνικῶν» σ. 109—150.

Ἡ Δις Δοανίδου ἔχει κάνει κριτικὴν ἐκδοσὴν τοῦ ἀπολογητικοῦ ποιήματος τοῦ Μουζάλωνος ἀπὸ τὸν ὄπ' ἀριθ. 333 Βατικανὸν Παλατινὸν κώδικα τοῦ 13ου αἰῶνα. Ὁ Νικόλαος Μουζάλων δέχτηκε τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Κύπρου κατόπιν παρακλήσεως—ὅπως λέγει ὁ ἴδιος στ. 204 κέξ— τοῦ αὐτοκράτορα Ἀ-

λεξίου Κομνηνοῦ καὶ φαίνεται θὰ ἦταν σχετικὰ νέος δταν πῆρε τὸ ἀξίωμα. Μὲ πολὺ σωστοὺς ὑπολογισμοὺς ἡ Δις Δοανίδου ὑπολογίζει τὴν διαμονήν του στὴν Κύπρο στὰ 1110. Πόσον καιρὸ ἔμεινε στὴν Κύπρο ὁ Μουζάλων οὐτε ὁ ἴδιος ἀναφέρει οὔτε καὶ ἀπὸ παυθενᾶ ἄλλου γνωρίζουμε. Τὸ βέβαιον εἶναι πὺς πολὺ λίγα χρόνια ἐκάθισε. Στὴν ἀρχὴ ἔμεινε κατενουσιασμένως ἀπὸ τῆς φυσικῆς καλλονῆς τοῦ νησιοῦ, μὰ πολὺ γρήγορα οἱ πρῶτοι τοῦ ἐνουσιασμοῦ ἐξατμίστηκαν. Πολλὰ ζητήματα ὑπῆρξαν ἀφορμὴ καὶ κυρίως οἱ ἀτίθασσοι καὶ διεφθαρμένοι ἀνωτέρω κληρικοί.

Τὸ ποίημα εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν Βυζαντινῶν. Ἐπίδειξη γνώσεων καὶ στόμφορ, ἀποριτολογία καὶ λεξιθηρία στολίζουν τὸ μακρὸ ποίημα ἀπὸ 1057 στίχους! Ὁπωσδήποτε δμως μᾶς εἶναι ἰδέα τῆς διαφθορᾶς τῆς διοικήσεως τοῦ νησιοῦ καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων. Φόροι ἀβάστακτοι ποὺ καταστρέφουν καὶ ἐρμύνουν τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς, δωροδοκίαι καὶ ἐξαγορῆς ποὺ παραλύουν τὴν διοίκησιν. Ἀρκετὰ παραστατικὸς εἶναι στὸς στίχους 277—80, ποὺ περιγράφει τὴν βαρεὶα φορολογία:

ἀμῶντες οὐκ ἔσθουσιν, ὦ κενοῦ κόπου!  
τρυγῶντες οὐ πίνουσιν, ὦ πικροῦ πόνου!  
ἔχοντες οὐκ ἔχουσιν, ὦ πλούτου ξένου  
πράκτορσιν ἀλάστορσιν συντηρουμένου!

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ πρωτότερα ἀκόμα ἀρχίζει φοβερὴ μακροδιοίκησις, ποὺ τὴν ἐπαδελίνωσε περισσότερο ὁ Ἰσαάκος Κομνηνός, δταν πῆρε τὴν ἀρχὴν στὰ 1184. Αὐτοὶ βέβαια ἦταν σοβαροὶ λόγοι νὰ κάμουν τοὺς Κυπρίους ν' ἀποστραφοῦν αὐτοὺς τοὺς τυραννίσκους καὶ νὰ βοηθήσουν ξένον βασιλεῖα τὸν Ριχάρδον τὸν Λεοντόκαρδον νὰ τοὺς κατακτήσῃ.

Πολὺ ἐνδιαφέρουν κι' οἱ στίχοι 405 κέξ γιατί μᾶς δίδουν κάποια ἰδέα τῶν τότε λαϊκῶν χορῶν. Ἐνας παραστρατημένος ἐπαρχῆς ἐπαίρνε μέρος σὲ κοσμικῆς διασκέδασεις, τραγουδοῦσε καὶ χορεύε «τοὺς δακτύλους κλων πρὸς ῥοπάς τῶν ἀσμάτων| ὑποκροτῶν τε τοῖν παδοῖν ὡς κυμβάλων| ἀπαράλλαχτα δηλ. ὅπως γίνονται καὶ σήμερὰ οἱ λαϊκοὶ χοροί.

Ἀρκετὰ ἐπεξεργάστηκε τὴν ἐκδοσὴν ἡ Δις Δοανίδου, ἀν καὶ θὰ περίμενε καλὴς νὰ μὴ περιορισθῇ τόσο στενὰ στὴ φιλολογικὴ ἐργασία, παρὰ νὰ δώσῃ περισσότερες ἱστορικῆς εἰδήσεις



ἡ ἴδια· ἀντὶ τῆς παραπέρασιν ἐπὶ ἀδημοσίευτη ἀκόμα μελέτη τῆς Ἑρῶς Κορμπετίη·  
 Ὁι διορθώσεις τοῦ κ. Συκουτρή με μεγάλην ἀγχίνοια καὶ ἀποδοτικότητα τῆς ἐκδόσεως ἐπὶ τὰ διάφορα χωρία, ἀπὸ οὗ δα-  
 νεύστηκε ὁ Μουζάλων λέξεις καὶ φράσεις καὶ στίχους, κωμωμέ-  
 νες με μέθοδο καὶ τάξη, διδοὺν κέρως ἐπὶ τὴν ἐκδοσὴν. Φυσικὰ  
 λαμβάνομεν ὅτι εἴπιν ὅτι εἶναι ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ ποιήματος  
 καὶ δὲν εἶναι δυνατόν παρά τὴν ξεφεύγουσαν τοῦ ἐκδότη ποσὴ καὶ  
 ποσὴ μέρικα τοῦ χρειάζονται διόρθωσι, ὅπως τὴν λέξ. ἀμαιομα-  
 κέτιν (στ. 360) ὄφειλε νὰ διορθωσῆ ἐπὶ ἀμαιομακέτην καὶ νὰ  
 παραπέμψῃ ἐπὶ δμηρικὸν στίχον Ηοιή. Ζ 179 (πρῶτον μὲν ὅτι  
 Χίμαιραν ἀμαιομακέτην ἐκέλευσαν (πεφνέμεν). Γενικὰ ὅμως ἡ ἐκ-  
 δόσῃ εἶναι πολὺ ἐπιμελημένη καὶ ξεπερνᾷ τὰς δυνάμεις μιᾶς  
 Φοιτήτριας τῆς Φιλολογίας ὅπως εἶναι ἡ Διὰς Δοκνίδου.

K. Π. XATZH-I. QANNOY

## ΣΤΑΛΕΝΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Εὐέλθ. Γλυκὺ, Ἱατροῦ.—Ἐπιτομὴ ὕγιεινῆς, μετ' ἀπαραιτή-  
 των ἑκασταχοῦ συνοπτικῶν γνώσεων ὁμοιοπαθολογίας, στοιχει-  
 ωδῶν τινῶν φυσιολογίας καὶ σχετικῶν διασπαρτῶν, ἐν τῷ  
 κειμένῳ εἰκότων. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) 1935 σ. 201 τυ-  
 πογραφεῖται «Κόσμος» I. X. Κυριακίδου. Τιμᾶται ἀντὶ 3]·

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν πορισμάτων τῆς ὕγιεινῆς πρὸς ἀντη-  
 σιν ὠφελίμων γνώσεων πολὺ ὀρθῶς ἐπεδιώχθη καὶ εἰσήχθη  
 πρὸ εἰκοσαετίας περίπου εἰς τὰ παρ' ἡμῶν Σχολεῖα. Τὸ Παγ-  
 κύπριον Γυμνάσιον καὶ Διδασκαλεῖον ἐν Λευκωσίᾳ ἠδύ-  
 χησε νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ τὸ μάθημα τοῦτο τὰς γνώσεις τοῦ  
 γλαφυροῦ ὁμιλητοῦ καὶ εὐρυμαθοῦς ἐπιστήμονος Εὐέλθοντος  
 Γλυκὺ, ὅστις ἐπὶ σειρᾶν ἐτῶν διδάξας πολὺ ἐνωρὶς κατείδε  
 τὸ δύσκολον τῆς ὑπὸ τοῦ ἀκροατοῦ ἀφομοιώσεως τῶν προσ-  
 φερομένων γνώσεων ἀνευ σχετικοῦ βοηθητικοῦ ἐγχειριδίου.  
 Ἡ ἔλλειψις αὕτη πληροῦται ἤδη διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἐπι-  
 τομῆς ὕγιεινῆς, ἡ ὁποία, λεπτομερεστέρα ὡς εἶναι, θὰ ὀ-  
 πάρξῃ ἱκανὸν βοήθημα διὰ τοὺς θέλοντας ἀπτότερα νὰ ἐ-  
 χῶσι τὰ πορίσματα καὶ διδάγματα τῆς «ὕγιεινῆς», καὶ  
 δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν ὕγιαν των

μαθηταὶ καὶ πολῖται θὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν πηγὴν ταύτην  
 οὕτω ὠφελίμων γνώσεων.

Κωνσταντίνου I. Μυριανθοπούλου.—Χατζηγεωργάκις Κορ-  
 νέσιος, ὁ Διερωτηθεὶς τῆς Κύπρου 1779—1809, ἦτοι, συμβο-  
 λαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1570  
 —1878). Ἐν Λευκωσίᾳ 1934, τόποις Μουσῶν, σ. 260. Τι-  
 μὴ σελ. δύο.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶχε πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐ-  
 πιδοθῆ ἀκόμω εἰς τὴν ἐπιζητήσιν καὶ περισυλλογὴν γρα-  
 πτῶν καὶ ἄλλων μνημείων, τὰ ὅποια ὅπως δὴποτε ἀνεφέ-  
 ροντο εἰς τὴν ἐξέχουσαν καὶ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσαν φυ-  
 σιογνωμίαν τοῦ Χατζηγεωργάκι, καὶ ἠδύνατο νὰ διαφωτί-  
 σῶσι καὶ συμπληρώσωσιν ὅτι ἦτο γνωστὸν διὰ τῶν βίον  
 καὶ τὴν πολιτείαν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀνδρός. Τὸ ἀνα-  
 ληφθὲν ἔργον ἦτο ἐπίπονον καὶ δύσκολον, ὁ ζῆλος ὅμως  
 καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κ. I. Μυριανθοπούλου ἠδυνήθη νὰ ἐξασ-  
 φαλίσῃ τὴν ἀνέυρεσιν καὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν γρα-  
 πτῶν μνημείων. Αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὰς 260 σελίδας  
 τοῦ βιβλίου λεπτομέρειαι περὶ τῶν κατὰ τὸν ἀνδρα, καὶ τὴν  
 πολιτικὴν του εἶναι πράγματι ἀξιόλογοι ἀπὸ πάσης ἀπό-  
 φως, καὶ ἡ προσπάθειά του πρὸς συμβολὴν εἰς τὴν ἐπὶ  
 Τουρκρατίας Ἱστορίαν τῆς Κύπρου δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς  
 κατ' ἐξοχὴν ἐπιτυχοῦσα τοῦ σκοποῦ. Τὸ περιεχόμενον τοῦ  
 βιβλίου τούτου θὰ ὑπάρξῃ σημαντικὸν βοήθημα διὰ τὸν ἱ-  
 στορικόν, ὁ ὁποῖος θὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ μελετήσῃ λαθύτερον  
 τὴν ἐνδιαφέρουσαν Ἱστορίαν τῶν χρόνων τοῦ Χατζηγεωρ-  
 γάκι.

Γιάννη Λεύκη.—Στεναγμοὶ καὶ Πόθοι. Κύπρος 1935, σ. 132,  
 τιμὴ 2 σελ. Τυπογραφικὰ Καταστήματα Ε. Π. Ἀραδιπι-  
 πιώτη Λεμεσός.

Ὁ Γιάννης Λεύκης (I. K. Παπαγγέλου), πρὸ χρόνων  
 γνωστὸς ἀπὸ τὴν δημοσίευσιν ποιημάτων του εἰς τὸν ἐγγώ-  
 ριον τύπον, ἐπλούτισε τὴν κυπριακὴν λογοτεχνίαν με τὴν  
 πρώτην, πολὺ καλῆς ἐμφανίσεως ἀπὸ πάσης ἀπόφως, ἐκ-  
 ὄσειν ποιημάτων του, τὰ ὅποια προλογίζει ὁ Γιάνκος Ἡ-  
 λιάδης. Ἡ συλλογὴ του, εἰς πέντε ὑποδιηρημένη μέρη, εἶ-  
 ναι πολὺ ἀξιοπρόσεκτος, πρὸ παντὸς ἢ σειρὰ Ἀπλοῖ Ρυθ-  
 μοί. Ἡ μελέτη τοῦ ἔργου, ἐπιμελημένου ὥστε νὰ ἀπαμδύνη



τόν κριτικόν και παρέχοντος έκασοποιητικὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὴν ἐμπνευσιν, φράσιν και γλώσσῳν, προάγει ὄχι μόνον εἰς ἐκτίμησιν ἀλλὰ και εἰς τὴν πεποιθήσιν διὰ τὸ συμπαθὲς ποιητὴς δύναται, ἀρκεῖ νὰ θελήσῃ και προσπαθήσῃ, νὰ ἐκτυλιχθῇ και νὰ καταλάβῃ καλύτεραν θέσιν, τὴν ὅποσαν διακαιοῦται νὰ ἐλπίζῃ.

**Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο Λεμεσοῦ.**—Παιδικὲς ψυχὲς. Λεμεσὸς (Κύπρος) 1935 σ. 60, Ε. Π. Ἀραδιππιώτῃ Λεμεσὸς.

Τὸ βιβλίον τοῦτο, προλογισμένον ἀπὸ τὴν Διευθύντριαν κ. Ἐλένην Θρ. Αὐτανόμου, και γραμμένον χωρὶς λογοτεχνικὰς ἀξιώσεις ἀπὸ μαθητρίδας τοῦ Ἀνωτέρου Παρθεναγωγείου τῆς Λεμεσοῦ, παρέχει ἀναγινωσκόμενον εὐχαρίστους στιγμάς, και τὴν ἐλπίδα διὰ δύναται ἢ καταβαλλομένη ἀξίολογὸς προσπάθεια νὰ ἀποδώσῃ πολὺ εὐχάριστα ἀποτελέσματα.

N. K.

### Τὰ ἑβδομηκοντάχρονα τοῦ κ. Δημ. Λιπέρτη.

Ἐπ' ἀφορμὴ τῆς συμπληρώσεως μιᾶς ἑβδομηκονταετίας ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ τῶν Τζυπρωτικῶν τραουδικῶν κ. Δημ. Λιπέρτη-πρώτῃ ἡ Πάφος ἔσχε τὴν ἐμπνευσιν νὰ ἐορτάσῃ τὸ γεγονός. Τὸ παράδειγμα ἠκολούθησεν ἡ Λευκωσία προσδύσασα παγκύπριον χαρακτῆρά εἰς τὸν πανηγυρισμόν, ἡ Ἀμμόχωστος και ἡ Κερύνεια, ἡ Λάρναξ, ἡ γεννήσασα και θρέψασα τὸν ποιητὴν ἐπέστεψε τὴν παγκύπριον ἐκδήλωσιν ἐκτιμήσεως διὰ παλλαϊκοῦ ἐορτασμοῦ εἰς τὸ στάδιον Γ.Σ.Ζ. Ἡ κατακλειδὸς, νομίζομεν, θὰ ἦτο ἓνα παγκύπριον λεύκωμα τῶν ὡς ἄνω γενομένων.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ :

σ. 153 Παλιόμυλος γράφει Πεδοῦλας  
σ. 155, 157 » » Ἄϊς Δημήτρις